నవకథామంజరి

:: కర్త ::

పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

పిఠాపురము

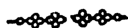
శ్రీ విద్వజ్జనమనోరంజనీ ముద్రాక్షరశాలయి

ముద్రింపఁబడియె

1942

 [వెల రు.

విషయసూచిక.

ఉపోద్ఘాతము

స్వదేశ స్వజాతి స్వసంఘాచారాదులఁ దెలిసికొనుట ప్రతి వ్యక్తికి నత్యావశ్యకము. ఇట్లు తెలిసికొనుటచేతనే దేశాభిమానము, జాత్యభిమానము, కిలిగి పురోభివృద్ధికి హేతు వగును. కాని మనదురదృష్టవశమున ననేకేతరపరిపాలక పరిపాలితుల మగుటచే నన్యజాత్యాచారములు, విద్యలు, స్వసంఘమునఁ బ్రవేశించి, యేది స్వజాత్యాచారమో, యేదిపరజాత్యాచారమో తెలియకుండఁగ వ్యవహరింపఁబడుట కలుగుచున్నది ఇందులకుఁ గొంత పరజాతివిద్యాభ్యాసముకూడఁ దోడగుచున్నది స్వాచారములలోఁ గొన్ని దేశకాలపరిస్థితులచే నయుక్తములుగాఁ బరిగణింపఁబడుటయుఁ, బరాచారము లాచరణయోగ్యములై యుత్తమములుగా నుండుటయు, స్వాభావికము నే నిపుడు వ్రాసిన "నవకథామంజరి"లోని గాధలు కొంత వఱకుఁ బ్రాచీనభారతీయచరిత్రను—అందు ముఖ్యముగా నాంధ్రుల చరిత్రను—వెల్లడి చేయఁగలవు. ఆయాగాధలలోని ముఖ్యాంశములఁగూర్చి క్లుప్తముగా నిట వివరించుచున్నాను.

మొదటికథ (ఆంధ్రులదాయాదుఁడు)

ఈకథకు "ఐతరేయబ్రాహ్మణము, ఋగ్వేదప్రథమమండలములోని కొన్నిసూక్తములు నా కాధార మైనవి. ఈగాథ నే నింతకుముందు (1917 సంIIలో) వ్రాసిన 'రాజసూయరహస్యము' లోనిదానిలో స్వల్పము లగు నంశములను మాత్రము మార్చి

కూర్చితిని. ఈకధవలనఁ బ్రాచీనకాలమునఁ జేయఁబడు 'రాజసూయయాగము' మతవిషయకమై, నాఁడు ప్రశంసనీయమైనను నేఁటివారి కది ఘోరకృత్యముగాఁ గాన్పించును అందువల్లనే కాలాంతరమున నారాజసూయాది హింస్రకయజ్ఞములు ప్రభువులచేతను, బ్రజలచేతను మానుకొనఁబడెను "నరమేధయాగము"న నన్నిసంఘములనుండియు స్త్రీలు, పురుషులుగూడ 186 మంది యూపస్తంభములకు బంధింపఁబడుదు రనుటకంటె నేఁ డీది ఘోరతమ మగు కార్య మగును ?

ఆనరమేధయాగము నీకలియుగమునఁ గడపటిసారి యొనర్చిన మహారాజు విష్ణుకుండినవంశములోని 'రెండవమాధవవర్మ' (క్రీ॥శ॥ 560_615 సం॥రం) ఈయంశ మాతని మనుమఁ డగు 'ఇంద్రభట్టారకుని' శాసనముచేఁ దెలియనగును

నరమేధయాగపుటంశములు గల 'తైత్తిరీయబ్రాహ్మణభాగము'ను పిశాచములు పోవుటకుఁ బిశాచగ్రస్తులకడ 'పారాయణము' చేయించుట కలదు 'సున్నాలవన్నము' అను తైత్తిరీయబ్రాహ్మణభాగము (3-4)లోని "బ్రహ్మణే బ్రాహ్మణ మాలభతే" మొదలగు హననక్రియా వాక్యములచేఁ బిశాచములు జడిసి పారిపోవుననిపూర్వులనమ్మకము నరమేధయాగక్రియవంటిదే రాజసూయములోని 'రాజవిశసనము'నగు మనుష్యపశువిశసనమునఁ జేయఁబడువిధులు. 'విద్యారణ్యభాష్యము'నను, శ్రీమద్రామాయణమునందలి బాలకాండములోని శునశ్శేపగాధలోను, దానివ్యాఖ్యలలోను జూడనగును. 'శునశ్శేపుఁడు' దేవరాతుఁడు' అను నామాంతరము

గల వానివలననే మనయాంధ్రజాతి శాపతప్తమయ్యె నను నంశమే యీకథలోని ముఖ్యాంశము ఆంధ్రు లార్యఋషుల యాశ్రమప్రాంతముల నుండు వెనాప్య లనియు, వారు పుళింద, శబ,రాదులలో నుండు నొకతెగవారనియుఁ, గాలాంతరమున వా రధికులై మహాసామ్రాజ్యమును నిర్మించిరనియుఁ గొందఱును. ఆంధ్రు లార్యేతరులు కారు, ఆర్యులే, వా రార్యావర్తములు గంగా యమునా నదీప్రాంతములనుండి యెప్పుడో యేలాగునో దక్షిణహిందూదేశమునకు వచ్చి రాజ్యస్థాపన మొనర్చిరని మఱికొందఱును. ఆంధ్రు లార్యేతరని, వారిప్రాచీనస్థానము కృష్ణా,గోదావరీనదీమధ్యభాగమే యనియు, అచటనుండి మహారాష్ట్ర,మాళవాది దేశములను జయించి యేలిరని వేఱుకొందఱును, వాదోపవాదము లొనర్చుచు, ఖండనమండనములఁ జేయుచున్నారు ఆంధ్రులఁగూర్చి చెప్పినప్రాచీనగ్రంథము ఐతరేయబ్రాహ్మణము' పిమ్మటివి పురాణశాసనాదులును. కాన నాదిమమైన యైతరేయబ్రాహ్మణ మేమి చెప్పుచున్నదో పరిశీలింతము.

1 "ఆవిశ్వామిత్రునకు నూర్గురుపుత్రు లుండిరి వారిలో మధుఛందుని' కంటెఁ బెద్దవా రేఁబదిమందియుఁ, జిన్నవా

1 తస్యహ విశ్వామిత్రస్యైకశతం పుత్రా అసుః పంచాశ
దేవ జ్యాయాంసో మధుఛందసః పంచాశత్కనీయాంస
స్తద్యే జ్యాయాంసో నతే కుశలం మేనిరే, తానను వ్యాజహా
రాంతాన్ వః ప్రజా భక్షీష్టేతి.
త ఏతేంధ్రాః పుండ్రా శబరా పుళిందా' మూతిబా ఇత్యుదం
త్యా బహవోభవంతి వైశ్వామిత్రాదస్యూనాం భూయిష్టాః॥
ఐతరేయబ్రాహ్మణ, 7-3-18.

రేఁబదిమందియు నైరి. అందులోఁ బెద్దవారగు నేఁబదిమందియు క్షేమమును బొందరైరి (శునశ్శేపుని జ్యేష్ఠునిగా నంగీకరించి దాయభాగమిచ్చుట కిష్టపడనందున) అట్టికుశలము నొందని 'ఆంధ్రులు, పుండ్రులు, శబరులు, పుళిందులు, మూతిబులు'నను నైదుతెగలవారిని గూర్చి విశ్వామిత్రుఁడు మీరు ప్రజాభక్షకు లగుదురుగాక అని శపించెను. అట్లు శప్తులగువారు దస్యులలోఁ బెక్కండ్రైరి

(మధుఛందునికంటెఁ జిన్నవారగు, అష్టక, రేణుక, ఋషభ' అనుసంఘములలోని నేఁబదిమందియు, శుభసుఖముల నొందిరని 'యైతరేయబ్రాహ్మణము'లో నీవాక్యముకంటెఁ బూర్వవాక్యమునందే జెప్పఁబడెను) ఈకధయే వాల్మీకిరామాయణమున నిట్లు స్వల్పభేదముతో నుడువఁబడెను

విశ్వామిత్రుఁడు తాను దప మాచరించు 'శరావతీ' నదికి దక్షిణప్రదేశమునందు 'త్రిశంకునకు' సశరీరస్వర్గ మిప్పింప యత్నించి యది నెఱవేఱక విఘ్నము నొందగా విచారించి యాప్రదేశమును విడిచి పశ్చిమాభిముఖుఁడై 'పుష్కర'తీర్థముఁజేరి యటఁ దప మొనర్చుచుండెను.

1 ఆకాలముననే యయోధ్యాధిపతి యగు 'అంబరీషుఁడు యజ్ఞ మొనర్చుచుండఁగ నాతనియాగపశువు నింద్రుఁ డపహరింప

---

1 అంబరీషునకు 'హరిశ్చంద్ర' నామముకూడ నుండెనని రామాయణ వ్యాఖ్యాత వ్రాసెను. మాకథ శ్రీమద్రామాయణము బాలకాండమున 60 సర్గలోఁ గలదు.

రాజు పురోహితోపదేశముచే, నరపశువుకై యత్నించి 'శునశ్శే పుఁడు' అనువానిని గొనితెచ్చుచు మార్గమధ్యమునం దుండిన విశ్వామిత్రాశ్రమమునందు విశ్రాంతి బొందుచుండఁగా, 'శునశ్శే పుఁడు విశ్వామిత్రునిం జేరి తనవృత్తాంతముఁ జెప్పి, నన్నురక్షింపు మనెను. విశ్వామిత్రుఁడు శునశ్శేపుని రక్షింతునని మధుఛందాదులగు తనపుత్రులలో నొకనిని శునశ్శేపునకుఁ గాను, నంబరీషునియజ్ఞము నకుఁ బశువుగాఁ బొం దన, వా రామాటలకు రోసి, "శ్వమాం సము" దినుటవంటిమాటను జెప్పితివి దీని నెట్లు చేయఁగల మన, నామాట కెదు రాడితిరిగాన మీరు కుక్కమాంసమునే ది నుచు వేయివత్సరములు పరివర్తింతురుగాక ! యని శపించెను శునశ్శేపునకు రెండుమంత్రముల నుపదేశించి వీనిని బఠించితివేని దేవతలు నిన్ను 'యూపస్తంభమునుండి' విడిపింపఁగల రని చెప్పి పంపెను

పైగాథాంశములఁ బరిశీలింపఁగా విశ్వామిత్రుఁడు తనపు త్రులగు నూర్వురను 'పుష్కర' తీర్థమునఁ దపం బొనరించుకాల మున శపించెనని స్పష్టమగును కాన, నాంధ్రుల యాదిమస్థలము పుష్కరతీర్థమే. వేదవాక్యమువలన నాంధ్రాదు లేఁబదిమందియే శప్తులై రని కలదుకాని, రామాయణగాథవలన వైశ్వామిత్రులు నూర్వురు, వేయివత్సరములే శాపబాధ నొందువారుగా శపింపఁబడి రని కలదు. ఇది నిజమై యుండును. కారణ మేమనఁగా నెట్టిశాప మునకైనను, ఏనాఁటికైనను శాపవిముక్తి కలుగుట, శపించినవా ర నుగ్రహించుటచేతనో, శప్తవ్యక్తి యొక్క తపశ్చరణాదులచేతనో నగుట సర్వసాధారణము.

కాన, నాంధ్రాయుడును కాలాంతరమున శాపవిముక్తి యౌన్నత్యము నొంది యుండుని తప్పఁ దగు మధుఛందుఁడు ఋగ్వేదమహర్షులలో నగ్రగణ్యుఁడు. ఆతని సూక్తములు, మంత్రములు, పెక్కులు ఋగ్వేదమునఁ గలవు. మధుఛందుఁడు గాక యతనికంటెఁ బెద్దవారే శపింపఁబడిరను వాదము నంగీకరించినను, పుండ్రజాతీయుఁడగు పౌండ్రవాసుదేవుఁడు శంఖ,చక్రాదిచిహ్నములను ధరించి శ్రీకృష్ణునంతటివానికి డీకొనఁ గడఁగెను. శబరులలోనె తాంత్రికవిద్య (శాబరము) వృద్ధి నొందెను. పూర్వమీమాంసాసూత్రములకు భాష్యము వ్రాసినయాతఁడు శాబరస్వామి' యని వ్రాసికొనుట గౌరవాస్పదముగానే తలఁచెను. ఆంధ్రులవ్యాప-ప్రవర్తనగౌరవాదులు ఆపస్తంబునికథాసందర్భమున వివరింపఁబడును

రుద్రమదేవికథ (త్రిలింగదేశపు మహారాణి)

ప్రసిద్ధమైన కాకతీయసామ్రాజ్యమునందు రుద్రాంబ సుప్రసిద్ధ. ప్రపంచమహారాణులలో దక్షయని, యనేకగాథలు దేశదేశముల వ్యాపించి యున్నవి. ఆ గాథలో రుద్రాంబ యెట్లు కంటకపరిశోధన మొనర్చి ప్రజాపరిపాలనము చేసెనో, సంసారుల కిక్కట్టులఁ గూడ నెట్లు తీర్చఁగ నొనర్చెనో, సుస్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడెను. ఈ కథలోని యంశములను 'శ్రీ మాడపాటి హనుమంతరావు పంతులుగారు' ఇంపుగా భాషావైచిత్రితోఁ జిత్రించి యున్నారు. నవకథామంజరిలోని తొమ్మిదిగాథలలో నీకథయు, 'వరరుచి'గాథయు,

మత్కృతములు గాకుండినను, హృదయంగమము లగుటచేతను,
విడువరాని వగుటచేతను వారియనుమతిపై నిందుఁ జేర్చితిని

మూఁడవకథ (ఆంధ్రపిత)

లోకమునం దొక్కొక్కజాతికిని, జాతియందలి భిన్నసంఘములకును వేర్వేఱు సాంప్రదాయము లుండును అవి — కన్ను, ముక్కు, తల — మొదలగు నవయవరూపములవంటివిగాక 'పితృ, పితామహ, ప్రపితామ'హాదులవలన, అనూచానముగా సంప్రాప్తమైన 'నిత్యనైమిత్తిక గృహ్య'కర్మములు వీనిచే నజాతియో నిర్ణయించుట సులభము స్వజాత్యభివృద్ధికై యాజాత సాంప్రదాయముల నేర్పఱచిన యామహామహుఁ డాజాతికిఁ బిత యనుట యుక్తము కాదా? కారణ మేమన, తండ్రి బిడ్డలపురోభివృద్ధిఁ గోరి వివాహాదిక్రియలఁ జేయించినట్లే, జాతికిఁ బిత యగునాతఁడును స్వసంఘాభివృద్ధికై యెన్నియో నిత్య నైమిత్తిక, క్రియాకలాప విధుల నేర్పఱచును అందుఁ గొన్ని దేశకాలపరిస్థితులచే మారుట స్వభావ మని మున్నే చెప్పితిని పై కారణములచే నాంధ్రపిత యెవ్వఁడో యాతని నివాసాదు లెక్కడివో విమర్శింపవలసి యున్నది వైశ్వామిత్రు లగు నాంధ్రులలోఁ బ్రాచీనయుగముననే బ్రహ్మ, క్షత్రియ, వైశ్య శూద్ర, సంఘము లేర్పడెను పైనాల్గు సంఘములకు — గృహ్యకర్మములలో — ముఖ్యములగు (1) వివాహ శ్రాద్ధకర్మములు మాత్రమే నేఁటికిని నిలిచి. ఆపస్తంబమునార్షి

1 ఆపస్తంబీయులు శ్రాద్ధక్రియ లొనర్చుటలో 'భరద్వాజ' సూత్ర

చెప్పినవిధుల ననుసరించి, సమంత్రకముగానో, అమంత్రకమ
గానో చేయఁబడుచున్నవి అతనివిధుల ననుసరించియే కర్మమ
లొనర్చి యాంధ్రుల మగు మన మభివృద్ధి నొందితిమి గాన ఋ
కాతఁడు పిత. అట్టి మనయాంధ్రజాతియొక్క పిత, విశ్వామిత్ర
క్షేత్రమగు 'పుష్కర'తీర్థమునకు సమీపమున నుండవలెనుగదా!

విశ్వామిత్రబహిష్కృతులగు నాంధ్రులు 'పుష్కర'తీర్థమ
నుండి నానాదిశలకుఁ బోయినపిమ్మటఁ గొందఱు ఆరావళీ పర్వత
శాఖగా దలంపఁబడు 'పారియాత్ర' పర్వతప్రదేశముఁ జేరిరి
అందుచేతనే 'పారియాత్రమున' నాంధ్రు లుండిరని కూర్మపురాణ
మునం గలదు కొందఱు 'కరూశ'దేశమును, బ్రవేశించుటచే నాం
ధ్రుఁడగు 'చాణూరుఁడు' కరూశమున జన్మించె నని హరివంశ
మునఁ గలదు మల్లుఁ డగు నాచాణూరుఁడే కంసునిచే శ్రీకృష్ణుఁ
జంపింప రప్పింపఁబడి వానిని శ్రీకృష్ణునిపైఁ బురికొల్ప
శ్రీకృష్ణుఁ డాచాణూరుం జంపెననియు 'హరివంశము'ననే గలదు.
('కరూశ'దేశము 'గంగా' నదీ పరిసరమునందు 'అయోధ్యా, మిథి
లాపురీ' మార్గమధ్యమున నుండెనని శ్రీమద్రామాయణములోని
బాలకాండమునఁ గలదు) శూద్రుఁడు భృత్యుఁడునైన 'సింధుబుఁ
డను నాంధ్రుఁడు 'మగధ' దేశపాలకుఁడు కాణ్వాయనుఁడు నగు

ముల ననుసరింతురు ఆపస్తంబుఁడు, తన శిష్యుఁడగు భారద్వాజునిచే నంతే
ష్టికకర్మసూత్రములను రచింపఁజేసె నని పెద్దలు చెప్పుదురు

'సుశర్మ' యను 'బ్రాహ్మణరాజుం' జంపి యారాజ్యము నాక్రమించె
నని 'విష్ణు, వాయు, మత్స్య, భాగవతాది పురాణములు చెప్పు
చున్నవి

పై కారణములచేఁ బ్రాచీనకాలమున నాంధ్రు లార్యావర్త
నివాసులేగాని నేఁటి యాంధ్రదేశవాసులు కారని తెలియనగును.
ఆంధ్రపితయు నప్పటివాఁడే యగుటలో నాశ్చర్య మేమి ?

ఆంధ్రపిత యగు నాపస్తంబుని విధుల ననుసరించి నేఁటి
యాంధ్రావనిలోని "బ్రహ్మ క్షత్రియ వైశ్య శూద్ర"సంఘములలో
నూటి కెనుబదిమంది వివాహాదివిధులఁ జేయుచున్నారు గాన, ఆప
స్తంబుఁ డాంధ్రదేశమున నొక్కెడ జన్మించి యుండు నని
కొందఱు చరిత్రకారు లభిప్రాయపడుచున్నారు. కాని యాచారిత్రి
కులే ఆపస్తంబుని క్రీ. పూ 4, 5 శతాబ్దముల నాఁటివాఁడుగాఁ
దలఁచుచుండుటచే నది యెట్లు పొసఁగును ? ఏలయిన దేని నిపుడు
మన మాంధ్రదేశ మనుచుంటిమో యది. క్రీ. శ. 2 వ శతాబ్దము
వఱకు నాంధ్రసంజ్ఞ నొందలేదు. ఆంధ్రభృత్యులగు 'శాతకర్ణుల'
పాలనముచేతనే యాంధ్రసంజ్ఞ పరిగెను, అది యంతకుముందు
"కళింగ, తెలుఁగు, వేఁగి,[1] వోడ, ములకి" సంజ్ఞలు కలిగి యనా

---

1 'వోడ'శబ్దములోని 'డ'కారమును 'ళ'కార సన్నిహితస్థానమునఁ
బుట్టున ట్లుచ్చరింపవలెను అట్టే 'కళింగ' శబ్దములోని 'ంగ' 'జ్ఞ' సన్నిహిత
స్థానమున నుచ్చరింపవలెనంట! 'తెలుఁగు, ములక' శబ్దములు 'త్రిలింగ'
'మల్లక' శబ్దభవములు 'వనియు, 'తెలుఁగు, ములక' శబ్ద సంస్కృతీకరణమే
'త్రిలింగ, మల్లక' శబ్దము లనియు నవీనపరిశోధకుల తలంపు, ములకనాఁడు
ములికినాఁడై, మురికినాఁడు గా నేఁడు ప్రాగాంధ్రులనుట కాస్పదమైనది

ద్యులగు “కాళింగ, తెలుఁగు, కోయ, చెంచు, లంబాడి, ఎరుక, యానాది, మాల, మాదిగ” మొదలగు విభిన్నజాతులతోఁ గూడి యున్నది.

కాలాంతరమున నా యనార్యజాతులవా రాంధ్రు లనిపించుకొనిరి. కాని వారి మొదటిభాషయగు తెనుఁగు (తెనుఁగు పైశాచీ భాషాభేదము) ఆంధ్రుల సంస్కృతప్రాకృతభాషలతో మిళితమై యాంధ్రమనికాని, తెనుఁగనికాని వ్యవహరింపఁబడెను. భిన్నజాతులొక్కచోటునకుఁ జేరినపు డందు బలపత్తరమైన జాతియొక్క నామముతోఁ దమజాతికిని భాషకును దేశమునకును బేరు నుంచుకొనుట లోకమునఁ గాంచుచుందుము. ఇది యింగ్లండు, అమెరికా, కనడా, మొదలగు దేశముల చరిత్రలఁ జదివినవారికిఁ దెలిసినదే. కాని యిప్పటి యాంధ్రదేశమునం దాంధ్రజాతికంటెఁ దెనుఁగు జాతులవారే హెచ్చుగ ‘రాజరాజనరేంద్రుని’ కాలమునం దుండుటచే మహాభారతగాథలయందత్యాదరముగలయాప్రభుఁడు నన్నయ మహాకవిని భారతము బహుళసంఖ్యాకులగు తెనుఁగువారికిఁ బ్రీతి గలిగింపఁ దెనుఁగు జేయుమనెను. భారతదేశాన నాఁటికాలమున సంస్కృతమే హెచ్చుగ గ్రంథకర్తలచే వాడఁబడుచుండుటచే నన్నయచేఁ దెనిఁగింపఁబడుటలో సంస్కృతమే హెచ్చుగఁ జేర్చ

ద్విజాలలో మునిగి నాఁటి హైదరాబాదు, గోలకొండ నవాబులకు క్రింద నైజాం రాజ్యమున తెలుఁగువారనువారు ‘ముత్రాసులు’ ఉన్నారు. ఆంధ్రగ్రంథములలో క్రీ. శ 13 వ శతాబ్దివఱకు త్రిలింగశబ్దము లేదు.

బడెను దానిఁజూచి యది యాంధ్రీకరణమని (సంస్కృతమెక్కు-డై తెనుఁగుతక్కువగుటచే) తిక్కనమహాకవి "నన్నయ యాంధ్ర కవిత్వవిశారదుఁ"డనియు నేను తెనుఁగుఁ జేసెదననియు" 'విరాట పర్వాదిని' జెప్పెను. ఆంధ్ర తెనుఁగు శబ్దములే సంస్కృత, సంస్కృతేతరభాషల రూపములను స్పష్టపఱచుచున్నవి. 'ఆంధ్రపిత చెప్పిన 1 వివాహాదివిధులు తెనుఁగుజాతులలో లేవు ఆగుర్తుల చేతనే, ఆంధ్ర, తెనుఁగుజాతులఁ దెలిసికొన వీలగును.

ఆంధ్రు లనఁబడు ద్విజులలోను గాలాంతరమున 'ఆశ్వలాయన, సాంఖ్యాయన, వారుణ్యాగ, విఖనసాది' భిన్నశాఖీయులు చేరి తామును నాంధ్రులమనియే యనిపించుకొనుచున్నారు. 2

---

1 వివాహోపక్రమము వేదోక్తముగానో, పురాణోక్తముగానో, చేయునప్పుడు ఒండొకరొండ రెండ్రెండుముడుపుల బంగరు తడిసిన నీరు పెండ్లికూతురుపైఁ బడునట్లు చేయుట, 'సప్తపదక్రియ, అరుంధతీదర్శనము' మొదలగునవియు, ఉరశ్శాసంతరము (పోతెఁ కొంపుచ్చు) పంచయానము, ఒట్టు బందెముపలె కట్టుకొనుట అన్న (లేక) 'ఆమ' శ్రాద్ధాదులు' ఆపస్తంబీయులగు నాంధ్రులలోనె కలవు తెనుఁగుజాతులలో నట్టిక్రియలు లేక వేర్వేఱు విధులున్నవి.

2 మహమ్మదు గజనీదండయాత్రలచే నుత్తరహిందూదేశమున నుండ చెరచి, యానాఁడు కాశి మొదలగుచోటులనుండి 'ఆశ్వలాయన' సూత్రులు తీయాంధ్రావనికి వలస వచ్చిరని డాక్టర్. కృష్ణస్వామి అయ్యంగారు వ్రాసి యున్నారు. వారిలో నందవరీకు లనఁబడువారు ముఖ్యులు అలసాని పెద్దన్న మహాకవి యాశాఖీయుఁడే 'నందవరీకచరిత్ర' పైయంశమును వేఱువిధముగాఁ జెప్పుచున్నను వలస వచ్చుటను మాత్రము స్థిరపఱచుచున్నది.

మహర్షులలోఁ గొందఱు తమ నివాసాదులను, తమరు గ్రంథములను రచించిన ప్రదేశములను. తమ గ్రంథములఁ బేర్కొందురు. వ్యాసుఁడు భారతమును హిమాలయమున రచించి నట్లును 'యాజ్ఞవల్క్య, పులస్త్య, దేవల' స్మృతికర్తలు, తాము 'మిథిలాపురి, కురుక్షేత్రము, సింధునదీతీరప్రదేశములందుండి, తమ స్మృతులఁజెప్పినట్లును నుడిరి మఱికొందఱు గ్రంథకర్తలు, స్వస్థలములను స్పష్టముగా జెప్పకుండినను, ఎట్లో తమప్రదేశస్థితిని స్వగ్రంథముల సూచింతురు మనుస్మృతికర్త 'గంగా, యమునా' నదుల మధ్యప్రదేశాచారమే యోగ్యమనుటయు, 'కాళిదాస' మహాకవి 'మేఘసందేశ' కావ్యమున ' ఉజ్జయిననగరము ' తా వర్ణించు మార్గమునకు దూరమున నుండినను, నెటులనో కల్పించి దానిని మిగుల వర్ణించుటయు దీనికి నిదర్శనములు

పై రీతినే 'యాంధ్రపిత'యుఁ దాను యమునానదీ పరిసరము నందలి 'సాల్వ'దేశమును, తన గృహ్యాసూత్రములలోఁ జెప్పి తన ప్రదేశమును సూచించెను దాని కనుగుణముగ నొకమంత్రముఁ గూడఁ 'ఏకాగ్నికాండము'నఁ జేర్చెను దాని నిట వివరింతును. 1 'సీమంతోన్నయన'కర్మమునందు (గర్భవతియగు స్త్రీకి నాల్గవమాసమునఁ జేయఁబడు నొకకర్మము) ''వీణాగాయకుల నిద్దఱను గానముచేయుఁ దనవలెను. ఆగానమున ముందు చెప్పఁబోవు రెండు

---

1. సూ॥ వీణా గాథినౌ సగ్ంశాస్తి

ఉత్తరయోః పూర్వాసాల్వానాం బ్రాహ్మణానామితరా॥

నదీనిర్దేశశ్చ యస్యాం వసంతి॥ ఆప స్తంబగృహ్యాసూ॥

పటల. 6 ఖండ. 14

మంత్రములలోను మొదటిమంత్రము 'సాల్వ' దేశీయులకు మాత్ర మే. రెండవమంత్రము బ్రాహ్మణు లందరికి నగును. ఏనదీ సమీప మున వసించుచుందురో యానదిని బేర్కొనవలెను."

ఇందు సాల్వదేశీయుల కొకమంత్ర మాపస్తంబునిచే వేఱుగఁ జెప్పఁబడెను చెప్పఁబోవు రెండుమంత్రాలలోఁ బూర్వపు మంత్రము 'సాల్వల' దని. ఏ యితరగృహ్యసూత్రకర్త యు నీ సందర్భమునఁ జెప్పలేదు అందులకు నిదర్శనముగా 'ఆశ్వలా యన, పారస్కర' గృహ్యసూత్రాంశముల నిందువ్రాయుచున్నాను.

''సోమను'' రాజును గానము చేయుఁ దని (పురోహితుఁడు) ఇద్దఱు వీణావాదకుల కానతిచ్చును.''

''సోమరాజు మనుష్యులను రక్షించుగాక యనియు, తమ తమ వృత్తులలో నేనది ననుసరించి యుందురో యానదిని గూడఁ బేర్కొనవలెను''

2 ''వీణావాదకుల నిద్దఱను గానము చేయుఁదని యాజ్ఞా

---

1. సూ॥ వీణా గాథినౌ సగ్ంశాస్తి సోమం రాజానం సంగాయతమితి॥ సోమో రాజాఽవతు మానుషీః ప్రజా నివిష్టచక్రాఽసావితి యాంనది ముపవసితా భవంతి।

ఆశ్వలాయన గృహ్య సూత్ర 1-15-19

2 సూ॥ వీణాగాథినౌ, రాజానగ్ం సంగాయేతాం, యో వాప్యన్యో వీరతార ఇతి॥ నియుక్తా వప్యేకో గాథా ముపోదాహరతి॥ సోమఏవనో రాజేమా మానుషీః ప్రజా, అవిముక్తచక్రా ఆసీరంస్తే తుభ్యమసావితి ॥ యాం నదీ ముపవసీతా భవంతి ॥

పారస్కర గృహ్య సూత్ర. 1-15

పింపవలెను అం దేవ(డైన నొక(డు వీరునిగూడ గానముచేయ వలెను. మఱియొక(డు సోము(డే మామనుష్యులకు రాజనియు, ఏనది నాశ్రయించి యుందురో దానిని బేర్కొనుచు నీతీరమున నానావృత్తులను నిర్వహింపుచు నున్నారమనియు గాన మొనర్ప వలెను ''

ఆపస్తంబుడు. సాల్వదేశీయుల కని ప్రత్యేకించిన మంత్రముయొక్క యర్థము గను(డు.

1. ''ఓయమునా ! నీతీరమునందు 'సాల్వ' దేశప్రజలు వివిధ వృత్తులను నిర్వర్తింపుచున్నవారై (లేక సుందరముగ(దిరుగుచున్న వారై) ''యౌగంధరియే మారాజు అని గానముచేయుచున్నారు ''

2. 'మాకు సోము(డే రాజని' యోయమునా ! నీ తీరము నందు బ్రాహ్మణస్త్రీలు నిర్వర్తించిన పనులు గలవారై గానము చేయుచున్నారు ''

పై మంత్రములలో రెండవ మంత్రమును ''సూత్రకారు'' లందఱును జెప్పిరి. గాని మొదటిమంత్రము నేరును జెప్పలేదు.

3 'పండితసార్వభౌము అ విన్నస్వామిశాస్త్రిగారు'' ఇతర సూత్రకర్త లెవ్వరును జెప్పని సాల్వదేశప్రశంస గలసూత్రమును

---

1 మంత్రం యౌగంధరి రేవనో రాజేతి సాల్వీరవాదిషుః
వివృత్తచక్రా ఆసీనా స్తీరేణ యమునే తవ.

2 సోమ ఏవనో రాజేత్యాహుర్బ్రాహ్మణీః ప్రజాః
వివృత్తిచక్రా ఆసీనా స్తీరేణాసౌతవ||

3. చూ హరిదాస సంస్కృతగ్రంథమాలా ప్రచురణమగు ,ఆపస్తంబగృహ్య సూత్ర. పీఠిక '

బురస్కరించుకొని ఆపస్తంబుఁడు సాల్వదేశీయుఁడే యగుననిరి. కాని పై మంత్రమును శ్రీశాస్త్రిగారు గుర్తింపలేదు. 'యౌగంధరి రేవ నోరాజా' అను మంత్రమునుగూడ నాపస్తంబ ప్రోక్తమేయని నాతలంపు కారణ మేమన, ఆపస్తంబుఁడు వేదర్షియై తైత్తిరీయ సంహితాబ్రాహ్మణములతో, 'కాఠకములను' (కఠర్షిప్రోక్తములగు నెనిమిది కాండములను) ఏకాగ్నికాండమును గలిపి ప్రత్యేకవేద శాఖ నేర్పఱచి యున్నాఁడు. 1.

అందువల్లనే మహారాష్ట్రాదిదేశములలో, 'తైత్తిరీయ' వేద శాఖను 'ఆపస్తంబ' శాఖ యనియే చెప్పుదురు ఇంతమాత్రమె కాదు ఆపస్తంబునిచేఁ బేర్కొనఁబడిన 'యౌగంధరి' ప్రాచీన యుగములలోనివాఁడు కాఁ దని ముందు సిద్ధియింపఁబడును మఱియు ఋషులలో 'మంత్రర్షు లని, కాండర్షులని, ద్వివిధములు మహర్షు లుండినట్లు, 'యజుఃకాఠకములలోఁ గలదు. 2

ఇంతమాత్రమే కాదు. ఆపస్తంబమహర్షియే తనకాలము నందు "బ్రహ్మచర్యవ్రతలోపముచే వేదర్షులు పుట్టుచుండుట లేదనియు పూర్వకర్మఫలముచేఁ గొందఱుమాత్రము 'శ్వేతకేతువు వలె నిపుడును జన్మించుచున్నారనియుఁ జెప్పెను 3.

'కొందఱు పుట్టుచున్నారు' అను కేచిచ్ఛబ్దమును 'భవంతి' అను వర్తమానార్థకక్రియను బ్రయోగించుటచే. తన కాలమునం

---

1 చూ॰ భట్టభాస్కరకృతమగు పరాయతభాష్యము 3_9

2 చూ॰ యజుర్వేద కాఠకము 4_1_1

3 ఆ ధ 1_2_5

దును, గొందరు పుట్టుటను స్పష్టపఱచెను. ఆకొందఱిలో నాపస్తంబుఁడును వేదర్షి యెట్లు కాఁడు ?

ఈ సందర్భములో డాక్టర్ బుహ్లార్ దొరగారు, "కేచిత్తు భవంతి" అనువాని యర్థవైచిత్రిని గమనింపక 'ఆపస్తంబుని కాలమునకు వేదర్షుల కాలము దాఁటిపోయిన దని (తమధర్మసూత్రాంగ్లీకరణపీఠికలో) వ్రాయుట చింత్యము 1.

పాణినిమహర్షియుఁ దన యష్టాధ్యాయియందు 'తేనప్రోక్తమ్' అనుసూత్రము నధికరించి పెక్కండ్రు వేదకర్తల పేరులను నుడివెను. ఇంతమాత్రమేకాదు కాళిదాసు మహాకవియు 'వరతంతుమహర్షి' మంత్రములఁ జేయువారిలో నగ్రగణ్యుఁ డని తన రఘువంశమహాకావ్యమునఁ గంఠోక్తిగఁ జెప్పియున్నాఁడు.

వేదము పరబ్రహ్మగతమె కాని మహర్షిప్రోక్తము కాదను వారికి, పై నిదర్శనములు విరోధించును. కాని, ఇందులకు విద్యారణ్యభాష్యమున 'సాయణాచార్యులవారు' కొంత వ్యవస్థ నేర్పఱచి

---

1 డాక్టరు బుహ్లర్ (1880 సం॥ర ప్రాంతమున) ఆపస్తంబధర్మసూత్రములను, ప్రసిద్ధికెక్కిన మాక్సుమ్యులర్ (1870 సం॥రమున) ఆపస్తంబ శ్రౌతపరిభాషను ఓల్డెన్‌బర్గు ఆపస్తంబ గృహ్యసూత్రములను (1885) ఆంగ్లీకరించిరి డాక్టరు 'వింటర్నిడ్జు' ఆపస్తంబ గృహ్యసూత్రములను 'హారదత్తుని' 'అనాకులా' వృత్తితో 'వియన్నా' పట్టణమందు నాగరలిపిలో ముద్రింపించెను పైవారు జర్మను జాతిజులు

యున్నారు. 1. అదియంతయు నిట వివరింపఁ బనిలేదు గాని, ఆపస్తంబుఁడు 'యౌగంధరి' మహారాజును గూర్చి యొకమంత్రమును రచించె ననుటమాత్రము సత్యదూరము కాదు.

'యౌగంధరి' ఎప్పటివాఁడు ?

బుద్ధునకు సమకాలికుఁడై మగధదేశము నేలుచున్న 'అజాతశత్రు'ని పుత్రికయు, 'దర్శకుఁడు' అనువానికి సోదరియు నగు 'పద్మావతి'ని పెండ్లియాడిన 'ఉదయను' మహారాజునకు యౌగంధరాయణుఁడు, అనునతఁడు మిత్రుఁడు మంత్రియు నై యున్నాఁడు 2. పాణినిమహర్షి తన యష్టాధ్యాయియందు 'అనంతరాపత్య' (కుమారుని తరువాత సంతతి) సూచకప్రత్యయములఁ గూర్చి చెప్పుచు 3'నడాదిగణము'నొకదానిని నుడివి యున్నాఁడు. ఆగణము నందు 'యుగంధర'శబ్దము కలదు దానివలనఁ 'యౌగంధరాయణ' రూపము కల్గును యుగంధరునిపుత్రుఁడు 'యౌగంధరి' అనురూపము, అపత్యసమాసమునే నేర్పడుచుండగా, యుగంధరపుత్రుఁడు యౌగంధరి. ఆయుగంధరుని మనుమఁడు యౌగంధరాయణుఁడు అగుననుట సుస్పష్టము.

ఆయౌగంధరాయణుఁడు బుద్ధునకు సమకాలికుఁ డగుటచే

1 యజుర్వేదకాండకభాష్యము 4-1-1

(2) ఈయంశము క్రీ పూ 6,5, వ శతాబ్దములనాఁటి దని పరిశోధకులు నిర్ణయించిరి 'భాస మహాకవికృత' మగు 'స్వప్నవాసవదత్త', 'ప్రతిజ్ఞాయౌగంధరాయణ' నాటకములవల్ల నిది గూడ తెల్లమగును

3 సూ నడాదిభ్యః ఫక్ న. శకట జాలంధర యుగన్ధర ఖదిర...నడాదిః 4-1-99

నాతని తండ్రియగు యౌగంధరిని, తన ఏకాగ్నికాండ మంత్రము
లలోఁ జెప్పిన 'ఆపస్తంబుఁడును' బుద్ధునకు నేఁబది యిఱువది
సంవత్సరములకుఁ బూర్వపువాఁ డగును. అందువలన నాపస్తం
బుఁడు క్రీ॥పూ॥ ఏడవ శతాబ్దపువాఁ డగుట స్పష్ట మగుచున్నది.

కాని, ఆపస్తంబుని నివాస మేది ?

తనసూత్రములందును, మంత్రమునందును, యమునాతీర
మునందలి 'సాల్వ' దేశమును జెప్పుటచే నాతఁ డాసాల్వదేశీయుఁ
డై యుండును. ఇట్లని శ్రీపండితసార్వభౌమ చిన్నస్వామిశాస్త్రి
గారు గూడ ధ్రువపఱచిరి. సాల్వదేశము 'దేరాడూన్' జిల్లాలోని
'జాన్సార్ బావాల్' అను ప్రదేశమని జయచంద్ర విద్యాలంకారులు
వ్రాసిరి.

పై కారణములచే నేఁటి యాంధ్రదేశస్థుఁడే యాపస్తంబుఁ
డనువారి వాద మప్రస్తుత మగును. కాని సాల్వదేశీయుఁ [illegible]
నాంధ్రుఁడుమాత్ర మగును ఇందులకుఁ గారణము కింతకుఁ బూ
ర్వమె చెప్పఁబడెను విశ్వామిత్రుఁ డాంధ్రాదులను శపించిన "పు
ష్కరతీర్థ" మెచ్చటిది ? సాల్వదేశ మెచ్చటిది ! [1] ఆంధ్రుల
పవిత్రమస్థానమగు 'పుష్కర' క్షేత్రము నేఁడు 'పోఖర' అను
పేరితో రాజపుత్రస్థానమునందు 'అజ్మీరు' నకు సమీపమునఁ గల
దని, 'రాప్సన్' దొరగారు పశ్చిమభారతదేశము నేలిన 'నహపాన'

---

1 సాల్వదేశ మెచ్చటిదనియు, దాని యిప్పటి పేరేది యనియు,
వాకబుచేసి పంపఁగోరుచు 'త్రివేణి' పత్రికాసంపాదకులగు [illegible] చింతామణి
గారికిని (అలహాబాదు) కాశీలోని భారతీభవనమునం దున్న కర్మచారులకు,
డాక్టరు బాబూ రాజేంద్రప్రసాదుగారికిని (పాట్నా) వ్రాసితిని. చింతా
మణిగారు తమ కస్వస్థతగా నున్నది గాన [illegible] వ్రా
సిరి. (26-9-40) డాక్టరు బాబూ రాజేంద్రప్రసాదుగారు తమయంశముఁ గూర్చి

క్షేత్రపుని యల్లుఁ డగు ఋషభదత్తుని' శాసనాదులను శోధించి వ్రాసియున్నారు. ఈ 'పౌఖార' తీర్థము ఋషభదత్తునినాఁడు (క్రీ. త రెండవశతాబ్దాదిని) పౌక్షర'తీర్థ మని పేరుగలదనియు 'పౌక్షర' పుష్కరశబ్దప్రాకృతీకరణమనియు దొరగారి తలంపు. 'పౌఖార' విశ్వామిత్రుని కాలమునుండి నేఁటివఱకు పుణ్యయాత్రాస్థానమే.

'పౌక్షర'తీర్థము 'ఆపస్తుఁ'బని సాల్వదేశమునకుఁ బశ్చిమముగా నిరువదియోజనముల దూరమునం దుండవచ్చును.

'సాల్వ'దేశము యమునానదీపరిసరదేశము అది భారతములోని 'అంబోపాఖ్యానము'వల్ల 'కాశీ, హస్తినాపురము'లకు నడుమ నుండినట్లు స్పష్టమేఁటా !

హాస్తినపుర, పాండవుల యనంతర మేడవతరమున, గంగా ప్రవాహమునఁ గొట్టుకొని పోఁగా "నిచక్షుఁడు" అను పాండవవంశస్థుఁడు 'కౌశాంబి'యను యమునాతీరపుపట్టణముఁ జేరి పాలించినట్లు విష్ణు భాగవతాదపురాణములు చెప్పుచున్నవి హరివంశమునందు జనమేజయునకు నాల్గవ తరమువాఁడగు 'శ్వేతకర్ణుఁ'డను వాఁడు విరక్తితోఁ దానును, భార్యయు హిమాలయ సానువులలోఁ బోవుచుండ నాతనిభార్య మార్గమధ్యమునందుఁ బ్రసవించి,మగబిడ్డం

'కాశి'కి వ్రాసితి మరియు, పరిషత్కార్యదర్శినుండి మీకు జవాబు వచ్చుననియు (13-10-40) వ్రాసిరి కాని దానికి జవాబు రాలేదు ది 20-6-41 తేదీని బాబు రాజేంద్రప్రసాదుగారికి మఱియొక యుత్తరముఁ గూడ వ్రాసితిని. ప్రథమముద్రణానంతరము జయచంద్ర విద్యాలంకారులు సెక్రటరీకి వ్రాసినదానిని వ్రాసియే యున్నారు.

నాతని తండ్రియగు యౌగంధరిని, తన ఏకాగ్నికాండ మంత్రములలోఁ జెప్పిన 'ఆపస్తంబుఁడును' బుద్ధునకు నేఁబది యఱువది సంవత్సరములకుఁ బూర్వపువాఁ డగును. అందువలన నాపస్తంబుఁడు క్రీ॥పూ॥ ఏడవ శతాబ్దపువాఁ డగుట ధ్రువ మగుచున్నది.

కాని, ఆపస్తంబుని నివాస మేది ?

తనసూత్రములందును, మంత్రమునందును, యమునాతీరమునందలి 'సాల్వ' దేశమును జెప్పుటచే నాతఁ డాసాల్వదేశీయుఁడై యుండును. ఇట్లని శ్రీపండితసార్వభౌమ చిన్నస్వామిశాస్త్రి గారు గూడ ధ్రువపఱిచిరి. సాల్వదేశము 'దేరాడూన్' జిల్లాలోని 'జాన్సార్ బావాల్' అను ప్రదేశమని జయచంద్ర విద్యాలంకారులు వ్రాసిరి.

పై కారణములచే నేఁటి యాంధ్రదేశస్థుఁడే యాపస్తంబుఁ డనువారి వాద మపాస్త మగును. కాని సాల్వదేశీయుని సుందు నాంధ్రుఁడుమాత్ర మగును. ఇందులకుఁ గారణము చింతనుఁ బూర్వమె చెప్పఁబడెను. విశ్వామిత్రుఁ డాంధ్రాదులను శపించిన "పుష్కరతీర్థ" మెచ్చటిది ? సాల్వదేశ మెచ్చటిది ?[1] ఆంధ్రుల పవిత్రస్థానమగు 'పుష్కర' క్షేత్రము నేఁడు 'పోఖార' అను పేరితో రాజపుత్రస్థానమునందు 'అజ్మీరు' నకు సమీపమునఁ గలదని, 'రాప్సన్' దొరగారు పశ్చిమభారత దేశము నేలిన 'నహాపాన'

---

1. సాల్వదేశ మెచ్చటిది యనియు, దాని కిప్పుడే పేరుండె ననియు, వాకబుచేసి పంపఁగోరుచు 'లీడర్' పత్రికాసంపాదకులగు సి. వై. చింతామణి గారికిని (అలహాబాదు) కాశీలోని భారతేతిహాస పరిషత్తున కధ్యక్షులగు, డాక్టరు బాబూ రాజేంద్రప్రసాదుగారికిని (పాట్నా) వ్రాసితిని. చింతామణిగారు తమ కస్వస్థతగా నున్నది గాన నేమియుఁ గలుగఁజేసికొనలే నని వ్రాసిరి. (28-9-40) డాక్టరు బాబూ రాజేంద్రప్రసాదుగా రీయంశముఁ గూర్చి

క్షత్రపుని యల్లుఁ డగు ఋషభదత్తుని' శాసనాదులను శోధించి వ్రాసియున్నారు. ఈ 'పౌష్కర' తీర్థము ఋషభదత్తునినాఁడు (క్రీ. త రెండవశతాబ్దాదిని) పొష్కర' తీర్థ మని పేరుగలదనియు 'పౌష్కర' పుష్కరశబ్దప్రాకృతీకరణమనియు దొరగారి తలంపు. 'పౌష్కర' విశ్వామిత్రుని కాలమునుండి నేఁటివఱకు పుణ్యయాత్రాస్థానమే.

'పౌష్కర' తీర్థము 'అపస్తు' ఁఉని సాల్వదేశమునకుఁ బశ్చిమముగా నిఱువదియోజనముల దూరమునం దుండవచ్చును.

'సాల్వ' దేశము యమునానదీపరిసరదేశము. అది భారతములోని 'అంబోపాఖ్యానము' వల్ల 'కాశీ, హస్తినాపురము'లకు నడుమనుండినట్లు స్పష్టమేకదా!

హస్తిపుర, పాండవుల యనంతర మేడవతరమున, గంగాప్రవాహముచేఁ గొట్టుకొనిపోఁగా "నిచక్షుఁడు" అను పాండవవంశస్థుఁడు 'కౌశాంబి' యను యమునాతీరపుపట్టణముఁ జేరి పాలించినట్లు విష్ణు భాగవతాదిపురాణములు చెప్పుచున్నవి హరివంశమునందు జనమేజయునకు నాల్గవ తరమువాఁ డగు 'శ్వేతకర్ణుఁ'డనువాఁడు విరక్తితోఁ దానును, భార్యయు హిమాలయ సానువులలోఁ బోవుచుండ నాతనిభార్య మార్గమధ్యమునందుఁ బ్రసవించి,మగబిడ్డం

'కాశీ'కి వ్రాసితి మరియు, పరిపత్కార్యదర్శినుండి మీకు జవాబు వచ్చుననియు (13-10-40) వ్రాసిరి కాని దానికి జవాబు రాలేదు ది 20-6-41 తేదీని బాబు రాజేంద్రప్రసాదు గారికి మఱియొక యుత్తరముఁ గూడ వ్రాసితిని. ప్రథమముద్రణానంతరము జయచంద్ర విద్యాలంకారులు సెక్రటరీ వ్రాసినదానిని వ్రాసియే యున్నారు.

గని, శిలాభూమి నాబాలుని విడిచి భర్తతోఁబోగా నాబిడ్డఁడు రాల లోఁ గొట్టుకొని, 'పైప్పలాద, బైల్వ, కౌశిక'లను బ్రాహ్మణు లాబిడ్డను బోషించి పార్శ్వములు 'మేక' ప్రక్కలవలె నుండుటచే, వానికి 'అజపార్శ్వనామమునుంచి కౌశాంబిపట్టణములో రాజుం జేసి తాము మంత్రులై పాలించి రని కలదు కౌశాంబి నేఁడు"కోసం' అనుపేరు కల్గి ప్రయాగకు 40 మైళ్లదూరమునఁ గలదు.

వత్స పేరితో 'కౌశాంబీ' రాజ్యము పాలింపఁబడుటచే నా రాజ్యమునకు 'వత్స' రాజ్యమని పేరువచ్చెను. "ఉదయన" మహారాజునకు వత్సరాజనియే కాళిదాసమహాకవి'మేఘదూత కావ్యమునఁ జెప్పెను. అజపార్శ్వుని మంత్రులగు బ్రాహ్మణులు తపోవృత్తిని మాని రాజ్యపాలకులైరి అందువలననే, విష్ణుభాగవతాది పురాణములలోఁ బశ్చిమభారతదేశమును వ్రాత్యబ్రాహ్మణులు పాలింతు రని చెప్పఁబడియుండెను యుగంధర, యౌగంధరి, యౌగంధరాయణులు, అజపార్శ్వుని మంత్రి సంతతివారేమో? యౌగంధరి 'ఉదయన' మహారాజు తండ్రి యగు 'పరంతపు'నికి లోఁబడిన మాండలికప్రభువై నం గావచ్చును. 1

ఆపస్తంబశాఖ యనఁబడు తైత్తిరీయశాఖ, అధ్వర్యవ(యజ్ఞములు చేయించుటలో ముఖ్యాంశములు గలది) ప్రాధాన్యము కలదగుటచేతను, దానియతిశయవ్యాపకము యమునానదీ పరిసరములందున్న'సాల్వ,వత్స' దేశములలో విశేషముగా నుండుటచేతను, 'హింసాత్మక' యజ్ఞములను మాన్పుటకై బుద్ధుఁడు 'కౌశాంబి'కిఁ

---

1 హరివంశమునసే అజపార్శ్వునిమంత్రుల సంతతి మిక్కిలి వృద్ధి నొందె నని కలదు.

జుట్టుప్రక్కలలోఁ (భద్రక, కుక్కుట, ప్రోషిత, అమ్మ, మొదలగు వనాశ్రమములు) బెక్కునాళ్ళు బోధము లొనర్చుటకును, అశోక చక్రవర్తియు నహింసాత్మకబోధకములగు శిలాశాసనము లా 'కౌశాంబీ'నగరముననే స్థాపించుటకును గారణము లయ్యెను !

బౌద్ధులు వైదికమతాంశములఁ గూడఁ దమ మతములోనికి గొన్నిటిని దీసికొనిరి అందు 'చైత్య' చిహ్నమొకటి ఇది వైదికమత చిహ్నమే. ఆపస్తంబుని శ్రౌతసూత్రములలో 'చైత్య' నిర్మాణపద్ధతులు పెక్కు గలవు అందుఁ గొన్ని 'శ్యేనా,' ద్యాకారములు గలవి ఆచైత్యముల కెన్నెన్ని ఇటికలు కావలెనో దానిఁగూర్చికూడ నియమములున్నవి యజ్ఞములలో 'ఇష్టకోప దానము'ను నొక ముఖ్యాంగమె

ఆపస్తంబమతోదితమగు 'చైత్య'చిహ్నమే ఆంధ్రసమ్రా ట్టులగు 'గోతమీపుత్రశాతకర్ణి' మొదలగువారి నాణెములపైఁ గాన్పించును ఇప్పటి చారిత్రకు లాపస్తంబకృతసూత్రములఁ జూడకపోవుటచే నది 'బౌద్ధుల' చిహ్నమనుచుందురు.

ఆపస్తంబీయులగు నాంధ్రులు మధ్యభారతమునుండి పరుల యొత్తిడిచే స్వస్థలములను విడిచి, ఘూర్జరదేశమునఁ గొంతకాల మాగి, పిమ్మట మహారాష్ట్రాదిదేశములకు వలసవచ్చి తుదకు 'ప్రతి ష్ఠాన'(పట్టాన్) పురాధీశు లైరి. అదియే మొదటి యాంధ్రసామ్రా జ్యపురాజధాని. గోతమీపుత్రశాతకర్ణినాఁడే తెలుఁగు కళింగదేశము

1 కౌశాంబిశిలాశాసనాలలో వివాహాదిక్రియలలో జరుగు జంతువధ 'గోమధుపర్కము' మొదలగువానిని నిరసింపుచు వ్రాయఁబడెను

లలోఁ బ్రథమమున నాంధ్రులకుఁ బ్రవేశము కలిగె నని నాదృఢా భిప్రాయము. శ్రీన్యాయమూర్తి సర్ వేపా రామేశం పంతులుగారును 'ప్రతిష్ఠానపురము' నుండియే యాంధ్రులు తెనుఁగు దేశమునకు వచ్చిరని చెప్పియున్నారు.

మ న్మిత్రులును ప్రసిద్ధాంధ్రచరిత్ర పరిశోధకులు నగు శ్రీమల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు గూడ నాయభిప్రాయము కలవారే

ఆంధ్రసమ్రాట్టుల శాసనములలో 'వాసిష్ఠీపుత్ర పులుమావి' (క్రీ॥ శ॥ 150 సం॥ర ప్రాంతము)వఱకు నీ ప్రాగాంధ్ర మనఁబడు దేశమున నాంధ్రసమ్రాట్టుల శాసనములు లేకపోవుటయు. 'నాసిక, కార్లీ' మొదలగు స్థలములలోనె వారిశాసనము లుండుటయు నిందులకుఁ బ్రబలకారణము లనఁదగు. గోతమీపుత్రశాతకర్ణి విజయముల నీప్రాగ్దేశమాంధ్రమునఁ జేరి యుండినట్లు తోఁపించును. మఱియు పుష్యమిత్రునకు' (మగధరాజు) సమకాలికుఁడును, కళింగదేశపు రాజును నగు 'ఖారవేలుఁడు' (క్రీ॥ పూ॥ 2వ శతాబ్ది) 'శాతకర్ణిని' జయించుటకై పశ్చిమముగా సైన్యముల నంపినట్లాతని 'హాథిగుంఫా'శాసనములవలనఁ దెలియనగుచున్నది ప్రాచీనకాలమునుండియు కళింగమునకు దక్షిణపుసరిహద్దు 'గోదావరీ'నది. ఖారవేలుని నాఁటికి 'ధాన్యకటక' మే శాతకర్ణుల రాజధానియైనచో ఖారవేలుఁడు శాతకర్ణిని జయింపఁ బశ్చిమముగా నెచటికి సైన్యముల నంపవలసి యుండును ?

ఇంతమాత్రమే కాదు, 'టాలిమి' అను 'ఈజిప్టు' దేశపు పండితుఁడు, తన భూగోళశాస్త్రమున 'వాసిష్ఠీపుత్ర పులుమావి'

(క్రీ॥ శ॥ రెండవశతాబ్దము) రాజధాని, 'ప్రతిష్ఠానపురము' అని వ్రాయుటకూడ నప్పటి కాంధ్రులకు 'ధాన్యకటకము' రాజధాని కాదని దృఢపఱచుచున్నది

ఉజ్జయనిని బాలించుచున్న వంశజుల యొత్తిడిచేతనే 'శాతకర్ణు'లనఁబడు నాంధ్రులు ప్రాగాంధ్రమునకుఁ దమ రాజధానిని మార్చుకొని యుందురు.

ఆంధ్రులు' ప్రాచీనకాలమున 'ఆయుధజీవిక' గణములుగా ననేకప్రదేశములకుఁ బోయి రాజ్యములను స్థాపించిరి. ఒందొక శాఖ తూర్పుగా మగధదేశమున కేఁగి యచటను, నింకొక శాఖ ప్రతిష్ఠానము"న కేఁగి యచటను వేర్వేఱురాజ్యములను స్థాపించిరి. తూర్పువా రాంధ్రభృత్యులు, ప్రతిష్ఠానపురాధీశులు "శాతకర్ణులు" లేక, సాతవాహనులు, వారికిని వీరికిని గొన్ని పేరులలో మాత్రమె సామ్యమున్నది. వారిపేరులు వీరిపేరులు పూర్తిగ సరిపోవుచుండుట లేదేమని కొందఱు చారిత్రకులు సందేహించుచున్నారు

ప్రాచీనగ్రంథములలో 'ఆంధ్ర, ఆంధ్రభృత్య' శబ్దములం జూచినను, బ్రహ్మాండపురాణమునం దాంధ్రు లైదుతెగలవారై వేర్వేఱు రాజ్యములను స్థాపించి రనునంశముం బరిశీలించినను, శా

1 పాణినిమహర్షి తనయష్టాధ్యాయియందు తనకాలమున భారతఖండమునందుండిన పెక్కు 'ఆయుధజీవిక' సంఘములఁ జెప్పెను (ఆయుధములను ధరించి పరుల నోడించియో, వేటాడియో జీవించుసంఘము లాయుధజీవికసంఘములు) (5-3-114, 4-3-9)

తకర్ణులు, ఆంధ్రభృత్యులు, భిన్నసంఘములవారని స్పష్టమగును. శాతకర్ణులు ద్విజులు, ఆంధ్రభృత్యులు ద్విజేతరులునై యున్నారు.

ఆపస్తంబుని సంబంధులగు నాంధ్రులు సాల్వదేశీయులుగనా ! సాల్వదేశము 'అభిజనము' (పూర్వీకనివాసమై) గాఁగలిగి యాయుధములను ధరించి జీవించు సంఘమొకటి కలదని 'పాణిని' మహర్షి 'సింధ్వాది గణము' 1 నందు స్పష్టముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఆ సంఘమునుండియే 'శాతకర్ణులు' దక్షిణమునకును 'సింధులా' ద్యాంధ్రభృత్యులు 'మగధ' దేశమునకును బోయినట్లు కాన్పించును. బ్రహ్మాండపురాణమునందు 'ఆంధ్రులు' ఐదుసంఘములై రాజ్యము నేలిరని చెప్పుటకూడ నాయభిప్రాయమునకు బలమొసఁగుచున్నది.

'శాతకర్ణు'లు బ్రాహ్మణులని డాక్టరు జయస్వామిగారి యభిప్రాయము శాతకర్ణులలోఁ బెక్కండ్రు తమ పేరులను తల్లుల పేరులతో 'వైదికమతానుసారము'గా 2 (గౌతమీపుత్ర, వాసిష్ఠీపుత్ర, మాఢారీపుత్ర మొ॥)నుంచుకొనుటయు, 'వేద శ్రీశాతకర్ణి' యనురాజు 'అగ్నిహోత్రాహుతుల' నిచ్చువాఁడని (యజ్ఞ మొనర్చినవాఁడు) శాసనములలో నుండుటయు, జయస్వామిగారి మతమును బలపఱచుచున్నవి. కాలాంతరమున 'ఆంధ్రభృత్యులును పద్మనాయకులును 'దామన్యాది' గణములోని 'కాకతీయులును' 3 నేఁటి యాంధ్రదేశమును బ్రవేశించి రాజ్యములను స్థాపించిరి.

---

1 అష్టాధ్యాయి (4-3-93)

2 మా॥ శతపథబ్రాహ్మణ, బృహదారణ్యకోపనిషత్తులలోని 'వంశబ్రాహ్మణములు'

3. పాణినీయాష్టాధ్యాయి (5-3116)

మనుస్మృతి ననుసరించి 'అంధ్రులు' లేక 'ఆంధ్రులు సంకీర్ణజాతివా' రని కొందఱు తలంచుట పెద్దపొరపాటు 'ఆంధ్రులు' సంకీర్ణు లని చెప్పువారిని భ్రమింపఁజేయునది మనుస్మృతిలోని యీక్రిందిశ్లోకసంబంధముగా నున్నది.

శ్లో॥ కారావరో నిషాదత్తు చర్మకారః ప్రసూయతే
వైదేహసైరంధ్రిభేదౌ బహిర్గ్రామప్రతిశ్రయా

మనుస్మృతి. 10-36

తా॥ (వైదేహస్త్రీయందు) నిషాదునివలన 'చర్మకారుఁ'డగు కారావరుఁడు జన్మించును (వైదేహునివలన వైదేహస్త్రీయందు జన్మించిన) వైదేహుఁడు, సైరంధ్రుఁడు నను జాతిభేదములు గలవారు గ్రామమునకు వెలుపల నుండఁదగినవారు

ఈశ్లోకము క్రీ. శ. 1867 సం॥రమున మద్రాసునందు 'భువనగిరి' రంగయ్యశెట్టిగారు, పూడి వేంకటసుబ్బశాస్త్రిగారిచేఁ బరిష్కరింపఁజేసి 'కుల్లూకభట్టీయ' వ్యాఖ్యానముతో ముద్రింపించిన 'మనుస్మృతి'నుండి గ్రహింపఁబడెను

మఱియు 1891 సంవత్సరములో హిందూథియలాజికల్ హైస్కూలుపండితు లగు నే పార్థసారథిఅయ్యంగారు 'మనుధర్మదర్పణ' టీకతో ముద్రింపించిన మనుస్మృతిపారముకూడఁ బైదాని వలెనే యున్నది. భేద మేమియును లేదు. కాని యాంధ్రవిద్వేషు లెవరో యీక్రింది తాత్పర్యముగల శ్లోకముగా నాగరలిపిలో ముద్రింపించిన మనుస్మృతిలోఁ గూర్చిరి చూడుఁడు.

శ్లో॥ కారావరో నిషాదాత్తు, చర్మకారం ప్రసూయతే
వైదేహికాదంధ్రమేదౌ, బహిర్గ్రామప్రతిశ్రయౌ

మను 10-36.

కారావరుఁడు నిషాదునివలన చర్మకారుని గనును.

వైదేహికునివలన గ్రామబహిష్కృతులగు 'ఆంధ్రుని, మేదుని' గనును

ఈ పారయి దోషసహిత మై యనన్వయయుక్తమై యున్నది. ఈపారవిశేషముచే నాంధ్రుఁడు సంకీర్ణుఁడని వ్రాయుట విచారకరము.

ఆమనుస్మృతిలోనె 'మేదుఁడు, ఆంధ్రుఁడు, చుంచుఁడు, మద్గుఁడు' అనువారు ఆరణ్యకపశుహింసయే వృత్తిగాఁ గలవారు (మను 10-48) అని చెప్పఁబడెను. అది నీచవృత్తి యని కొందఱు తలఁచుచున్నారు. ప్రాచీనకాలమునఁ బశుహింసనము నీచ వృత్తి కాదు. యజ్ఞములలోఁ బశుహింసను బ్రాహ్మణుఁడే చేయుచుండెను. వానికి 'శమిత' అనిపేరు శమితకుఁ దోడుపడువాఁడు 'ఉపశమిత' ఇటీవల 'కులాలశమిత' (చంపువాఁడు కుమ్మరి) యయ్యె.

విరాటునికడకు సేవకుఁడుగాఁ బోవుభీముని, 'నీవేమి విరటునికడ నొనర్తు' వని ధర్మజుఁ డడుగ భీముఁడు (1) 'నేను పూర్వము ధర్మజుని కొలువునందు 'వంటవాఁడనై, గోవులను ఖండించువాఁడనై, సూపకారుఁడనై, మల్లుఁడనై 'యుంటి నని యాతఁ డడుగఁ జెప్పుదు' ననెను

నాఁ డావృత్తి తప్పు కాకుండుటచేతనె ధర్మజుసోదరుఁ డట్లనెను.

---

1. శ్లో॥ ఆరాళికో గోవికర్తా సూపకర్తానియోధకః
ఆసం యుధిష్ఠిరస్యాహ మితి వక్ష్యామి పృచ్ఛతః।
విరాటపర్వ.

ప్రాచీనయుగముననే కాదు. 'భట్టమురారికవి' కాలమునను బ్రాహ్మణవిద్యార్థులు గురువుల యజ్ఞములందు 'పశువిశసనముఁ జేయుచున్నట్లే చెప్పియున్నాఁడు. చూడుఁడు.

1.'గడ్డిమోఁపులఁ దెచ్చి మేఁపుటచే నైనకష్టమువల్ల బహు కాలమునుండి ద్వేషించుచుండిన బ్రహ్మచారులు నవ్వుచు రెండేం డ్లయీడుగల యావుదూడను జంపుచున్నారు.'

పై కారణములవలన మనువుచెప్పిన పశుహింసకవృత్తిచే నాంధ్రులు నీచులు గారు. సంకీర్ణుఁ డాంధ్రుఁడని చెప్పినశ్లోకభాగ మెవరో కల్పించినది ధర్మశాస్త్రచరిత్ర వ్రాసిన డాక్టర్ పి. వి. కాణేపండితుఁడు (బొంబాయి) మనుస్మృతిలో ననేకప్రక్షిప్తములు ప్రవేశించిన వని చెప్పినయంశము దీనికి నిదర్శనము.

ఇంకను నెన్నియో యాపస్తంబుని ఆంధ్రులను గూర్చి వ్రాయవలసియున్నది కాని గ్రంథవిస్తరభీతిచే మానితిని.

నే నింతకుముందు (అంగీరస సం॥ర ఆంధ్రపత్రిక ఉగాది సంచిక) 'ఆపస్తంబుని'గూర్చి వ్రాసిన వ్యాసమునకును, దీనికిని, 'కాల'నివాసాదులలోఁ గొంత భేద మున్నది. దానికంటె దీనిలోఁ గొన్ని విశేషము లుండునని చదువరులు తలంతురు గాక.

నే నాపస్తంబుని గుఱించి విమర్శించుటలో వాని ధర్మగృహ్య సూత్రములు, మంత్రపన్నములు కాక 'మహామహోపాధ్యాయ పరవస్తు వేంకట రంగనాథాచార్యుల'వారి 'లఘుశబ్దార్థ సర్వస్వ

1. శ్లో॥ తత్తాదృక్తృణ పూల కోపనసుత క్లేశాచ్చిర ద్వేషిభిః
మేధ్యా వత్సతరీ విహస్య వటుభిస్సోల్లుంఠమాలభ్యతే.
అనర్ఘ రాఘవనాటక. (2 అంక)

ము' సర్. జస్టిస్ శంకరనాయరుగారు 'మోడరన్ రివ్యూ' పత్రికకు వ్రాసిన వ్యాసము 'ఓల్డెస్ట్ బర్గు, మాక్సుముల్లరు'గార్లవ్రాతలంగూర్చి తెల్పిన, గుణితులు లగు శ్రీమద్దిరాల సూర్యప్రకాశరావుగారియుత్తరములు కూడ తోడ్పడినవి.

ఆంధ్రులం గూర్చి విమర్శింపఁబడిన శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారి యాంధ్రులచరిత్రము, వీరభద్రరావుగారికిని, శ్రీమామిడిపూడి వేంకటరంగయ్యగారికి నైన పత్రికావాదములు, జస్టిస్ వేపా రామేశంపంతులు, ఆంధ్ర శేషగిరిరావు, గాదె నరసింగరావు, మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగార్లు 'భారతి' పత్రికలో వ్రాసిన వ్యాసములు తోడ్పడినవి. అందు శ్రీ సోమశేఖరశర్మగారి వ్యాసములలోనొకటి, ఆంధ్రుల ప్రథమస్థానమగు 'పుష్కరతీర్థము' (పౌఖరా) ను దెలిసికొనుట కత్యంత మువకరించెను తదితరగ్రంథముల నామము లాయాచోటులను స్మరించితిని పై గ్రంథకర్తలకు, వ్యాసకర్తలకుఁ గృతజ్ఞుఁడ నగుచున్నాను

నే నీపీఠికను ముగించుచుండఁగా 'మండపేట'వాస్తవ్యులును, విద్యావయోవృద్ధులు, మిత్రులు నగు బ్రహ్మశ్రీ దేవులపల్లి నరసింహశాస్త్రిగారు 'కారావరోనిషాదాత్తు" అను మనుస్మృతిలోని శ్లోకమునందు 'వైదేహసైరంధ్ర' శబ్దములే గాని 'వైదేహాదంధ్రమేదౌ' అను పాఠము లేదనియు, కుల్లూకభట్టుకూడ సైరంధ్రశబ్దమునే చెప్పెననియు, కొన్నిప్రతులలో నీశ్లోకమే లేదనియు వ్రాసిన యుత్తర మందినది అందులకు వారికిఁ గృతజ్ఞుఁడను. శ్రీశాస్త్రిగారి యుత్తరము కూడ 'అంధ్రుఁడు, సంకీర్ణుఁడు' అను నపవాదమును దొలఁగించుచున్నది.

నాలవకథ (వరరుచి.)

ఈకథయందు 'పాణినిమహర్షి' ప్రశంస కలదు. 'వరరుచి' చంద్రగుప్తునకుఁ బూర్వమున మగధరాజ్యము నేలిన "నందమహారాజు" నకుఁ గొంతకాలము మంత్రియైనట్లును, వరరుచి, గృహస్థుఁడైన తరువాతనె 'పాణిని' బ్రహ్మచారిగా 'వరరుచి, గురువగు 'వర్షోపాధ్యాయుని'కడ విద్యాభ్యాస మొనర్చినట్లును, జెప్పఁబడుటచేఁ బాణిని, 'వరరుచి'కంటె జిన్నవాఁడై 'మౌర్య చంద్రగుప్తుని' పాలనాకాలమున నుండెనని తెలియనగుచున్నది. అందుచేత, పాణినిమహర్షి క్రీ॥ పూ॥ 'నాలుగు, మూఁడు' శతాబ్దముల నడుమవాఁ డగుచున్నాఁడు

కొందఱేవేవో యుక్తులఁ జెప్పి, పాణినిమహర్షిని క్రీ॥ పూ॥ 5, 8, 12 శతాబ్దములలోనికి, నెట్టుచున్నారు. కాని, క్షేమేంద్రమహాకవి (క్రీ॥ త॥ 11 శతాబ్ది) తన 'బృహత్కథామంజరి'లోను, 'సోమదేవభట్టారకుఁడు' (క్రీ॥ త॥ 12 శతాబ్ది) తన 'కథాసరిత్సాగరము'నను వరరుచి గృహస్థుఁడైనపిమ్మటనే పాణిని విద్యార్థిగా నుండినట్లు వర్ణించుటచే క్రీ॥పూ॥ నాల్గవశతాబ్దమునఁ బాణినియుం డుననుట నిజమగును. ఇంతమాత్రమెకాదు పాణినియే తన యష్టాధ్యాయియందు 'బిదాది' గణములో ఆపస్తంబ మహర్షిని (4-3-104 'నడాది'గణములో(4-1-99)యౌగంధరాయణుని స్మరించుటచే క్రీ॥ పూ॥ 8. 12 శతాబ్దములవాఁ డెంతమాత్రము కాఁడు. మఱియు గర్గాదిగణమున (4-1-105) చణకశబ్దమునకు 'యఙ్'

వచ్చిన 'చాణక్య'శబ్ద మగునని చెప్పుటచే చణకసూనుని, పణిన సూనుఁ డెఱిఁగియుండు ననుట స్పష్టమై. పాణిని మహర్షి క్రీ.పూ 4, 3 శతాబ్దముల మధ్యకాలమున నుండుట నీకథ విశదపఱచును.

ఐదవకథ (కుమారిల భట్టాచార్యుఁడు)

కుమారిలభట్టునితో వాదించిన జైనపండితుల పేరులు తెలియకపోవుట విచారకరము 'జైనమతము' 'ఛాందోగ్యోపనిషత్తు' ఆవిర్భవించినపుడే పుట్టెనని యాయుపనిషత్తునందలి 'ప్రజాపతీంద్ర విరోచన' గాథచేఁ దెలియనగును[1] జైనమతమునందలి యిరువదినాల్గవ ''తీర్థంకరుఁడగు'' మహావీరుఁడు బుద్ధునకు సమకాలికుఁడఁట। అట్లయిన మొదటి 'తీర్థంకరుఁ'డగు 'ఋషభుఁడు' క్రీ. పూ. 10, 12 శతాబ్దములనాఁటి వాఁడైన నగును. జైనమతమవైదికమతము, 'కుమారిలు'నిది వైదికమతము. వైదికమతమునకు 'నిదాన మగు 'పూర్వమీమాంసాశాస్త్రము'న, నిరీశ్వరత్వమె ద్యోతకమగును తన్మతప్రోక్తము లగు యజ్ఞములలోఁ బేర్కొనఁబడు ఇంద్రాగ్న్యాదులు' శబ్దవాచ్యులే గాని, యుపాస్యులు గారు. అందుచేతనే శ్రీశంకరుఁడు కుమారిలు నెదిరింపసిద్ధపడెను.

ఇట్టి కుమారిలుని వైదికమతమునందు 'కర్మ మేగాని, భక్త్యాదులు సున్న. ఆపస్తంబుని వైదికమతమునందు, కర్మము ప్రధానమైనను, చివరివశలో గొంత సూక్ష్మమగు నద్వైతమత

---

1 చాందోగ్యోపనిషత్ 8-6 దినిని వేదాంతశాస్త్రజ్ఞులు 'దేహాత్మవాదము' గాఁ దలఁచియున్నారు.

ధర్మసూత్రములును గలవు, 1 అవి యుపనిషదర్థక బ్రహ్మపదార్థ బోధకములే. ఇట్టి సేశ్వరత్వము కుమారిలభట్టుని మతమున వ్యగ్యము అతని ప్రతికక్షులగు జైనులగురువులగు తీర్థంకరుల విగ్రహారూపములే, హిందూమతమున 'విగ్రహారాధనమునకు' దారి చూపినవని కొందఱు తలంతురు.

వైదికమతమున దేవుఁడు రూపము లేనివాఁడు, శబ్దవాచ్యుఁడు. కాన, ఉపాస్యుఁ డగుట కష్టమని జైనమునందలి విగ్రహారాధనమును వైదికమతస్థులు శివాదిరూపములఁ దమ మతములోనికిఁ దీసికొని యుందురేమో ? మనుజవ్యక్తి మృతి నొందిన పిమ్మట "సంచయనకర్మము" (ఎత్తుఁబోత) నాఁడు మొదలు పదియవనాఁటివఱకు శిలారూపియై సనాతనహిందువులచే నారాధింపఁబడి పిమ్మట (శిల) నీరిలో విడువఁబడును. 2 అంతేకాని, విగ్రహత్వము నొందఁడు అందుచేతనే, వేదర్షులగు నాపస్తంబాది మహర్షులకు, కాళిదాసాది మహాకవులకు, కుమారిలభట్టాది మహాశాస్త్రవేత్తలకు, విగ్రహరూపములు లేవు. పూజ్యులను శిలారూపులనుగాఁ జేయుట నార్యమతస్థులు తప్పుగానే తలఁచిరి. లేకుండిన నాఁటిభారతీయప్రభువులు, 'ఆపస్తంబ, కుమారిలభట్ట, కాళిదాసా' దుల శిలావిగ్రహముల నేల చేయింపరు? సనాతన ధర్మిష్ఠుల మను కొను కవిపండితప్రకాండులు బ్రతికియుండఁగనే తాము శిలారూపముల నొంద నిచ్ఛగించుట, యజ్ఞాననిలవితము కాదా ?కుమా

1 ఆపస్తంబ ధర్మసూత్రము 1_22, 23

2. భారద్వాజసూత్రములు. ఆపస్తంబయల్లాజీయము

రిలాదులగ్రంథములే వారి దివ్యరూపములు విశిష్టాద్వైతమతమున భక్తులు శిలావిగ్రహరూపులై గౌరవార్హు లగుచున్నారు. పంచమహా యజ్ఞములు షట్కర్మలు చేయు వైదికికి విగ్రహారాధన మొనర్చు కాల మెపుడు ?

సంస్కృతవాఙ్మయమున 'పతంజలి, కుమారిలభట్ట, శంకరాచార్య, సాయణాచార్యుల' భాష్యము లప్రతిమానములు. వాని కివియే సాటి.

ఆఱవకథ (తెలుఁగునాటి తురుష్కయోగి)

ఈకథ యన్నిమతములలోను, సద్బోధకులు, నిస్పృహులు, సర్వసములు, నగుమహాభక్తు లుండిరనియు, హైందవేతరులైనను స్వదేశభాషలను బోషించి వృద్ధి నొందింపఁగలరనియుఁ జెప్పును

ఏడవకథ (ఆంధ్రగాయకుఁడు)

భారతీయులు ప్రాచీనకాలమునుండియు, గానకళాకోవిదులని, యజ్ఞములందలి వారి 'ఔద్గాత్రమే' (సామగానభాగము) వెల్లడిచేయును. ఉద్గీథము (సామగానము) మోక్షహేతువని ఛాందోగ్యోపనిషత్తులోఁ గలదు లౌకికగానమునందును వైదికకాలపు భారతీయుల జంత్రగాత్రములు విలసనము గానవచ్చును. వేదమునందు *భారతీయగాయకుల భేదములును, తద్వృత్తికుల భేదములును జెప్పఁబడెను అందు, గొన్నిపేరుల నిట వ్రాయుచున్నాను.

(1) సూతుఁడు=సంగీతము పాడి జీవించువాఁడు. (2) వీణావాదుఁడు = వైణికుఁడు (3) కోశకారిణి = పాడునపుడు తిత్తి

* తైత్తిరీయబ్రాహ్మణము. 3-4.

నవకథామంజరి

* ఆంధ్రులదాయాదుఁడు

ఇక్ష్వాకువంశమున 'వేధసుఁ' డనురాజు కలఁడు, పౌరాణికు లాతనిని త్రిశంకుఁ డందురు. ఆతనికి హరిశ్చంద్రుఁడను పుత్రుఁడుపుట్టెను. ఆహరిశ్చంద్రునకు నూర్వురు భార్య లుండినను బహుకాలమువఱకు పుత్రసంతతి లేనందున నారాజు చింతించుచుండెను.

ఇట్లుండ నాహరిశ్చంద్రుని గృహమున కొకప్పుడు 'పర్వతుఁడు, నారదుఁడు' నను మహర్షు 'లతిథులు'గా రాఁగా, హరిశ్చంద్రుఁ డామునుల కాతిథ్యమిచ్చి గౌరవించి, నారదునితోఁ బుత్రోత్పత్తిప్రశంసంజేయ నాముని పుత్రోత్పత్తివలనఁ గల్గు లాభములను జెప్పెను. హరిశ్చంద్రుఁడు తనకెట్లు పుత్రోత్పత్తియగునో చెప్పుమనెను. అందులకు నారదుఁడు, ఓ రాజా ! నీవు 'వరుణ'దేవుని, నాకుఁ బుత్రునొసఁగిన నే నాపుత్రుని బశువుగాఁ జేసి నిన్నుఁగూర్చి యజ్ఞముఁ జేయుదునని ప్రార్థింపుము. అట్లు చేసితివేని నీకు వరుణుఁడు పుత్రునొసంగుననియెను.

పిమ్మట హరిశ్చంద్రుఁడు వరుణుఁ గూర్చి నాకొక పు

* ఈకథ ఐతరేయబ్రాహ్మణమునుండి యాంధ్రీకరింపఁబడెను.

తుఁనొసంగిన నే నాపుత్రుని బశువుగాఁ జేసి, యజ్ఞముఁ జే యుదునని ప్రార్థింప వరుణుఁడు ప్రత్యక్షమై పుత్రుఁడుకలుగ వరమిచ్చెను.

పిమ్మట హరిశ్చంద్రునకు 'రోహితుఁ డను పుత్రుఁ డు ద్భవింప వరుణుఁడు వచ్చి, యీ బాలునిచే నాకు యజ్ఞముఁ జేయుమన హరిశ్చంద్రుఁడు. పుత్రప్రేమచే బిడ్డను వదలలేక "జాతాశౌచదినములు వెళ్లినగాని బాలపశువునకు యజ్ఞార్హత లే"దనఁగా వరుణుఁడు వల్లెయని వెడలిపోయెను.

జాతాశౌచదినములు వెళ్లినపిమ్మట వరుణుఁ డేతెంచి నీవు చెప్పిన గడువు ముగిసినది గాన వీనిచే నాకై యజ్ఞము నొనర్పుమనఁగా హరిశ్చంద్రుఁడు 'పశువునకు దంతములు వచ్చి నఁగాని మేధ్యము కా'దనఁగా వరుణుఁ డంగీకరించి వెళ్లిపోయెను.

పిమ్మట రోహితునకు దంతములురాఁగా వరుణుఁడు ప్రత్యక్షమై బాలునకు దంతములు వచ్చినవి గాన వీనిని యాగ పశువుం జేసి యజనము నొనర్పుమనెను. "ఈబాలున కిపుడు వచ్చిన దంతములు స్థిరములైనవి కావు. గాన నివి యూడినఁ గాని యాగార్హుఁడై యీబిడ్డఁ డుండ"డని హరిశ్చంద్రుఁ డన 'తథాస్తు' అని వరుణుఁడు తిరోహితుఁడయ్యెను.

తరువాత పాలపండ్లూడఁగా వరణుఁ డెప్పటియట్ల వచ్చి పళ్లూడినవి గాన, వీనిచే జన్నము నొనర్పుమనఁగా "రెండవ

సారి దంతములు రానిదే పశువు సర్వావయవసంపూర్ణతనొంద" దని హరిశ్చంద్రుడు డన వరుణుడు డంగీకరించెను రెండవసారి దంతములు రాగా, వరుణుడు డెప్పటివలె వచ్చి యవయవ సంపూర్ణతకలిగెనుగాన నీకుమారునిచే, ఇష్టిని జేయుమనెను. "పశువు కాగల క్షత్రియుడు స్వకులోచితి మగు, సన్నాహశీలి. కాకుండిన. యజ్ఞమునందు పశువగు నర్హుడుకాడు" అని హరిశ్చంద్రుడు డనగ బూర్వమునవలెనె వరుణుడు డంగీకరించి యంతర్ధానుడయ్యెను.

పిమ్మట 'రోహితుడు' యుద్ధశాస్త్రమును నేర్చి కవచ ధనుర్బాణాదులను ధరించుచుండ వరుణుడే తెంచి, సన్నాహశీలి గాన నీకుమారునిచే సవనంబొనర్పుమనెను. దానికి హరిశ్చం ద్రుడు డట్లేచేయుదునని యంగీకరించి రోహితుని బిలిచి యిట్లు చెప్పెను. "నాయనా! నాకొఱకు నిన్ను వరుణుడు డిచ్చెను. అయ్యో! నిన్ను బశువుగా జేసి నేనీ వరుణుని గూర్చి యజ్ఞ ముం జేయుచున్నా" నన, నారోహితుడు డంగీకరింపక, ధనుర్ధరుడై యరణ్యమునకు బరుగిడి యటనుండెను.

హరిశ్చంద్రుడు డవిపరీతిని యజ్ఞమునుజేయ నందున వరుణుడు హరిశ్చంద్రుని బట్టుకొనగా, హరిశ్చంద్రునకు 'జలోదర'రోగముకలిగి, బాధపడుచుండెను.

—• రోహితుని పరివర్తనము. •—

తండ్రికి జలోదరరోగము కలిగెనని యరణ్యమం దొక సంవత్సరము నివసించిన తరువాత 'రోహితునకు' దెలిసి యీతఁడు తిరిగి పురమునకు వచ్చుచుండగా 'ఇంద్రుఁడు' బ్రాహ్మణవేషధారియై మార్గమధ్యమున నొక సాకుచెప్పి రోహితుని మరల వనమునఁ దిరుగునట్లు చేసెను. ఇట్లొకపర్యాయముకాదు—అయిదుపర్యాయము లింద్రుఁ డీట్లువివిధ సాకులుచెప్పి రోహితుని వెనుక కరణ్యమునకుఁ బంపుచుండుటచే రోహితుఁ డరణ్యమున నాఱేండ్లుండవలసివచ్చెను

ఎట్లయినను హరిశ్చంద్రుఁడు మనుష్యపశువుచే యజ్ఞముఁ జేయనియెడల నాతనికి రోగనివృత్తి కాదని, రోహితుఁడు తలఁచి తనకు మారుగా నొకనిని హరిశ్చంద్రుని యాగముకై యరణ్యమున వెదుకుచుండగా, నాయడవియం దొక పర్వతపుచరియలో దరిద్రముచే భుక్తికిలేక బాధనొందుచున్న 'సూయవసుని' పుత్రుఁడగు 'అజీగర్తుఁడు' అనునొక బ్రాహ్మణుని జూచెను. అయ్యజీగర్తునకుఁ 'శునఃపుచ్ఛుఁడు, శునశ్శేపుఁడు, శునఃలాంగూలుఁడు' నను ముప్వురు కుమారులుకలరు. అట్టి యాబీదబాపని జూచి, రోహితుఁడు "ఓ ఋషీ ! నీకుమారులలో నొకనిని నాకిమ్ము, నీకు నూఱుగోవుల నిచ్చెదను. నాకుఁ బలినిధిగా వానిని జేకొని యజ్ఞము చేయింతు"ననెను. దానికి

నజీగర్తుఁ డంగీకరించెను. కాని, పెద్దవాఁడు నాకెంతయుఁ బ్రి యతనూజుఁడు గాన నతని నీకు నీఁ జాల ననియెను, పిన్నవాఁడు నాకెంతయుఁ బ్రియుఁడు గాన యీకుమారుని నీఁ జాల నని తల్లి చెప్పెను. తల్లిదండ్రుల మాటలను విని మధ్యముఁడగు శునశ్శే పుఁ డిట్లనియెను.

'ఓరాజా! పెద్దవాఁడు తండ్రికిఁ జాలఁ బ్రియసుతుం డయ్యె; పిన్నవాఁడు తల్లికి ముద్దు బిడ్డఁడయ్యె. వారలిరువురు నొల్లని వాఁడనైన మధ్యముఁడను గాన నూఱుగోవులను వీని కిమ్ము, నీవెనుకనే వచ్చెద'' ననిన రోహితుఁడు నూఱుగోవుల నజీగర్తున కిచ్చి శునశ్శేపుని వెంటనిడుకొని, పురప్రవేశంబు చేసి హరిశ్చంద్రునితో, తండ్రీ! నాకు మాఱుగ వీనిని యజ్ఞపశువు గాఁ దెచ్చితిననెను.

అందులకు హరిశ్చంద్రుఁడు సంతసించి, వరుణునితో నీ 'శునశ్శేపుని' బశువుగాఁ జేసి నీకు యజ్ఞము నొనర్తునన, వరు ణుఁడు, క్షత్రియునికంటె బ్రాహ్మణుఁడె శ్రేష్ఠుఁడుగదా! వీనిం బశువుగాఁ జేసి 'రాజసూయ' యాగముం జేయుమని చెప్పగా, హరిశ్చంద్రుఁడు రాజసూయములోని సోమయాగాంగమగు నొకకర్మమునందు శునశ్శేపునిఁ బశువుగా నేర్పఱచెను. ఆయజ్ఞ మున హరిశ్చంద్రునకుఁ విశ్వామిత్రుఁడు హోత, జమదగ్ని అధ్వర్యుఁడు, వసిష్ఠుడు, బ్రహ్మ, ఆయాస్యుఁడు 'ఉద్గాత'' అను ఋత్విక్కులైరి.

పై నల్వురు మహర్షులు రాజసూయముఁ జేయింపు చుండఁగా 'మనుష్యపశువును' బంధింపు సమయమాసన్నమై నది. విశసింపఁబడు పశువునకుఁ గొన్ని సంస్కారణములఁ జేసిన పిదప రెండుపేటలు వేఁయబడి రెండుబారల పొడవుగల రెండు కుశనిర్మితములగు త్రాళ్ళతో కాళ్ళను తలను గట్టిగా బంధించి, మూఁడుపేటలు గలిగి మూఁడుబారలు పొడవు గలత్రాఁటిచే మధ్యభాగమును యూపస్తంభమున కంటఁగట్టవలయునను విధికలదు. ఇపుడు విశసింపఁబడు పశువో! సాధారణపశువా? కాదు! యువకుఁడు—మహర్షి గోత్రోత్పన్నుఁడు—మహాకవి—వేదవేది — బ్రహ్మవర్చస్వి— మహాభక్తుఁడు, అట్టివానిని, బై విధమున బంధింప నెవనికి చేతులువచ్చును? ఎవఁడును బంధింప నంగీకరింపలేదు గాని, నూఱుగోవులకుఁ బుత్రునమ్మిన శునశ్శేపుని తండ్రియగు 'అజీగర్తుఁడే' నాకింకను నూఱుగోవుల నిచ్చినయెడల నేను శునశ్శేపుని బంధింతునని పలుక, హరిశ్చంద్రుఁ డట్లె నూఱుగోవుల నీయఁగా నజీగర్తుఁడు దారు హృదయముతో—కాదు, శిలాహృదయముతోఁ బుత్రుని విశసింపఁ యూపస్తంభమునకుఁ బై రీతి నంటఁగట్టెను.

అపుడధ్వర్యుఁ డేతెంచి, బంధితుఁడగు శునశ్శేపునకు వధించుటకుఁ బూర్వము చేయఁదగిన కొన్నికర్మములఁ జేసెను. పిమ్మటఁ బశువును ఖడ్గముతో విశసించుసమయమే తేర బ్రహ్మతేజస్వియగు శునశ్శేపుని బంధించుటకే నెవఁడును సిద్ధపడకుండినపుడు

ఖడ్గముతో ఖండింప నెవఁడా యత్తపడును ? ఆమహాక్రూరుఁ డగు నజిగర్తుఁడే తన కుమారుని మఱినూఱుగోవుల నిచ్చినయెడల నేను ఖండింతునని వజ్రమయహృదయముతోఁ బల్కెను. నూఱుగోవులను హరిశ్చంద్రుఁ డీయ నజిగర్తుఁడు కుమారుని వికసింప ఖడ్గము వహించెను.

హా ! ఎంతక్రూరకర్మము ! తనగర్భమున జన్మించిన సుగుణవంతుఁడై, విద్యాయుక్తుఁడై సురూపుఁడై పితృభక్తుఁడై వ భక్తులుగలిగి సుకుమారుఁడైన పుత్రుం జంప నెవనికి మనసొప్పును ? అజీగర్తుఁడు మాత్రమె ఖండింపఁదలంచెను. ఇది దరిద్ర దోషము. ఆకలిచేఁ గడుపుమాడి యుదరపోషణముకై చేయఁ దలఁచిన మహాపాతకము ! మతద్వేషముచేఁ గుమారుని ఖండింప నెంచిన హిరణ్యకశిపుని చర్యయు నిట్టిదేకదా ?

శునశ్శేపుఁడు, తొలుతఁ దన్ను బంధించి, యశ్వమేధములో సింహాదిజంతువుల కొనర్చినట్లు కొన్ని సంస్కారములం జేసి, మనుష్యుని గూడ నరణ్యమున విడువఁగలరనియుఁ దానెచటనైన విడువఁబడిన నెటులనో జీవింపవచ్చుననియుఁ దలఁచెను. కాని, రాజసూయమునఁ దప్పక నరుఁడు వికసింపఁబడవలయునను విధి యాతనికిఁ దెలియలేదు కాని తండ్రిఖడ్గముఁ జేబూనగానె యిట్లనుకొనెను.

హా ! నన్ను విడువక సాధారణపుయాగపశువువలెనే విశసింతురా ? అయ్యో ! నే నిప్పు డేవేల్పుఁ జింతింతును ? శుభకరుఁ

డగు నే దేవుని బ్రార్థింతును ? తిరిగి నన్నే దేవతభూమిపై నుండ నిచ్చును ? నిజముగ నేను మాతల్లిని జూచు స్థితికలుగునా ? ఓ వరుణా ? నా మొఱ్ఱ నాలకింపుము. రక్షణేచ్ఛచే నీకెదురుగఁ జేయునా స్తోత్రముల నాలకించి నన్ను సుఖవంతునిగాఁ జేయుము. (1) బహుజనులచే స్తుతింపఁబడునో వరుణదేవా ? సమీపము నందే మరణముగల నేను వేదవాక్కుచే నిన్ను నుతింపుచు నా కాయువునిమ్మని కోరుచున్నాను, యజమానుఁడు గూడ (హరిశ్చంద్రుఁడు)హవిస్సులచే నిన్నాయాయువునే కోరుచున్నాఁడు, నీవు మాయిరువురకోర్కెల ననాదరముతోఁజూడక హేళనము చేయక మా యిరువురయొక్క యాయురారోగ్యములను వృద్ధిఁజేయుము.

శునశ్శేపుఁ డిట్లు పెక్కు విధముల వరుణాదిదేవతలను స్తోత్రముచేసిచేసి " గొప్పవారలకు నమస్కారము, పిల్లలకు వందనము, యువకుల కభివాదనము, వృద్ధులకు జోహారు. ఓ దేవతలారా ! నాకు శక్తి గలిగి జీవించినయెడల మిమ్ముల నర్చింతును ! ఓ పరమేశ్వరా ! నిన్ను స్తోత్రముచేయుటలో లోపమును గల్పిగింపను రక్షింపుము, రక్షింపుము, రక్షింపుము; అని స్తోత్రము చేయుచుండఁగా, పటుక్కుమని యూపాదమ

(1) ఈయర్థముగల మంత్రమిప్పుడును బ్రాహ్మణులచే సాయంసంధ్యలో జపింపఁబడుచుండును

స్తంభము గట్టిన కట్లొక్కసారి తెగిపోఁగాఁ శునశ్శేపుఁ డెదుర నుండిన విశ్వామిత్రుని యొడిలోఁ బడి రక్షింపుము, రక్షింపు మని వేఁడెను. దయాళుఁడై విశ్వామిత్రుఁడు రక్షింతు ననెను.

శునశ్శేపుఁడు విశ్వామిత్రునంకతలముఁ జేరగనే శునశ్శేపుని తండ్రియగు నజీగర్తుఁడు విశ్వామిత్రుకడకేఁగి నాపుత్రుని నాకిమ్మం, విశ్వామిత్రుఁడు నీకు నే నీయను వీనిని దేవతలే నాకిచ్చిరనెను. కాదు నాకొడుకే యని యజీగర్తుఁడును, నాకొడుకే యని విశ్వామిత్రుఁడును వివాదము నొందిరి. అపుడు శునశ్శేపుఁడు నేను విశ్వామిత్రుని పుత్రుఁడనేగాని, యజీగర్తుని పుత్రుఁడను గాననెను. హరిశ్చంద్రుని రాజసూయము నెఱవేరుటెట్లను ప్రశ్న కలిగెను. ఇంతలో వరుణదేవుఁడే ప్రత్యక్షమై శునశ్శేపుని ప్రార్థనములచేఁ దనకుఁ దృప్తి కలిగెననియు, ఇఁక యజ్ఞముఁ జేయు నవసరములేకుండగ యజ్ఞఫలమును హరిశ్చంద్రున కొసఁగుచున్నాననియు నాతఁడు నీరోగి యగుననియు వరమిచ్చి వరుణుఁ డంతర్హితుఁడయ్యెను. హరిశ్చంద్రుఁ డరోగియయ్యెను.

శునశ్శేపుఁడు దేవతలకు మిత్రుఁడగుటచే 'దేవరాతుఁడు' అను నన్వర్థనామము కలవాఁడయ్యెను. విశ్వామిత్రుఁడు ఆంధ్ర, మధుచ్ఛందాది సంజ్ఞలతో నొప్పు తననూర్వురు పుత్రులకును 'దేవరాతుని' జ్యేష్ఠపుత్రునిగా నంగీకరించుటచే మన యాంధ్రులకు దేవరాతుఁడు దాయాదుఁడయ్యెను.

*త్రిలిఙ్గదేశపు మహారాణి.

(రుద్రమదేవి)

ఇంచుమించుగ నిప్పటి కాఱువందల యేఁబది సంవత్స
రములకుఁ బూర్వ మొకనాఁటి సాయంసంధ్యాసమయమున, 'ఓ
రుగల్లు, అంబాల' యను పట్టణములకు నడుమనుండు మహార
ణ్యప్రదేశమున, నొక్క-పల్లకి, యోరుగల్లుముఖముగా వచ్చు
చుండెను. పల్లకియందున్న యువతి ప్రాయశః పదునెనిమిది
వసంతర్తువులఁజూచి యుండవచ్చును. భర్తయు నామెతోఁగూ
డ నశ్వారూఢుఁడై చనుదెంచుచుండె. ప్రయాణపు బడలిక

---

* ఈకథ శ్రీయుత మాడపాటి హనుమంతరావు పంతులుగారి
'మల్లికాగుచ్ఛము' అను గ్రంథమునుండి గైకొనఁబడినది. పంతులుగారు
నేఁటి హైదరాబాదు సంస్థానములోని యాంధ్రప్రముఖులలో నొకరు.
వీరు బహువిధములగు చారిత్రిక సాంఘిక విమర్శకములగు వ్యాసములను
గ్రంథములను వ్రాసిరి. వారిగ్రంథములలో ప్రసిద్ధికెక్కిన 'చింతామణి
వైద్యా' 'పండితుని ఛాత్రియుగము' అను గ్రంథమునుండి యాంధ్రీకరింపఁ
బడిన వ్యాసము లాంధ్రవాఙ్మయములోఁ గ్రొత్తవి. మల్లికాగుచ్ఛము చారి
త్రక సాంఘిక విషయములఁ దెలిపెడి యింపైనకథలకలది. వీరి వ్రాఁత ధారా
శుద్ధిగలదై సలక్షణమైన భాషకలదిగా నుండును. హనుమంతరావుగారు, ఆం
ధ్రాంగ్లసంస్కృతభాషలలేకాక, ఉర్దూభాషను నేర్చి నైజాము గవర్నమెం
టులో బహుకాలముద్యోగము చేసి, పిమ్మట నచటిహైకోర్టులో న్యాయ
వాదవృత్తి నవలంబించి యిప్పు డఱువదవపడిగలవా రయ్యును నిర్విశ్రాంతిం గైకొ
నుచు నచటి యాంధ్రుల యభివృద్ధికై బహువిధముల పాటుపడుచున్నారు.

వారిరువురయొక్కయు, పల్లకీబోయలయొక్కయు, ముఖములం దేకాక, గుఱ్ఱమునందు సైతము స్పష్టముగఁ గనఁబడుచుండెను. వేళ సాయంకాలమును, ప్రవేశించిన దరణ్యమును, నగుటచేత నయ్యాశ్వికుఁడు వేవేగము నడువ బోయిల కాజ్ఞాపించుచుఁ దన యశ్వమునువడిగ నడువ హెచ్చరించుచు నాసుందరికి భయము కలుగకుండునట్లు వినోదములగు ముచ్చటలఁ జెప్పుచుఁ బోవ సాగెను. బోయలంతకుమున్ను వారి కుక్షులలోఁ బ్రవేశించిన మద్యముయొక్క ప్రభావముచేత, వడివడిగ నడుగు లిడఁదొడఁ గిరి. కాని, యాశ్వికుని వాహనము బోయలనడకతోఁ దులఁ దూగలేక మెల్లఁగఁ బోవుచుండెను. అస్తమయభానుఁడు తన కరములచే నావనమునందలి వృక్షాగ్రములకు బంగరుపూఁతఁ బూయుచుఁ బూయుచుఁ దుట్టతుదకు పశ్చిమసముద్రమున నంతర్హితుండయ్యెను. వీరలె నంతవేగముగ సురక్షితప్రదేశమును జేరఁదొందరపడుచుండిన యాతనికి, గుఱ్ఱముయొక్క మందగమ నము నిరుత్సాహకరముగ నుండినందున నతఁడు వెనుకఁబడి చింతించుచుఁ, బల్లకిని ముందుఁ బోనియ నిష్టములేక, మెల్లఁగ నడువుఁడని బోయలకుఁ గేకవేసి చెప్పెను; కాని వారామాటలు వినుపించుకొనక పల్లకితోఁ బఱువిడసాగిరి. వారియోంకారనినా దవశమునఁ బల్లకిలోనున్న జవ్వనికిఁ గూడ భర్తయొక్క కేకలు వినవచ్చినవికావు. అయినను, నాయువతి భర్త వెనుకఁ జిక్కు టకు విచారించుచు, డోళాందోళితమానసయై కొంతసే పేమి

యుఁ జేయఁదోఁచక భర్త వచ్చువఱకుఁ బల్లకినట్లే యాపియుం
చఁబోయల నాజ్ఞాపించెను. కాని, యరణ్యము భయంకరమైన
దనియు, తమ యేలికకెట్టిభయమును లేదనియుఁ జెప్పుచు, బో
య లెప్పటియట్లే పోవసాగిరి. కొన్ని నిముసములలోఁ బల్లకిని
యాశ్వికునకును నొకమైలెడమయ్యెను !

అంతరాత్రి పొడసూపెను. అది శుక్లపక్షమగుటచేఁ
జంద్రికాంతి స్ఫుటముగలేక, గుడ్డివెన్నెల కాయుచుండినందున,
నాప్రయాణికుల కెంతయు నిరుత్సాహముగ నుండెను. సురయొ
క్క మైకము దిగినందున బోయలవడియుఁ దగ్గి వారు మెల్లమె
ల్లగ నడువమొదలిడిరి. అట్టితరుణమున మార్గమున కొక ప్రక్క
నుండిన పొదలో నేదియొ చప్పుడాసుందరి వీనులకు సోఁకఁగా
నామె యనుమానముతో నటు నిటు పరికించి చూచెను. కాని
యేదియుఁ గన్పట్టలేదు. తనమనమున సందడించినది యుత్తభ్ర
మయే యని సమాధానము చేసికొని యాయువతి ధైర్యముతో
గూర్చుండిన మఱియొకనిమేషమునకు, అక్కటా ! మూర్తీభ
వించిన యమదూతలోయన, నల్లనియాకారములును, తదనుగు
ణ్యములగు వస్త్రములును గలిగిన జనులగుంపొకటి, యాపొద
నుండి సాయుధముగ బయలువెడి వచ్చి, "నిలుఁడు, నిలుఁ"డని
బోయల గద్దరించుచుఁ బల్లకి కడ్డముగ నిలచెను ! వెలవెలఁ
బోయిన మోములతో బోయలు గత్యంతరముఁ గానక నిలవఁ
బడి తమ దొరసానివైపు విస్మయవిచారమిళితములగు చూ

ద్కుల బరపిరి. ఇంక నాసుందరి మానసికస్థితిని వేఱుగ వర్ణింపవలయునా! మొదట నీదృశ్య మామె హృదయమును భేదించుచున్నుండెను, వెంటనే సహజదౌర్బల్య మామె యెదనువదలి యాస్థలమును ధీరత్వ మాక్రమించెను. కానున్నదిగాక మానదని గుండె రాయిచేసుకొని యామె మహాధైర్య మూనియుండునంతలో, దోపిడికాండ్ర నాయకుఁడు రెండు దండప్రహారములతో బోయలచే బల్లకినిదింపించి యామెనుని సమీపించెను. అంతవఱకతి కర్తవ్యతామూఢయై యుండిన, యాయువతి యొట్టులో ధైర్యముఁ జిక్కఁబట్టి గుప్తముగ నుండిన కటారుతో నాదోపిడికాని రొమ్ముం గ్రుమ్మఁ జేయి యెత్తెను. నాయకుఁడును మాఱిస్థితిని నిముసమున గ్రహించి, మొలను వ్రేలాడుచుండిన ఖడ్గమును విద్యుద్వేగముతో నూడఁబెఱికి తటాలున దానితో నొకబలమగు వ్రేటు నాయువతి కోమలకంఠమును గుఱిచూచి వ్రేయ నెత్తెను.

11

మనకథ జరుగుకాలమునఁ దిలింగరాజ్యమును 'కాకతి రుద్రమదేవి' మహావైభవోపేతముగ నోరుగల్లునగరము రాజధానిగఁ బరిపాలించుచుండెను. ఆపురమునకు దాదాపు పండ్రెండుమైళ్ల దూరముననున్న 'అంబాల'యను గ్రామము దేవిగారికిఁ బ్రియతమమగు ప్రదేశముగ నుండుటవలన నోరుగంటికిని నాగ్రామమునకును రాకపోకలు తరుచుగ నుండినను, నాప్రదేశ

ముల నడుమనుండిన సాంద్రారణ్యభాగ మొక్కొకప్పుడు దారి దోఁపిడిగాండ్ర కాశ్రయమిచ్చుచుండుటకూడ సంభవించుచుండెను. గత ప్రకరణాంతమునఁ జెప్పఁబడిన భయంకరకార్యము జరుగుచుండిన సమయమున నోరుగల్లునుండి వెడలి యంబాల గ్రామోన్ముఖులై వచ్చుచుండిన యిద్దఱాశ్వికభటులు హఠాత్తుగ నారంగమున వ్రాలిరి. గ్రొత్తగా వచ్చుచుండిన వారి స్వల్పసంఖ్య బందిపోటుగాండ్ర కేమాత్రమును భయమును గలిగింపక వారిని తమపని యథేచ్ఛముగఁ జేయనిచ్చెను. వెనుకఁ జెప్పబడిన విధమున నాదోఁపికాండ్రనాయకుఁ డాసుందరికుత్తుకను గత్తితోఁ దెగవ్రేయ నుంకించుచుండెను. మఱియొక నిముసమున కానిర్దోషియగు నాకోమలి పరలోకగామినియై యుండును. కాని, యాగంతుకులలో నొక్కరుఁడు వెనుకనుండి యాఘోర కార్యమునకై కేలెత్తిన యానాయకుని కేలు నెత్తినట్లే తటాలునఁ దనపట్టాకత్తియొక్క తీవ్రమును సమయోచితమును నగు వ్రేటచే నేలఁ బడవేయునంతవఱకు నొక్కఁడేనియు నిట్టిపని జరుగు నని యెంచియుండలేదు. ఇఁక రెండవయాశ్వికుఁడు తక్కిన బందిపోటుగాండ్రపని చక్కఁబెట్టసాగెను. నాయకుఁడు తనకు సంభవించిన యాపదకు దల్లడిల్లుచు బ్రతుకుజీవుఁడా యని పిక్కబలముఁ జూప, తన యనుచరులకు మార్గదర్శి యయ్యె.

మన కథానాయిక ప్రాణములఁ గాపాడిన మొదటి

యాశ్వికుఁ డందమైనమోమును, స్ఫుటమగు తేజమును గలిగి యుండెను, కాని పురుషసౌందర్యమునుమాత్రము సంపూర్ణ ముగ నొనర్చు మీసము లాతనిముఖము నలంకరించి యుండ లేదు. తన్నుజంప సిద్ధముగనుండిన దోఁపిడికానిని రూపుమాపి ప్రాణదానమొసర్చిన యారౌతుపై నాసుదతి కృతజ్ఞతావలో కనములఁ బరపి, స్వీయభావమును వెల్లడింప యత్నించెను. కాని యానందాతిశయ మామె నోటమాట వెలువడనీయలేదు. ము త్యములవంటి బాష్పకణము లామె కనుదమ్ములనుండి పరం పరగ వెడలి నునుజెక్కులపై జాఱుచు నప్పటికి దేదీప్యమాన ముగ వెలుంగుచుండిన చంద్రకిరణప్రతిఫలనముచే ధగ ధగ వెలుంగుచుండెను ఆమె మనమ్మున వెల్లివిరిసి పారుచుండిన భా వములను ముఖమున జదివిన యయ్యాశ్వికుని హృదయము చా లజాలినొందిన ట్లగపడియె. అంత నాతఁ డప్రయత్నముగ ముం దడుగిడి యాముద్దియను తనవక్షమున కదిమికొని కన్నీరుగార్చు చుండుటయు, మైలుదూరమున వెనుకఁ బడియుండిన యాముద్ద రాలి భర్త యాస్థలమునకు వచ్చుటయు నొక్కపరియే సంభవిం చెను. తస్కరనాయకుని తెగిపడిన హస్తమును, రక్తపుమడుపు లును, బోయల చిన్నవోయిన మోములును, నాయుధపాణు లగు కొత్తమనుష్యుల తెఱంగును, నాతనికి జరిగినకథ చెప్ప కయె చెప్పెను. ఆరంగమునుజూచి వివరముల నెఱింగినతోడనే దుఃఖమును, సంతసమును, కృతజ్ఞతయు నొక్కాతని హృదయ మ్మున మిశ్రితిగొనెనో వర్ణించుట యసంభవము.

'యమునా ! యనుమాట నోటవెడల నాపురుషుఁడు తనభార్యను కౌగిలించుకొనెను యమునయుఁ బ్రాణేశున కెదురుగఁబోయి, యాతనికంఠమున బాహులతలు పెనిచి వెక్కి వెక్కి యేడ్వసాగెను.

అంత, ప్రతాపుఁడు భార్యనూఱడించుచు నిట్లుపల్కెను. "నెచ్చెలీ ! ఏడువకుము, దైవము నేఁడు మనపాలిఁట నుండుట చేత, నీయాశ్వికరూపమున వచ్చి నీప్రాణమును, దన్మూలమున నామానప్రాణములఁ గాపాడెను. లేనిచో ." యని యింకేమో పలకఁబోయి తనప్రియభార్యను రక్షించిన యాయాశ్వికునివంకఁ జూచి వినయముతో నిట్లుపల్కెను. "అయ్యా ! తమయుపకారమును దగినవిధమున శ్లాఘింపఁజాలను నేనేమి ప్రత్యుపకారమొనర్పఁగలను ? మముఁబోలు మందభాగ్యుల రక్షణమునకై యీశ్వరుఁడు మిమ్ముఁ జిఱకాలజీవులుగ నుంచుఁగాక !"

ఆశ్వి:—"అయ్యా ! మేమంతటి శ్లాఘనీయకార్యము నేమియుఁ జేయలేదు. ఏమైనఁ జేసితిమేని యది మాకర్తవ్యమే యగును గాని యంతకన్న నేమియులేదు. ఈసుందరిప్రాణముఁ గాపాడఁగల్గినందు కెంతయు సంతోషముగ నున్నది. మేమింకఁ బోయెదము. ఈగౌతు మీవెంట నీయరణ్యము దాఁటువఱకు రాఁగలఁడు. పాపమీసుందరిని వదలిపోవుటకు నాకిష్టముగ లేదు. అయినను అట్లుచేయకతప్పదు. మీగ్రామ మెద్దియో తెల్పిన నొకమా ఱచ్చటికి వచ్చి మిమ్ముదర్శించి ధన్యతనొందెదము."

పరితా.—ఇంతకన్న నానందప్రదము నాకు మఱేది యు నుండదు. ఇచ్చటికి కాలుమైలు దూరమునందున్న రుద్రవర ము మా నివాసగ్రామము. తమరు మా గృహమును దప్పక పావనమొనర్చి మా యాతిథ్యము నంగీకరింపవేఁడుచున్నాము.

అశ్వి —'సుందరీ! సెలవు. అయ్యా! సెలవు!'

యమునాప్రతాపులు — "అయ్యా! వందనములు; మాకమితోపకారమొనర్చిన తమ పవిత్రనామమును మేము విన వేఁడుచున్నాము. అంతలో నయ్యాశ్వికుఁడు కొంత దవ్వేగియుం డినందున వారి ప్రశ్నమున కిచ్చిన ప్రత్యుత్తరమున రుద్ర దే .' అను మాటమాత్రము వినవచ్చెను. అతని పేరు "రుద్ర దేవుఁ"డని వారు నిశ్చయించుకొనిరి

III

యమునాప్రతాపుల వాసస్థలమగు రుద్రవరము చిన్న గ్రామమైనను అందముగ నుండెడిది. ఈ కథ ప్రారంభమ గుటకు కొలఁదిసంవత్సరములకుఁ బూర్వము, పితరులు పరలోకగ తులైనందునఁ బ్రతాపుఁడు స్వైత్మకములగు భూములఁ దన వశమునకుఁ దెచ్చికొనవలసినవాఁ డాయెను. అతని వార్షికాదా యము కొన్ని వేల రూప్యముల పరిమితి కలిగియుండెను. రుద్రవ రములోని యాతనిగృహము రాజభవనమువలెఁ గడురమ్యమై చక్కని యుద్యానవనమునకు నడుమ నుండెను. ఆవరణపు

గోడలు మిగుల నెత్తుగనుండి, దాని యుత్తరదిశను నట్టనడుమ నొకగొప్ప కమానును, అంతర్మందిరపుసింహాద్వారమున కెదురుగ గంభీరాకృతిం బ్రకాశించుచు, నా గృహమున నివసించుచుండు దంపతుల గొప్పఁదనమును జాఁటుచుండును. యమున కాపుర మునకు వచ్చిన నాల్గు సంవత్సరముల నుండియుఁ బ్రితాపుఁడు సంసారసౌఖ్యములను సంపూర్ణముగ ననుభవించుచుండెను. ఆమె హృదయము కడుమృదులము, పరిశుద్ధమునై యుండెను. తాను భర్తను మనఃపూర్వకముగఁ బ్రేమించుచు, నతనివలన గాఢ ముగఁ బ్రేమింపఁబడుచుంటి నను నానంద మామెహృదయ మును సర్వదా సంతుష్టిం గల్గించుచుండెను.

ప్రితాపుఁడుసైతము భార్యను మనఃపూర్వకముగఁ బ్రేమించువాఁడే, అయినను, ననురాగమున గానికిప్పు లగు స్త్రీలు, పురుషుల నెంతగాఢముగఁ బ్రేమింపఁగలరో, పురుషులు స్త్రీలనంతగాఢముగఁ బ్రేమింపగల్గుట కొన్నిపట్టుల నసంభవము గదా! పురుషులహృదయము బహుసులభముగ సందియములకుఁ దావొసంగును. యమునప్రాణములు రక్షింపఁబడిన యానాఁడు వారింటికి వచ్చి చేరినప్పటినుండియుఁ బ్రితాపుని యమలినహృ దయమున నేదియో మాలిన్యము ప్రవేశించెను. వస్త్రముపైఁ బడిన మచ్చను గడిగివేయవచ్చును గాని హృదయమునఁబడిన మచ్చను దుడిచివేయుటదుస్సాధ్యము. సీవితరుని నెలగల ముత్తి యమును పొరపాటునఁ బగులఁగొట్టితివేని, దానికిఁ బ్రితిగఁ

దనమూల్యమగు ధనమునిచ్చిన నీ నేరము తీఱిపోవును, కాని నీ వొక్కనిమునస్సును జితుకఁగొట్టితివేని ప్రపంచమునఁగల యెట్టి యమూల్యమగు వస్తువు నిచ్చినను నాకొఱంతఁ దీర్పఁజాలదు. దురదృష్టకారణమగు నాఁటినుండియుఁ బ్రతాపుఁడు క్రమ క్రమముగ విచారాందోళిత మనస్కుఁడై పరివర్తించుచుండె ను. భార్యయెదుట నున్నవేళ సంతసమును వ్యక్తపఱచుచు, నె వ్వరునులేని తరుణమున దీర్ఘవిచారసాగరమున మునిఁగియుండును. ఈస్థితి నానాఁటికి హెచ్చెను. అంతకు మున్నుదినము ప్రేయసి తోఁ గూడ సాయంసమయములందు గృహారామమున విహార మొనర్ప నలవాటుపడియుండిన ప్రతాపుఁడు, ఒకనాఁడు తల దిమ్ముగ నున్నదనియు, మఱియొకనాఁడు గాలికదుంజల్లఁగ వీచు చున్నదనియు నేవేవో మిషలఁ బన్నుచు విహారములను మా నెను విశ్రమసమయములం దభ్యంతరగృహమున యమునసరసఁ గూర్చుండి వినోదసంభాషణములఁ బ్రొద్దుపుచ్చు నాతఁ డట్టి యవకాశము లభించినపుడు, ఉక్కగా నున్నదనిగాని, వాకిట నెవరో పిలచుచున్నట్లున్నదనిగాని పల్కుచు లేచిపోవును. ఏకాం తమాతని కెక్కువ రుచించునట్లు కన్పట్టసాగెను. స్వవ్యవహార ములను గడుజాగరూకతతోఁ గనుపెట్టుచుండు తనతొంటి య భ్యాసమును మానుకొనఁజొచ్చెను. పనికలిగి వచ్చు పెద్దమను ష్యులతోఁ బూర్వమువలె వివరముగ మనసిచ్చి భాషించుట మాని నాల్గుమాటలతో సరిపుచ్చి వారి నవ్వల కంపివేయుచుం

డును. యమున భర్తయొక్క యిట్టి మానసికావస్థకుఁ గారణ మరయఁ బలుమాఱు యత్నించెను. కాని యామె యత్నములు వ్యర్థములయ్యెను. ప్రతాపుఁ డామెపలుక నర్మగర్భములగువాక్యముల కొక్కప్పుడు ఖండితముగను, వేఱొకప్పుడు కసరుకొనియు విపరీత్యర్థము లారంభము లయ్యె. ఆముఖవికాసము, ఆమందహాసము, ఆ యనురాగప్రకటనము అంతయు మాయమయ్యెను. ఈమార్పులు యమున నిర్మలహృదయమును జంతాసముద్రమున ముంచివైచెను. భర్తమనస్సునకుఁ దాత్కాలికవిశ్రాంతియేని కలిగించునను నాశజనించి, యామె మిగుల జాలి బుట్టించు నానాఁటి తన ప్రాణరక్షణావృత్తాంతముఁ బరిసక్తిఁ దెచ్చి, ముష్కరుఁడగు నాబందికాండ్రనాయకుఁడు తన యనుచరులఁ గొనఁబూనినవిధమును, రుద్రదేవుఁ డాదుర్మార్గుని చేతిని నఱికి యాబందిపోటునాయకుని బఱుగెత్తించినవిధమును, మనసు కరగునట్లు చెప్పఁబూన నతని దృక్కులుకొంచెము ప్రసన్నములుగ మాఱినట్లామెకుఁ దోఁచెను. కాని తరువాత జవ్వని, రుద్రదేవునియెడఁ గృతజ్ఞతఁ జూపునపుడెల్ల నతని హృదయము మఱింత ఖిన్నమై యుండుటయు, నొకొక్కప్పుడు రుద్రదేవుని పేరామె పెదవులనుండి వెడలునప్పు డతఁడు భార్యముఖమునఁ దనదృష్టిని దీక్షముగ నిల్పి, యామె హృదయాంతరాళము నన్వేషించువానివలె నగపడుటయు, సంభవింపుచుండెను. ఈలక్షణములనుబట్టి యమున భర్తహృదయమును గలంచుచున్న విచార

కారణమును గొంతవఱకు—కాదు సంపూర్ణముగఁ బోల్చుకొనఁ గల్గెను. ఆమె స్త్రీద్వేషియగుట నిశ్చయము. యమున మానసము గంగాంబువువలెఁ బవిత్రమైనదని మాకు మెఱుఁగుదుము, కాని, ప్రతాపు నెట్లు సమ్మతింపఁగల్గుదుము? తన హృదయమును విచ్చి భర్తయెదుటఁ బెట్టి భర్త యంతస్తాపముం దీర్ప యమున పలుమారు తలఁచుకొనెను, కాని యంతమాత్రమున నాతని 'హృదయశల్యము' పీడఁగల్గునదో నంతకుఁ బూర్వమామె భర్త యెడఁ జూపియుండిన నిశ్చలానురాగమును, నామె పవిత్రప్రవర్తనము నాతని మనస్తాపముం దీర్చియుండఁగూడదా? ఇట్టి భావము లామె స్త్రీయుద్యమమునుండి మఱలించెను. మానవ హృదయము విచిత్రమగు క్షేత్రము. అందొక నిముసమునఁ బరిమళవంతములై ఘూర్ణితవర్ణములగు కుసుమము లుదయించును, మనోజ్ఞములగు ఫలములు పండును, వేఱొకనిముసమున నాహృదయక్షేత్రముననే కంటకావృతమైన విషవృక్షములకుఁ దావలమై దుష్టఫలయుక్తమగును. ప్రతాపుని మనోక్షేత్రమి విధముగ మాఱుటకు జదువరులు తెలిసియున్నారుగదా! అక్కటా! ఈహృదయశల్యము పోవునెట్లు?

IV

ఈ విధముగ దినములు గడచెను. యమునప్రాణములు రక్షింపఁబడిన యా యదృష్టదినము—కాదు—దురదృష్టదినము

గడచి నేఁటికె మూఁడుమాసములయ్యెను. వారిభవనము నాశ్రయించి యుండిన యారామములోని వృక్షతతియు, లతావితానమును నవవసంతసమాగమమున, నవనవలఁడఁజొచ్చెను. కుసుమసంతానము తేఁటిగుంపులను, ఎలయిండ్లు దెమ్మెరలును సుఖముగఁ బలుదెసలకంపు యల్లరమాంసములఁ బంపించఁజేయసాఁగెను. ఉద్యానవనములోని కేళాకూళుల స్వచ్ఛసరసముల కడకు జల విహంగ మిథునములు మాటిమాటికివచ్చి జలక్రీడలు సల్పుచు పరస్పర సహవాససౌఖ్యముల నవ్యారిగా ననుభవించుచుండెను కాని దైవ నిర్మితము లగు నీసౌఖ్యసాధనములలో నొక్కటయేనియు సంతప్తహృదయులగు యమునా ప్రతాపులకుఁ జిత్తవిశ్రాంతి నీయఁజాలవయ్యె ఇన్నిసంవత్సరముల సహవాసము ననుభవించినతరువాతఁగూడ భర్తృవియోగాంతరంగము నెఱుంగఁడయ్యెఁగదా యను సంతాపమామెను మఱిమఱి బాధింపఁజొచ్చెను "దైవమా! నాకేల యిట్టిచిక్కులఁ దెచ్చిపెట్టితివి! బందికాండ్రచేతులలో నసువులఁ బాయనున్న నన్నానాఁడు రక్షింపకుండిన నీకేమిచేటు మూడియుండును? ఓమాయలమారి రుద్రదేవా! నీహృదయ మెట్టిదో నేనెఱుంగను కృతజ్ఞతా భారవివశనై యున్న నన్నానాఁ డేలదయగలవానివలె దగ్గరకుఁదీసికొని నానాథుని మనస్సు నను మానము పాలుచేసితివి దయానిధివగు నోదైవమా! ఇప్పుడైన నెట్లో నాప్రాణములఁబాపి నాకు సంతసమును నాజీవితేశ్వరునకు శంకారాహిత్యమును, నేలకల్గింపవు!" అని కన్నీరు మున్నీరుగ

నేడ్చుచుండెను. ఆదంపతుల మనోవ్యాకుల మిట్టిదశ నందినదిన ములలో నొక్కనాఁ డకస్మాత్తుగ రుద్రదేవుఁ డని యాదంపతు లనుకొనిన యాయాత్ర్యాశ్వికుఁడు వారియింటికి వచ్చెను.

ప్రతాపుఁడు రుద్రదేవు రాకనినఁగానే మనస్తాపమును మఱుగుపఱచి సగౌరవముగ నతని నెదుర్కొని లోనికిఁ దోడితెచ్చెను. తన చేయఁబడిన యాతిథ్యమునకు రుద్రదేవుఁడు కృతజ్ఞతఁ దెల్పెను. యమున కనఁబడినప్పు డయ్యతిథి యామెను కుశల పరిశ్నముచేసెను కాని, యుత్సాహపూర్వకముగఁ బ్రత్యుత్తరము నామెచేఁ బలుకఁజాలఁదయ్యె. ప్రతాపుఁ డెంతసంతసము జూపినను, నాదంపతుల హృదయాంకములందుల యెడుగుడు కలుగ మొదలుచుండిన కంటకముల నాతఁడు కనిపెట్టకపోలేదు. ఇన్నివిధముగ నాయతిథి రెండుదినములున్నాఁడు గడపెను. ఈ రెండుదినములును యమునకు రెండుయుగములుగ గడచెను. ఈదినద్వయము ను నామెమనస్సు చిత్రవిచిత్రములగు తర్కవితర్కములమునింగి కర్తవ్యమును నిర్ణయింపఁజాలక తొట్రుపడుచుండెను. ఎవ్వాఁ డు తనభర్తమానసిక స్వస్థతకుఁ గారకుఁడయ్యెనో - తనచింతకు హేమభూతుఁడయ్యెనో - అట్టి రుద్రదేవు నామెమనస్సునఁ బరిపరి విధముల నిందించుచుండెను. అతఁడు వచ్చినవాఁడే వెడలిపోక దినములు గడపుచుండిన యాతిథియునికి యమును దుఃఖసముద్ర మున క్షోభింపఁజేయుచుండెను. తుదకామె నెనుకముందాలో చింపక—భర్తయే మనునో యని తలంపక— తనప్రాణములను

రక్షించిన రుద్రదేవునియెడఁ గృతజ్ఞతను నవహింపక—క్రోధావేశ
పరవశయై, భర్త సన్నిధినుండగనే మూఁడవనాఁడు కన్నుల జల
జల బాష్పములు రాల, రుద్రదేవునిదిక్కు మొగమై యిట్లనెను
"చాలు, చాలును, బహుమంచివాఁడ వయ్యా నాఁటి నీదుశ్చే
ష్టమూలమున నాపచ్చని కాపురము పాడై పోవుదినముఁ దెచ్చి
తివి! ఆవిధముగ మాగార్హస్థ్యసుఖమును దగ్ధముచేసి యంతటి
తోఁ బోవక, మరల యిటకు వచ్చి మమ్ము వేధించుట నీకు
న్యాయమా? సిగ్గులేదా?"

అని పరుషవాక్యములఁ బల్కుచున్నప్పుడు కనుసన్నచే ప్రి
తాపుఁడు భార్యను వారింప నెంతయు యత్నించెనుగాని, యాతని
కోర్కె నెఱవేఱదయ్యె. ఆమాటలకుఁ బెదవులపై నాట్యము
సేయుచుండిన చిఱునగవును బలవంతముగ నడఁచుకొని యామె
కన్న నెక్కుడుక్రోధము నభినయించుచు రుద్రదేవుఁ డిట్లనెను.
"అమ్మా! నే నేల నిందింపఁబడుచున్నానో యెఱుఁగను. నాఁ
డు నిన్నుఁ గాపాడుటయే నేచేసిన ఘోరపాపమైనదో, పరోప
కారమహాత్మ్యమును నాకుఁ గడుఁజక్కఁగ బోధించితివి! ఆనాఁడు
నీభర్త నారాకను వేఁడినందున, నే నిటు రా సాహసించితిని. తినఁ
గూడులేక మీసత్రమునకు వచ్చినవాఁడఁగాను నాకును నలుగు
రఁ బోషింపఁదగుస్థితి కలదు మీకిట్టి యగౌరవభావమున్నదని
నాకు వచ్చినతోడనే తెలిసియుండినచో రెండుదినములు మీ
యింట నుండువాఁడ గాను" అని యాయతిథి యనుచుండఁ దన

భార్యమూలముగ నయ్యాగంతుకునకు గోపమొదవుట కెంత
యుం జింతిల్లి ప్రతాపుఁడు యమునను ముఖము వాచునట్లు
చీవాట్లుపెట్టి రుద్రదేవునికిఁ దనభార్య పిచ్చితనమును బోధించి
శాంతింపఁజేయఁజూచెను, కాని యాతఁడు ముఖలక్షణములను
మార్చక చావడిలోనికేఁగి కూర్చుండెను. ప్రతాపుఁడు జరిగిన
దానికి వగచుచు వాకిట నిలువఁబడియుండెను. అంతలో 'జరీబు
టుదారి యల్లికపనిచే'దళసరిమెఱయు నల్లపట్టుబట్టతోఁ జేయఁ
బడిన సైనికదుస్తులను ధరించి, స్థిరకాయుఁడుగనున్న యొక
యాశ్వికుఁడు మందిరద్వారముకడకు వచ్చి యచట నున్న
ప్రతాపునిఁ జూచి, గుఱ్ఱమును దిగి, నమస్కరించి " అయ్యా !
మూఁడుదినములక్రిందట నిచటికి వచ్చిన మామహారాజ్ఞిరు
ద్రమదేవిగారిని వెంటనే దర్శింపవలసియున్న" దని గంభీరస్వర
ముతోఁ బల్కెను. " మహారాజ్ఞిగా రిచ్చటి కేలవచ్చు " రను
మాట ప్రతాపునినోట వెడలఁబోవుచుండునంతలో, చావడిలోఁ
గూర్చుండియున్న రుద్రదేవుఁడు ద్వారముకడకు వచ్చి నిలచెను.
అంత నాకొత్త యాశ్వికుఁడు రుద్రదేవుఁడని మనము వ్యవహ
రించుచున్న యాపురుషునిజూచి వంగి సవినయముగ జోహా
రొనర్చి యిట్లు విన్నవించెను. " అమ్మా ! మహారాజ్ఞిగారి
యానతిప్రకారము రెండువందల భటులు వాకిట సిద్ధముగను
న్నారు. దేవిగారికొఱకు పల్లకి నాయత్తపఱుతుమా। లేక
యశ్వము నాయత్తపఱుప సెలవా? దేవియా" యని మగల

నొకమారు జోహారొనర్చి తలవాల్చి నిలచెను. 'పల్లకి చాలును రెండుగడియలలో మన మోరుగల్లు చేరవలెను. జాగ్రత్త' అని పల్కి రుద్రదేవుఁడు—కాదు మహారాజ్ఞియగు శ్రీరుద్రమదేవి—నుడివెను. అంత నయ్యాశ్వికుఁడచ్చోటువాసి పోయెను. ఆసంభాషణములను వినిన పరితాపుఁడు తత్తఱపాటుతో లోని కఱిగి యంతకుముందు తనభార్యచే నిందితయైన వ్యక్తి, త్రిలింగ సామ్రాజ్యమునకు రాణియగు శ్రీరుద్రమదేవియని యమునకుఁ దెల్పి వెంటనే యామెను గూడఁ గొనివచ్చి, యిరువురును మహారాణీగారి పాదరాజీవములపైఁ బడి తమ యపరాధమును మన్నింప వేఁడుకొనిరి.

రాణి మందహాసముతో నాదంపతులను లేవనెత్తి సాదరముగ నిట్లుపల్కెను. "అమ్మాయీ! నీవు నిందించితివనినాకుఁ జింతలేదు. నేను క్రోధము నభినయించితినే గాని యనుభవింపలేదు. ఆనాఁడు స్త్రీ జాతికి సహజమగు హృదయమార్దవము చేతను, అనేక దుఃఖముల ననుభవించిన నామనస్సునకు నీవపుడనుభవించు దుఃఖము జ్ఞప్తికి వచ్చుటచేతను, నావేషస్వభావమును మఱచి జాలిచే నిన్నుఁ గౌగలించుకొంటిని; కాని పురుషవేషముననున్న నే నట్లుచేయుట నీ భర్తకనుమానము నాపాదించు నను మాట తరువాత స్మరణకు వచ్చి, మిమ్ముల మఱలనొకమారు దర్శింప ననుజ్ఞవేఁడి యిపుడు మీాయతిథినై యిటకు వచ్చితిని. నీ నిష్కాపట్యస్వభావము

నకును మీపరస్పరానురాగమునకును నానందించితిని, కాని కొంతకాలము మీ మనస్తాపమునకుఁ గారణభూత నైనందులకు నన్ను మీరు మన్నింపవలెను" అని రుద్రమదేవి యనెను.

అంత నా దంపతులు దేవికి మఱల మఱల వందనము లర్పించి 'దేవిగారియెడఁ జేసిన యవజ్ఞతకు క్షమింప వేడవలసినది మేముకాని తమరుకాదని' కేలుమోడ్చి భయభక్త్యాశ్చర్యావేశములతోఁ గన్నుల నానందబాష్పముల రాల్పసాగిరి.

అంతలోఁ బల్లకివచ్చి వాకిట నిలిచెను. దేవి దాని నెక్కఁబోవుచు నా దంపతుల నాశీర్వదించి యిట్లనెను "మీ హృదయశల్యమిఁక పీడించదని నేను దృఢముగ నమ్మవచ్చునా" అన నాదంపతులు, "దేవిగారి యనుగ్రహము చేత నిస్సందేహముగ వదలినది" అని పునఃపునః ప్రణామము లొనర్చిరి. మహారాణీగా [illegible] యాందోళిక బోయల యోంకారనాదములతో నంతర్హిత మయ్యెను.

---

*ఆంధ్రపిత

(ఆపస్తంబమహర్షి)

విశ్వామిత్రమహర్షి, ప్రాణభీతిచే దనను శరణుగోరి వచ్చిన శునశ్శేపుఁడను దేవరాతుని రక్షించుటయేగాక, దేవరాతుఁడు, "నేను అజీగర్తుని పుత్రుఁడనుగాను నీ బిడ్డఁడనే" యనుటచే నతికరుణాసమన్వితుఁడై "ఆంధ్ర, పుళింద, పుండ్ర, శబర, మూతిబ, మధుచ్ఛంద, అష్టక, రేణుక, ఋషభ," నామముల నొప్పు వారధ్యక్షులుగాఁగల తన నూర్వురుపుత్రులం బిలిచి, "మీరీ దేవరాతుని మీ సోదరునిగాఁ జేసికొనుటయేగాక, మీ యందఱికి నగ్రజునిగాఁ గూడ నంగీకరింపుఁ"డు, మధుచ్ఛందుఁడను, నాతని యనుజులగు 'అష్టక, రేణుక, ఋషభు'లను వారధిపులు గాఁగల యేఁబది విశ్వామిత్రులును శునశ్శేపుని దమసోదరునిగాను, నగ్రజునిగాను గూడ నంగీకరించిరి. కాని, మధుచ్ఛందునికంటెఁ బెద్దవారగు "ఆంధ్ర, పుళింద, పుండ్ర, శబర, మూతిబ" సంజ్ఞలతో నొప్పు నేఁబదిమంది విశ్వామిత్రులును, తండ్రిమాట కెదురాడి "శునశ్శేపుని మేము సోదరునిగాను, నగ్రజునిగాను గూడ నంగీకరింప"మనిరి అందులకు సులభక్రోధియగు విశ్వామిత్రుఁడు తనమాట నతిక్రమించిన యాంధ్రా

* ఇది ఆపస్తంబ సూత్రములు, మన్వాదిస్మృతులు పురాణములు, ఐతరేయబ్రాహ్మణము పరిశోధించి వ్రాయఁబడెను.

దులపై నలిగి (1) "మీరు వేయిసంవత్సరములు నీచవృత్తులఁ జరింపుఁ" డని శపించుటయేగాక, వారికేమియుఁ దన యాస్తి నీయక, తనయాశ్రమమునం దుండనీయక వెలివైచెను. వృత్తిహీనులైన యాంధ్రాదివైశ్వామిత్రులు "పుండ్ర, పులింద" సంఘములవారు. "ఆయుధజీవు"లై కాలాంతరమునఁ దమ పేరి రాజ్యములను స్థాపించుకొనిరి. శబరు లారణ్యకులై కొందఱును, అథర్వవేదవేత్తలై 'కృత్యాభోతుతినము' నేర్చి, మఱి కొందఱును జీవించిరి కృత్యాభోతుతినము గలవారి విద్యకందుచే 'శాబరవిద్య' యనునది మను పమ్మటఁ గలిగెను. మూతిబులును ~~చేతనే~~ నారణ్యకులే యై వివిధవృత్తుల నవలంబించి జీవించిరి.

యాంధ్రులు తండ్రిచే నిస్సారితులై జీవనాధారముకై కొందఱు బ్రాహ్మణవృత్తిని, మఱికొందఱాయుధధారులై క్షాత్రవృత్తిని, వేఱుకొందఱు వైశ్యవృత్తిని, అనేకులు సేవకావృత్తిని నవలంబించి నానాశాఖలుగా విడిపోయిరి.

వైశ్యవృత్తి నవలంబించిన 'కాలదమనుఁడు' అనునాంధ్రుఁడు విశ్వామిత్రునికి విరోధియు వశిష్ఠపుత్రుఁడు నగు శక్తిమహర్షికి శిష్యుఁడై ప్రవర్తించెను.

---

(1) విశ్వామిత్రుఁడు, శునశ్శేపుని సోదరునిగా నంగీకరింపని తన పుత్రులను వేయిసంవత్సరములు మాత్రమే నీచులు గండని శపించినట్లు శ్రీమద్రామాయణములోని బాలకాండమునఁ గలదు. వేదమునఁ గాలనియతి చెప్పఁబడ లేదు.

ద్విజత్వము నవలంబించిన యాంధ్రులను, తదితరు లగు నార్యసంఘములవారు, తండ్రిచే వెలివెట్టఁబడినవా రగుటచేఁ బ్రాయశ్చిత్తార్హులనుగా నెంచి వారిని (1) "వ్రాత్యు" లనిరి. స్వాశ్రమములనుండి తరుమఁబడినవా రగుటచే నాంధ్రులను (2) ద్రావిడులని కూడఁ గాలాంతరమునఁ బేర్కొనిరి.

ఇట్లుండఁ గొంతకాలమునకుఁ గురుపాండవయుద్ధ మేతెంచెను. యావద్భారతఖండస్థసంఘములవారు నాసంగ్రామమునఁ జేరినట్లు మనయాంధ్రులలోని యాయుధజీవికులును గౌరవపక్షమునఁ జేరి, పోరి, పెక్కండ్రు మడిసిరి.

భారతయుద్ధానంతరమునను దత్పూర్వమునను గలిగినసాంఘిక ధర్మవిప్లవములలో మన యాంధ్రులును బ్రహ్మచర్యాది నియమములను బురుషులును, పాతివ్రత్యమును స్త్రీలును పాటింపనందునఁ బెక్కువిధముల నీయాంధ్రులు భ్రష్టులయిరి. నాఁడాంధ్రులు విస్తారముగాఁగల 'సాల్వ'దేశమున నారణ్యకపశువులు విస్తారముగా నుండుటచేతను, పశుభక్షణ మాకాలము నంతగా నిషిద్ధము కానందునను, ఆంధ్రులలోఁ గొంద ఱారణ్యక పశువులను వేటాడి యామాంసమునమ్మి జీవించుచుండుటచేత

---

(1) వ్రాత్యశబ్దమునకు "ప్రాయశ్చిత్తార్హుఁ" డను వ్యుత్పత్తిని గొందఱు వైయ్యాకరణులు సాధించిరి దీని నాపస్తంబుఁడు వేఱుగ నిరూపించిన యంశము ముందు వ్రాయఁబడును

(2) ద్రావిడులకు "తరుమఁబడినవారు" అని వ్యుత్పత్త్యర్థము.

నాన్యశాస్త్రనసహ్యించుకొను 'మనువు' తనస్మృతిలో (1) "మేదరులు, ఆంధ్రులు, చెంచులు, అరణ్యకపశువులను హింసించి జీవించువారు" అని నింద్యముగా వ్రాయుటకుఁ గారణమయ్యెను.

మఱియు 'అనులోమ, ప్రతిలోమ' వివాహములవలననైన సంకరోత్పన్నజాతివారాంధ్రులని కూడ మనువువ్రాయుటమాత్ర మతిశయోక్తియు, నసూయాజనితవాక్యము నని తలంపవలసియున్నది.

భారతయుగమునఁ బురుషపరీక్షయును కలుగుటచే నైన విపరీతసాంఘికపరిస్థితులను సవరింప జనమేజయాది మహారాజులును, 'ఉద్దాలక, నాక, కుమారహారీ'త్యాది మహర్షులును యత్నించిరి. (2) ఉద్దాలకుని పుత్రుఁడును మహామేధావియునగు 'శ్వేతకేతుమహర్షి' విచ్చలవిడిగ స్త్రీపురుషులు తిరుగరాదని వివాహనియమము నేర్పఱిచెను. (3) పిమ్మట యాజ్ఞవల్క్యమహర్షియు నాతని ప్రశిష్యుఁడగు 'బోధాయన' మహర్షియు మఱికొన్ని సాంఘిక, రాజకీయనియమముల నెలకొల్పిరి. ఇంచుమించుగ బోధాయనుని కాలమునందే హస్తినాపురము గంగాప్రవాహమునఁ గొట్టుకొని పోఁగా 'నిచక్షుఁ'డను పాండవ వంశపురాజు 'కౌశాంబి' పట్టణమును రాజధానిగాఁ జేసికొనెను.

(1) చూ. మనుస్మృతి 10 అధ్యా.

(2) ఈయంశము బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందు గలదు.

(3) మహాభారతములోని ఆదిపర్వమున నిది గలదు.

ఆకాలముననే జరాసంధునివంశజులలోఁ గడపటివాఁడగు 'పురంజయుఁడు' మగధరాజ్యము నేలుచుండెను. యమునాతీర మునం దుండిన 'సాల్వ'దేశము నాంధ్రక్షత్రియుఁ డగు 'యుగంధర'మహారాజు 'మనుమార్గవర్తియై' పాలించుచుండెను. ఆకాలమునం దారాజ్యమునందు, ఏమహర్షియొక్క ధర్మములు 'యాజ్ఞవల్క్య, పరాశ'రాది స్మృతికర్తలచే గ్రహింపఁబడెనని వారు తమ స్మృతులలో వ్రాసికొనిరో-ఎవ్వానినామమును 'పాణినిమహర్షి' తన యష్టాధ్యాయి'లో స్మరించెనో—ఏమహర్షి చెప్పిన విధులచే సౌరాష్ట్రాది పశ్చిమోత్తర భరతఖండస్థదేశములలోని బ్రాహ్మణులే గాక దక్షిణాపథములోని 'మహారాష్ట్ర, కర్నాట, ద్రవిడదేశస్థబ్రాహ్మణులలోని శతసహస్రసంఖ్యాకులును, ఆంధ్రదేశములోని బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్ర నామములతో నొప్పు రెండుకోట్లమంది జనులును, 'శ్రౌత'స్మార్త,నిత్య, నైమిత్తిక' కర్మలను సమంత్రకముగనో, యమంత్రకముగనో నేఁటికిని నెఱవేర్చుకొనుచుండిరో—ఎవనిసూత్రవిధులచేఁ దాము పవిత్రుల మైతిమని 'నన్నయమహాకవి' మొదలు నేఁటివఱకుఁ గల యాంధ్రమహాకవులలోని శతసంఖ్యాకులు స్వగ్రంథములలో వ్రాసికొనుచుండిరో-ఎవనిసూత్రములకు'హరదత్త, రుద్రదత్తాది' భారతీయ మహాపండితులే గాక, 'వింటర్నిట్జు, బూలర్' మొదలగుఖండాంతరపండితులును మెచ్చుకొని బహువిధముల వ్యాఖ్యానించిరో—ఎవని 'శుల్బ' సూత్రములలోని 'క్షేత్రరేఖాగణిత'

విధానముఁ జూచియు, ఖగోళవిజ్ఞానము నాలోకించియు నేఁటి ప్రపంచమునఁగల. సర్వదేశపండితులును నాశ్చర్యచకితు లగు చుందురో,(1) ఎవని వేదాంతసూత్రములపై శంకరాచార్యుల వారు 'అద్వైతపరముగ' భాష్యము వ్రాసిరో, అట్టి మహామేధావి—విజ్ఞానఖని—బ్రహ్మవర్చస్వి—బ్రహ్మవాది—ఆంధ్రజాత్యుద్ధారకుఁడు, నగు 'ఆపస్తంబుఁడు' అను మహర్షి జన్మించెను.

(ఈమహర్షి విశ్వామిత్రునిచే స్వాశ్రమమునుండి వెడలఁ గొట్టబడిన, వారిలో నాంధ్రసంఘములోనివాఁడై నట్టియు శక్తి మహర్షికి శిష్యుఁడై, తచ్ఛిష్యవృత్తి నవలంబించిన 'కాలదమునని' యపరావతారమని యొకపురాణము చెప్పుచున్నది (2)

ఈమహర్షి యొక్క మాతాపితల నామము తెల్లియో తెలియవుగాని 'అక్షసూత్రి' యను నామె యాపస్తంబుని భార్యయగుటయు, 'కర్కి' యనునాతఁడు అతని పుత్రుఁడగుటయు నొకపురాణము చెప్పుచున్నది. ఆశ్వలాయనమహర్షి యితనికి మామగారనియు. బోధాయనమహర్షి గురువనియు లోకప్రథ కలదు. పలకో తలిదండ్రుల నామములను బోధాయనుని పేరును

---

(1)ఆపస్తంబ ధర్మసూత్రములలోని ప్రథమప్రశ్నమునం గల 22,23 ఖండలు పరబ్రహ్మబోధకములగు వేదాంతసూత్రములు, వానికి శ్రీమచ్ఛంకర భగవత్పాదాచార్యుల వారు వ్రాసిన అద్వైత భాష్య మిటీవల "తిరువాన్కూరు" సంస్థానము వారిక లభించిన దఁట!

(2) వామనపురాణమున నీయంశము సూచింపఁబడెను

నీమహర్షి యెచటను స్మరింపలేదు. తన గ్రంథములో ననేకస్థల ములయం దీమహర్షి 'శ్వేతకేతు' మహర్షినే స్మరింపుచుండు టయేగాక, అట్టివారే పుట్టరని పొగడుటచే నీతఁడా శ్వేతకేతు మహర్షి యొక్క శిష్యుఁడే యై యుండునని తలంపఁబడును. శ్వేత కేతుని తండ్రియగు 'ఉద్దాలక మహర్షి'కి శిష్యుఁడగు వాజసనే యుని 'బ్రాహ్మణము' నీతఁడు పలుమార్లు ప్రమాణముగా గ్రహించుచుండెను. 'ఆపస్తంబుఁడు' అనుపేరితనికి వచ్చుటకీ క్రిందికథను జెప్పుదురు.

(ఒకప్పు డీ మహర్షి యమునానదీ తీరమునందు గ్రీష్మలో నెండలోఁ గూరుచుండి కఠినమగు తపస్సు చేయుచుండఁగా సౌందర్యరాశియగు నీతనిని వచ్చిపోవు జను లందఱును "నెండ లోఁ గూరుచుండి తపస్సు చేయుచు శుష్కించుచున్నాఁడే." యని యాశ్చర్యముతో గుమిగూడి చూచుచుండిరఁట! ఆజనుల సంభాషణాదికముచేఁ దనతపస్సునకు విఘ్నము కల్గు చున్నదని యీమహర్షి నీరును మంత్రించి తనచుట్టును దిప్పు కొనఁగా, నాయుదకము పడినచోటున నొక "రెల్లు పొద" బయ లుదేరి, యామహర్షినిఁ జాటు చేయుటచేత (1) 'ఆపస్తంబుఁ డు' అను బిరుదనామము నొందెనని కొందఱందురు.

అట్టి మన యాంధ్రజాతిలోని బ్రహ్మర్షి తన యేడవ యేఁటనె యుపనీతుఁడై యథావిధిగ గురుకులమునఁ జేరి ముప్పది

---

(1) అపః = ఉదకము, స్తంబ = పొదయైనవాఁడు.

యాపస్తంబుఁడు బ్రహ్మచర్యవ్రతముఁ జేసి 'వేదములను, వేదాంగ ములను, పశుపక్షిక్రిమికీటాది శాస్త్రములను, రాజసాంఘిక నీతులను సంబంధించు సమస్తగ్రంథములను గురువులనుండి సాంగముగ నభ్యసించుటయేగాక, ఆంతటి కాలమునందును, నంతకుఁ బూర్వమునను "మత, సాంఘిక, రాజకీయ" విషయ ములం గూర్చి వ్రాసిన మహాపండితులగు 'వాజసనేయుఁడు, శ్వేతకేతువు, హారీతుఁడు, పుష్కరసాది, మనువు, కణ్వుఁడు, కౌత్సుఁడు, కుణికుఁడు, వార్ష్యాయణి' మొదలగు మహర్షుల యొక్క గ్రంథములఁ జదివెను."

ఆంధ్రజాతియందు—కాదు, ఇతరభారతజాతులందును నింతటి పండితుఁడు 'నభూతో నభవిష్యతి' యని చెప్పఁదగును; అందువలననే వృద్ధబ్రాహ్మణపండితులు గొప్పపండితునిగా నెవనినైనఁ జెప్పునపుడు వాఁడు 'ఆపస్తంబుఁడండీ!' యని నేఁటికిని చెప్పుచుందురు.

(ఆపస్తంబుఁడు విద్యలునేర్చి గడిదేఱునాఁటి కా 'సాల్వ' దేశమునకు యుగంధరుని పుత్త్రుఁడగు 'యౌగంధరి' రాజయ్యెను. యౌగంధరియు మహారాజార్హగుణయుక్తుఁడు. ఆమహారాజును, నీమహర్షియు నిమ్నత్వమునం దుండిన తమయాంధ్రజాతి నుద్ధ రింపఁదలంచి, తొలుత జాతిని సర్వవిధముల వృద్ధిపఱచు శ్రుతి స్మృతుల ధర్మములను దమజాతియందుఁ బాదుకొన యోచించి తగినవిధానములఁ జేసిరి.)

ఆపస్తంబుఁడు తాఁ జదివినగ్రంథముల ననుసరించి మనుష్యుని యాయుర్బలవిద్యల నభివృద్ధిఁ జేయునదియు తమ సంఘమున నప్పటికిని సడలియున్నదియు నగు బ్రహ్మచర్యమును గట్టి యేర్పాటుతోఁ ననుష్ఠించుటకును దానికి వెలియైనచో విశేష ప్రాయశ్చిత్తములను, శిక్షలను బొందుటకును విస్తారమగు నియమములఁ జేసెను. అట్లు చేయుటయేగాదు, బ్రహ్మచర్యమును యథావిధిగఁ జేసి వేదశాస్త్రములఁ జదివినవాఁడు రాజుకంటె నధికుఁడుగా గౌరవింపఁబడు నట్లొనర్చెను అట్టి బ్రహ్మచారి యేగృహస్థునింటి కతిథిగా వచ్చిన నాగృహము సమస్తదేవతలు వచ్చిన నెంతపవిత్రమగునో యంతపవిత్రము నొందుననుగౌరవమును స్వసంఘమునఁ గలుగఁజేసెను మన్వాదిస్మృతికర్తలాంధ్రులు నీచకర్మములఁ బ్రవర్తించు దినములలో వారిని వ్రాత్యులని, యేవిరుద్ధార్థముగాఁ జెప్పిరో, మనయాపస్తంబుఁడావ్రాత్యశబ్దమును సర్వోత్కృష్టగుణములు గలపూజ్యుఁ డని బ్రహ్మచర్యవ్రతముతో ముప్పదియాఱేండ్లు వేదవేదాంగములను నేర్చి విద్యాస్నాతకుఁడైనవాని పరముగా నర్థమును సమర్థించెను. (1) నాటినుండియే యాంధ్రులకు నీచత్వబోధకమగు వ్రాత్యత్వము తొలఁగినదని చెప్పవలసియున్నది.

---

(1) వ్రత=బ్రహ్మచర్య వ్రతమునందు, సాధువు= సమర్థమైనవాఁడు, వ్రత్యుఁ డనఁబడును, అతఁడే వ్రాత్యుఁ డనఁబడును, అనఁగా బ్రహ్మచర్యమున వేదవేదాంగములు నేర్చి స్నాతకవ్రతము నొందినవాఁడు.

మహాభారతయుద్ధానంతరమునను, ఆపస్తంబునకుఁ బూర్వ మునను, సంభవించిన స్త్రీపురుష విరుద్ధధర్మములను శ్వేతకేతు మహర్షి నిర్బంధముతో నాపి, వివాహనిబంధనము నేర్పఱచెనని వ్రాసియున్నాముగదా! ఆకాలమున దేశమునం దార్యజాతి తక్కువసంఖ్య గలదిగా నుండుటచే స్వజాతి నభివృద్ధిపఱచు కొనుటకై మహర్షులు సంతానములేని పురుషుఁ డెట్లయిన స్వవంశమును నిలుపుకొనుటకై నియోగపద్ధతి నంగీకరించిరి. అందు యాజ్ఞవల్క్యుఁడు, బోధాయనుఁడు ముఖ్యులు. తమస్మృ తులలో నీయంశమును స్పష్టముగా వ్రాసిరి. పై నియోగపద్ధతి వలనఁ బెక్కులవినీతికరకార్యములు జరుగుచుండుటఁ జూచియు అనులోమ ప్రతిలోమ సంకీర్ణ సంతతులవల్ల కల్గు విద్వేషములఁ జూచియు నాపస్తంబమహర్షి నియోగపద్ధతి నెంతమాత్రమును గూడదనియు, స్త్రీపురుషనియమము యావజ్జనము దంపతులకు నుండవలయు ననియు, వివాహపద్ధతిలో కఠినమైన నిబంధన ముల నేర్పఱిచి బ్రతికినన్నినాళ్లు తనభార్యను జాగ్రత్తగాఁ గాపా డుకొని పోషించువిధులను పురుషునకును, భర్తయు నతి ననుస రించి ధర్మము నాచరింపఁదగు విధములను స్త్రీకిని నేర్పఱచు టయ్యేగాక, యథావిధిని వివాహితులైన దంపతులు పై విధు లకు వ్యతిరేకించినచో శిక్షార్హులని కూడ శాసించెను. పరలోక భీతి కల్గించునట్లు స్మృతిలో నిరూపించెను. అన్యభార్యను మోహించువానికిఁ గీడు కల్గించు నభిచారహోమాదులును,

రాజదండనమును, అట్టిస్త్రీకిఁ గాండదండనములను జెప్పెను. అనులోమ ప్రతిలోమ వివాహజనితులు ధర్మకార్యార్హులు కారని నిరూపించెను

మఱియు గార్హస్థ్యము బ్రహ్మచర్య, వానప్రస్థ సన్న్యాసాశ్రమముల నుండువారి కాధారభూతమగుటచేత గృహస్థుఁడు పరమార్థచింతతో, దయాధర్మబుద్ధులతో, నితరాశ్రమముల నుండువారికిఁ జేయఁదగు విధులను జక్కఁగా నేర్పఱచెను.

ఇట్లె వానప్రస్థసన్న్యాసాశ్రమముల నుండువారును స్వాశ్రమకర్మములను నిర్వహింపుచు శక్తికొలఁది జాతిమతోద్ధరణముల నొనర్చు బోధనాదుల నొసఁగు కట్టడులనుజేసెను.

రాజు దేశాధారుఁడై ప్రజలు వృద్ధినొందు కార్యములఁ జేయవలయుననెను. తనరాజ్యమున నెవరును, అన్నవస్త్రములకు లోపములేకుండఁగ నుండువట్లును, శీతాతపవాతములకును, ఆధివ్యాధులకును లోనుగాకుండువట్లును, రాజు పరిపాలింపవలయు విధుల నేర్పఱచెను.

రాజునకు 'బాలురు, వృద్ధులు, స్త్రీలు, కర్మకరులు, అంగవికలులు, మతప్రవర్తకులగు శ్రోత్రియులు, విద్యార్థులఁ బోషించువారు నేవిధమగు పన్నులను నీయనవసరము లేదనియు—వ్యవసాయకులు తమపంటలో నాఱవవంతును, వర్తకులు తమలాభములో నిరువదవవంతును బన్ను నిచ్చుకొను విధులను జేసెను. మఱియు రాజు, నగరగ్రామాదులను

న్యాయముగాఁ గాపాడు నధికారుల నా గూఢచారులను నియ
మింపవలయు ననియు—గ్రామమునందును దానికిఁ జుట్టును
క్రోశములోపలను గ్రామస్థుల సొత్తుని చోరు లపహరింతురేని
యాద్రవ్యము నా గ్రామరక్షణమునకై నియోగింపఁబడిన రాజ
పురుషుఁడు తానే నష్టపడినవాని ద్రవ్యము నిచ్చుకొనవలె
ననియు— అట్లే పట్టణపాలకుఁడు తననగరమునందును దానికిఁ
జుట్టును యోజనము మేరను నున్న యాస్తి యైనఁ జోరాపహృ
తమయినచో దాని నానగరపాలకుఁ డిచ్చుకొనునట్లును శాసన
మొనర్చెను. (1)

మఱియు రాజు, తనదేశమునందలి ప్రజలకు రెండేండ్ల
కాలము సరిపడు ధాన్యమును నిలువ యుంచుకొనవలె ననెను.
వర్తకుఁడు తనదేశమునందలి యమూల్యములగు సువర్ణరత్నా
దులను బరదేశీయులకు విక్రయింపకుండఁగ, రాజు చూచుచుండ
వలెనని చెప్పెను. ప్రజల వివాదములఁ దీర్ప నాయాప్రదేశము
లలోని విద్వాంసులు, పెద్దలు సభచేసి న్యాయములఁ దీర్ప నా
తీర్పులప్రకారము రాజు శిక్షాదులఁ జేయవలెను.

ఆపస్తంబునకుఁ బూర్వమున 'ద్యూతము, మద్యపానము,
గోవధము.' విశేషముగాఁ బ్రబలియుండెను. ఒక్కసారిగా
వాని నన్నింటిని నిర్మూలింప వీలుకాదని తలంచికాఁబోలు

---

(1) ఈపద్ధతి హైదరాబాదు మైసూరు సంస్థానములలోని కొన్ని
గ్రామములలో ముప్పదియేండ్లనాఁడు గ్రంథకర్త చూచియున్నాఁడు.

గ్యూతపానగోవధములకు విశేషములగు కట్టుబాటులఁ జేసి, పై కార్యములు జనసామాన్యమున కందుబాటు కాకుండు విధానముల నేర్పఱచెను. మతక్రియలలో వానికి సంబంధము గల్పించెను.

ఇట్లు పరహితైకబుద్ధితో—లోకాభివృద్ధియగు రీతిని—స్వజాత్యభివృద్ధిదృష్టిని సమాధి నిష్ఠాగరిష్ఠుఁడగు నాపస్తంబుఁడు గృహ్యాధర్మసూత్రములఁ జేసి, తన యేలికయగు 'యూగంధరి' రా జాస్మృతిప్రకారము రాజ్యముఁ జేయునట్లుగాఁ బ్రోత్సహించెను. యూగంధరి పై రీతిని బ్రజాపరిపాలన మొనర్చి, ప్రజామోదమును, దేశాభివృద్ధిని నొందించుటచే 'సాల్వ'దేశీయులు తీరుఁబడికాలములలో— ఉత్సవసమయములలో—యమునానదీ తీరమునం జేరి, కొందఱు 'రాసక్రీడ' రీతిని మఱికొందఱు 'కోలాటము' వేయుపద్ధతిని గుండ్రముగాఁ దిరుగుచు, మఱికొందఱు కూరుచుండియు నానందముతో నీ క్రిందిరీతిని బాడుకొనుచుండెడి వారఁట!

(1) యూగంధరియే మారాజు, మారాజు, మారాజు,
యూగంధరియే మారాజు

---

(1) ఏకాగ్నికాండమంత్రప్రశ్నములలో నీయర్థముగలమంత్రము నాపస్తంబుఁడు విధితోఁ గూడఁ జెప్పెను ఈమంత్రము సాల్వదేశీయులకు మాత్రమే యానెను గృహ్యసూత్రకర్త లెవరును నీమంత్రమును సాల్వదేశ నామమునుఁగూడ దలంపలేదు.

యాగంధరియే మాసాల్వలరాజు, మాసాల్వలరాజ,

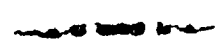
మాసాల్వలరాజు."

అని లయవేయుచుఁ బాడుచుండిరట!

ఆపస్తంబుఁ డింకను యజుర్వేదములోని 'తైత్తిరీయ' శాఖ ననుసరించి అనేకవిధములగు యజ్ఞములను జేయుటకుఁ శ్రౌతసూత్రములను, యాగవేదికలను వేయుటకును, భూమిఁ గొలుచుటకును నను నైన క్షేత్రరేఖాగణితసంబంధములు గల 'శుల్బ' సూత్రములను రచించెను. వేదీ నిర్మాణవిధులలో శిల్పాభివృద్ధిహేతువులకుఁ బునాదులు వేసెను. నీచకర్మలు కల వారని—బాహ్యజాతివారని—శాపదగ్ధులని మన్వాదులు నిరసించిన మనయాంధ్రజాతిజులను ఘనులనుగాను, మహోత్కృష్టులనుగాను, బలపరాక్రమవంతులనుగాను, ప్రపంచప్రసిద్ధులనుగాను, జేసిన యాపస్తంబుఁడు 'ఆంధ్రపితామహుఁ' డై యొప్పుఁగదా!

*వరరుచి

కాత్యాయనునికి వరరుచి యనియు వార్త్తికకారుఁడనియు నామాంతరములు గలవు. పాణినిసూత్రముల కితఁడు వార్త్తికములు వ్రాయుటచే నీతనికి వార్త్తికకారుఁడను పేరు గలిగినది. ఈతని చరిత్రమును సోమదేవభట్టారకుఁడిట్లు వర్ణించియున్నాఁడు.

వరరుచి పూర్వజన్మమునఁ బుష్పదంతుఁడను ప్రమథుఁడు. భగవంతుఁడగు శంకరుని యనుగ్రహమునకుఁ బాత్రులైన ప్రమథులలో నీతఁడే యగ్రగణ్యుఁడు. ఒకప్పు డీపుష్పదంతుఁడు శివుని సేవించుటకువచ్చి ద్వారపాలకుఁడగు నందిచే నివారింపఁబడియు స్వామిదర్శన కుతూహలాయత్తచిత్తుండై తన యోగవిద్యాప్రభావంబున నందికన్నులకుఁ గనఁబడకుండ నంతఃపురంబునఁ బ్రవేశించి పరమేశ్వరుఁడు పార్వతీదేవితోఁ జెప్పుచున్న యత్యద్భుతమైన విద్యాధరచరిత్రమును వినెను. ఇట్లా చరిత్రమును వినివచ్చి తనభార్యతో నాకథ నంతయు సవిస్తరముగ నుడివెను. పిదప నొకప్పు డీతనిభార్య "జయా" యను నామె పార్వతికిఁ బరిచర్యఁ జేయఁబోయి తానువినిన యాచరి

* ఈకథ వేంకటరామకృష్ణ గ్రంథమాలనుండి గ్రహింపఁబడినది.

త్రము నాయొద్దఁ జెప్పెను. పార్వతి యదివిని యప్పుడ భర్త
కడకరిగి "నీ వపూర్వమని నాతోఁ జెప్పిన విద్యాధర చరిత్రము
ద్వారపాలికయగు జయయుఁగూడఁ దెలిసినదే సుమీ" యని
కోపముతోఁ బలికెను. పరమేశ్వరుండును దివ్యదృష్టిచే జరిగిన
సమాచారమంతయుఁ దెలిసికొని "పార్వతీ! నీవేలకోపించె
దవు? నీతో నేనాకథఁ జెప్పినపుడు పుష్పదంతుఁ డదృశ్యస్వ
రూపుఁడై వచ్చి యదివినెను. పిమ్మట భార్యతోఁ జెప్పెను.
అంతియకాని యిది మఱియొకవ్వరికిని దెలియదు." అని
బదులుచెప్పెను. అది వినినతోడనే పార్వతీదేవి మనుష్యుల
భంగైన చాపలముచేఁ బుష్పదంతుఁ డిట్టరహస్యమును వెలిఁ
బుచ్చి యుండుటంబట్టి "మనుష్యలోకంబున మానవుండై
యుండుఁగాక" యని శపియించెను. తచ్ఛాపానుసారంబుగఁ
బుష్పదంతుఁడు మధ్యమలోకము నొంది భరతవర్షమందుఁ
గౌశాంబీనగరమున "వసుదత్త సోమదత్తుఁడు" నను దంపతు
లకుఁ బుత్త్రుఁడై జన్మించెను.

అతఁడు నోరెఱుంగని పసివాఁడుగా నున్నప్పుడే యాతని
తండ్రి పరలోకగతుఁ డయ్యెను. భర్తృవిరహావిహ్వల యైనను
దల్లి ధైర్యము నవలంబించి యెట్లో కష్టమునఁ గుమారుని
బెంచుకొనుచు దారిద్ర్యము ననుభవించుచున్నను శక్త్యానుసార
ముగ భూతబలి యతిథిపూజ దేవతారాధనము మున్నగు సత్కా
ర్యముల నొనర్చుచుఁ గాలము గడపుచుండెను. ఆపిల్లవాఁడు

కష్టసుఖముల నెఱుఁగనివాఁ డగుటచేఁ బట్టణమున నచ్చటచ్చట జరుగుచుండు సభలకు సంతోషపూర్వకముగఁ బోవుచు నచటఁ దాను వినివచ్చిన సంగతులను దల్లితోఁ జెప్పుచు నామెకుఁ దనయెడలఁ గల ప్రేమాతిశయము నినుమడించుచు శుక్లపక్ష చంద్రునివలె దినదినము వృద్ధినొందుచుండెను.

ఒకప్పుడు వ్యాడి, యింద్రదత్తుఁడు నను బ్రాహ్మణు లిరువురు దేశసంచారము నొనరించుచు మార్గవశమున నాపట్టణమునకు వచ్చి యానాఁటిరాత్రి నచటఁ గడపఁదలఁచి మనకథానాయకుని యింట విడిసిరి. తరువాత నాయింటి యిరుగుపొరుగువా రా పిన్నవాని గుణవిశేషములును బుద్ధిసూక్ష్మతయు నేకసంథాగ్రాహిత్వమును గొనియాడుచుండుట విని ముచ్చటపడి వా రాతని బరీక్షించుటకుఁ బ్రాతిశాఖ్య మను నొకగ్రంథము నొక్కపరి పఠింప నది విని ధారణఁ జేసి వెంటనే మఱల నీతఁడు చదివెను. అప్పు డాబ్రాహ్మణు లాతఁ డేకసంథాగ్రాహి యగుటఁ దెలిసికొని యబ్బురపడి యతనితల్లి వసుదత్తతో “ఓ సాధ్వీమణీ! నీ కుమారుఁడు సాధారణుఁడుగాఁడు. ఇట్టి పిల్లవాని వెదకుటకే మేము దేశసంచార మొనర్చుచుంటిమి. మానివాసస్థలము వైతసపురము. బాల్యమందే మాతలిదండ్రులు స్వర్గస్థులగుటచే మేమనాథుల మై మా తండ్రి సంపాదించిన ద్రవ్యముండుటచే ధనార్జనముసేయు వృత్తి నవలంబింపక విద్యాధనమును మాత్రమే సంపాదింపఁదలంచి తపమువలనఁ గాని యెట్టి

కార్యమును సిద్ధింపదని యెంచి యేకాగ్రచిత్తులమై కుమార స్వామి నారాధించితిమి. మా తపమునకు మెచ్చి భగవంతుఁ డగు షణ్ముఖుఁడు స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి „నందమహారాజు పాలించుచున్న పాటలీపుత్రమునకుఁ బోయి వర్షుఁ డను పేరుగల బ్రాహ్మణునివలన విద్యాభ్యాసము సేయుఁ” డని యాదేశించెను. మే మాతని యాదేశమును శిరసావహించి వచ్చి యా మహాపట్టణమున వర్షుం డెచ్చోటనుండెనో యని యన్వేషించు చుండ నొకచోటఁ గొందఱుమనుజులు గుమిగూడి ప్రసంగవశమున „నీపట్టణమున వర్షుఁడను మూర్ఖబ్రాహ్మణుఁడుగలఁ” డని చెప్పుకొనుచుండిరి. మేమది విని యా జనసంఘమువలన వర్షుని నివాసస్థలమును సాభిజ్ఞానముగ నెఱిఁగి పట్టణమున నొకమూల నెలుకకన్నములును గూలుచున్న గోడలును శిథిలమైనకప్పును గలిగి యాపదలకుఁ బుట్టినిల్లనఁ దగియున్న యొక గృహమును జూచితిమి. అదియే మేము పోఁదలఁచుకొన్న వర్షునియిల్లు. మే మాయింటఁ బ్రవేశించునప్పటికి వర్షుఁడు కన్నులు మూసికొని ధ్యానముఁ జేయుచుండెను. అతనిచెంత ధూళిధూసరమైన శరీరమును జినిఁగిపోయిన మలినవస్త్రమును గలిగి వర్షగుణానురక్తయై యాతని వరింపఁదలంచి మూర్తీభవించి వచ్చిన దుర్గతియో యనునట్లున్న వర్షునిభార్యను జూచి నమస్కరించి వచ్చినపని నంతయుఁ జెప్పితిమి. అప్పుడామె „ నాయనా! మున్నీపురంబున శంకరస్వామి యను బ్రాహ్మణోత్తముఁ డుండెను. ఆతని

గర్భమున మూర్ఖుఁడు దరిద్రుఁడు నైన యీ విప్రుఁడు పుట్టెను. ఈతనికి బుద్ధిమంతుఁడును ధనవంతుఁడు నైన యుపవర్షుఁ డను తమ్ముఁడు గలఁడు. ఒకప్పుడు విప్రుఁడు నాఁటికోడికోడ లిచ్చిన నీచదానమును దక్షిణకాసపడి ప్రతిగ్రహించి నాయొద్దకుఁ దీసికొనివచ్చెను నేనప్పుడే తెలిసి మిగుల నిందించితిని. ఆ నిందా వాక్యముల విని యీతఁడు మిగుల విచారించి విద్యాగంధము లేకుండుటచేతనే గదా యిట్లాఁడుదానిచే మాటలు పడవలసి వచ్చెనని పశ్చాత్తాపపడి నిశ్చలచిత్తుండయి కుమారస్వామి నారాధించెను ఆ దేవుఁడును సదయహృదయుఁడై సమస్త విద్యలు నీతనికిఁ బ్రసాదించెను. ఇదియుంగాక తొలుదొలుత నీవిద్యలనెల్ల నొక యేకసంథాగ్రాహియగు బాలుని కుపదేశింపు మని యానతిచ్చెను భగవంతుని యాజ్ఞానుసారముగ నడచుకొనుటకై యిట్లు రేపగలు ధ్యానము సేయుచున్నాఁడు. కావున మీకీయనయొద్ద విద్యాభ్యాసముఁ జేయుతలంపు గలదేని యట్టి బాలకుని గొనిరం" డని చెప్పెను వల్లెయని మే మామెకుఁ గొంతధన మిచ్చి బయలుదేఱి భూవలయము నెల్లఁ దిరిగితిరిగి మాకట్టిబాలకుఁ డెచ్చటను లభింపకపోవుటచే విసిగి వేసారి తుదకుఁ బుణ్యవశంబున నిచట నీబాలకుని బడయఁ గంటిమి. కావున నీపిల్లవానికి విద్యాభ్యాస మొనర్చుట కాజ్ఞ నిమ్మా." అనిచెప్పిరి.

వసుదత్తయు వారివచనముల నాదరించి తన కుమా

రుఁడు పుట్టినప్పుడు అశరీరవాక్కు లాగఁ ఏకసంధాగ్రాహియై వర్షునివలన విద్యాభ్యాస మొనర్చుననియు, వ్యాకరణశాస్త్రము లోకమునఁ బ్రతిష్ఠించుననియు వరరుచి యను పే రీతనికిఁ దగి యుండు ననియుఁ జెప్పిన సమాచారమును వారికిఁ దెలియఁ జేసి సంతోషపూర్వకముగఁ దన కుమారుని వారిచేతులలో నొప్పగించెను వ్యాడీంద్రదత్తులును సంతోషముతో గొప్ప యుత్సవముఁ జేయించి వసుదత్తకుఁ బరాపేక్ష లేకుండఁగ జీవించుటకుఁ దగినంత ధన మిచ్చి యానందబాష్పతరంగితలోచన యగు నాపెయొద్ద సెలవుఁ దీసికొని వరరుచిని వెంటఁ బెట్టుకొని పాటలీపుత్రమునకు వచ్చి వర్షు నివాసస్థలమునకుఁ బోయిరి.

వర్షుఁడును వ్యాడీంద్రదత్తులచే నా చిన్నవాని వృత్తాంతము నెఱింగి సంతసించి కరుణారసభరితము లైన వీక్షణములచేఁ గొంతతడవు గనుఁగొని తనివిసనక "వత్సా! రమ్ము." అని చేరఁదీసి బిగ్గఁ గౌఁగిలించుకొని యా వెంటనే యొక పరిశుద్ధస్థలమునఁ గూరుచుండి మృదుమధురగంభీరం బగు నెలుంగు సెలంగ నోంకారపూర్వకంబుగా సాంగోపాంగము లైన సమస్త వేదములను జెప్పుట కుపక్రమించెను ఒక్కసారి చెప్పినప్పటికి వరరుచియును రెండుమాఱులు వినునప్పటికి వ్యాడియు మూఁడుపర్యాయములు పఠించునప్పటి కింద్రదత్తుఁడును గ్రహించుచువచ్చిరి. అప్పుడు వర్షుని గృహమునుండి మున్నెన్నఁడును వినని యత్యద్భుతమైన ధ్వని వెలువడి భూనభ్యాకాశములు

నించెను. వర్షుని తమ్ముఁ డుపవర్షుఁడును బట్టణమున నివసించి యున్న జనులును విస్మితులై వర్షుని ప్రభావమును వర్ణించుచుఁ బట్టణమున నెల్లచోటులఁ బెద్ద యుత్సవములు సేసిరి. తత్పురాధీశ్వరుఁడైన నందుఁడును షణ్ముఖప్రసాదలబ్ధవిద్యాసాంప్రదాయుండైన వర్షోపాధ్యాయుని గనుఁగొని సంతసించి యాతని యింట సువర్ణవర్షమును గురిపించెను.

ఇట్లు కొంతకాలము వర్షోపాధ్యాయునియొద్ద విద్యాభ్యాసముచేయుచుండఁ గాలక్రమంబున మనకథానాయకుఁడు బాల్యావస్థఁ గడచి సమస్తవిద్యాపారంగతుఁ డయ్యె.

పిమ్మట నొకప్పు డితఁడు సహాధ్యాయులైన వ్యాడీంద్రదత్తులతోఁ గూడి యింద్రోత్సవముఁ జూడఁ బోయి యందొక్కయెడ సర్వాలంకారభూషితయై చెలికత్తియలతోఁ గూడి సల్లాపములాడుచుఁ బుడమియందు సంచరింప వచ్చిన రతీదేవియో యన నొప్పుచున్న యొక్కకన్నియను గనుఁగొనెను. చూచినతోడనే యాతనిహృదయము నా లతాంగి దొంగిలించెను. శూన్యహృదయుఁడైన వరరుచి ,, మిత్రమా! ఇంద్రదత్తా! మదీయచిత్తము నాకర్షించి పోవుచున్న యా కన్నమిన్న యెవ్వతె?" యని యడిగెను. ఇంద్రదత్తుఁడు పట్టణవృత్తాంతము నెఱింగినవాఁడగుటచే "నామె మనయుపాధ్యాయుని తమ్ముఁడగు నుపవర్షుని కూఁతు" రని చెప్పెను. అది మొదలాతఁడు తదాసక్తంబగు చిత్తంబును మఱలింపఁజాలక

నిశ్చేష్టుండై యాపూర్ణచంద్రముఖినే ధ్యానించుచు జగత్తెల్లఁ
దన్మయముగ భావించుచు నా రాత్రియెల్ల జాగరమొనరించెను.

వేకువజామునఁ గొంచెము నిద్రపట్టుచుండ స్వప్నమునఁ
దెల్లని వస్త్రమును ధరించిన యొక దివ్యవనిత యాతనికిఁ గనఁ
బడెను. ఆమె యాతని నుద్దేశించి ,, నాయనా! నేను నీలో
నున్న సరస్వతిని. నీవు నిన్న నింద్రోత్సవమునఁ జూచి మోహిం
చిన ,,యుపకోశ'' యను మహిళారత్నము పూర్వజన్మమున నీకు
ధర్మపత్ని. ఆమె యీజన్మమునఁ గూడ నిన్నే వరించును గాని
యన్యు నిచ్ఛగింపదు నీ వేలవిచారించెదవు?'' అని చెప్పి యంత
ర్ధానము నొందెను. వరరుచి మెల్కని వెంటనే తన ప్రియురాలి
యింటికి సమీపమున నున్న మావిగున్నయొద్దకుఁ బోయి
యచ్చటఁ గూరుచుండెను.

ఇట్లు కొంత తడ వచ్చట నున్నపిదప నుపకోశసఖీజనము
వచ్చి చూచి "యొంటిగ నిచ్చటఁ గూరుచుండ నేమి? విచ్చేయుఁ"
డని యాతని నుపకోశాగారమునకుఁ దీసికొనిపోయిరి. వరరుచి
యుపకోశకుఁ దనయెడఁ గల యనురాగాతిశయము నెఱింగినవాఁ
డయ్యును గురుజనాదత్తయగు కులకన్యకను బరిగ్రహించుట
కనుమతింపఁ డయ్యెను అట్లు పరిగ్రహించుట కీర్తికామ్యమైన
వివేకులకు క్షేమకరముగా దని యాతని యభిప్రాయము.

తరువాత నుపకోశతల్లి తనకూఁతునకు వరరుచియందుఁ
గల యనురాగాతిశయము నెఱింగి భర్తకును బావగారికిని దెలి

యొనర్చెను. వర్షోపవర్షులును వరరుచి సత్కులప్రసూతియు గుణసంపదయు బుద్ధిసూక్ష్మతయుఁ దెలిసినవారలే కావునఁ దమ కొమార్తె కిట్టి వరలాభము గలిగినందుల కెంతయు సంతసించి యన్యోన్యానురక్తులైన యావధూవరులకు వివాహము చేయుటకు నిశ్చయించి వ్యాడిని గౌశాంబీనగరమునకుఁ బంపి వరరుచి తల్లియగు వసుదత్తను రప్పించిరి. తల్లి యనుమతినిగూడఁ గైకొని మనకథానాయకుఁడు శుభముహూర్తమున నుపకోశా పాణిగ్రహణ మొనర్చి తానును దల్లియు భార్యయు నచ్చటనే సుఖముగ నుండిరి.

ఇది యిట్లుండఁగాఁ గొంతకాలమునకు వర్షోపాధ్యాయుని విద్యావిశేషమునఁ బొడమినకీర్తి సమస్తదిక్కులయందును వ్యాపించెను. శిష్యసమూహము ప్రతిదినమును వృద్ధి యగుచుండెను. వర్షోపాధ్యాయునియొద్ద విద్యాభ్యాసముఁ జేయ వచ్చిన శిష్యు లందఱు సూక్ష్మబుద్ధిగలవారలై యుండిరి గాని వారిలోఁ బాణిని యను నొక్క విద్యార్థిమాత్రము మిగుల మందబుద్ధిగలవాఁడై యుండెను. అతనిఁ జూచి తక్కినసహాధ్యాయు లందఱుఁ బరిహసించుచుండెడివారు ఇట్లుండ గురుశుశ్రూషాతత్పరుండైన పాణినిఁ జూచి గురుపత్ని జాలిపడి "నాయనా! పాణినీ! నీ శుశ్రూషాపరిశ్రమమువలన నేమియుఁ బ్రయోజనము లేదు. దేవతానుగ్రహము లేక నీవు విద్య సంపాదింపనేరవు

కావున నీ విట్టి యడియాసలను విడిచి పరమేశ్వరు నారాధింపుము.” అని యుపదేశించెను.

ఆమాటలు విని నిర్విణ్ణుండై పాణిని గురుపత్నికి నమస్కరించి గుర్వాజ్ఞ వడసి హిమాలయపర్వతమునకుం బోయి యచ్చట నిశ్చలచిత్తుండై యీశ్వరునిగూర్చి తపం బొనరించి యాతని యనుగ్రహమున సమస్తవిద్యలకు నాధారభూతంబైన వ్యాకరణశాస్త్రమును బడసి మరలం బాటలీపుత్రమునకు వచ్చి వరరుచిని వాదమునకు రమ్మని పలిచెను. వరరుచియు నాతండును శాస్త్రవాదమునకుం బ్రారంభించి యేడుదినములు వాదించిరి. అష్టమదినంబున మనవరరుచి పాణినిని జయించెను. అప్పుడు శివుం డాగ్రహగ్రస్తుండై తా నుపదేశించిన వ్యాకరణమునకు నైంద్రవ్యాకరణముచేం బరాజయము సంభవించె నని పెద్దహుంకారము చేసెను. ఆహుంకారము బయలు వెడలిన వెంటనే భూమియం దైంద్రవ్యాకరణము నశించెను. అప్పుడు వరరుచి మున్నగువార లెల్ల “ వైయాకరణఖసూచులై” పాణినిచేం బరాజితులైరి. ఇట్లాకస్మికముగం దటస్థించిన యత్యాహితమును సహింపంజాలక వరరుచి తాను సంపాదించిన ద్రవ్యమును హిరణ్యగుప్తుండను వైశ్యునకు దాంచ నిచ్చి యా సమాచారమును రహస్యముగం దనభార్యతోం జెప్పి యామె యనుమతిని గైకొని శివునిం గూర్చి తపముం జేయుటకు హిమాలయపర్వతమునకుం బోయెను.

తనభర్త యీగ్రమైన తపముఁ జేయుటకు దూరదేశమునకుఁ బోయెనుగదా ? యని యుపకోశ "భర్తకు సర్వవిధముల భగవంతుఁడు సౌఖ్యముల నొసఁగుఁగాక" యని ప్రతి దినమును సర్వేశ్వరుని ధ్యానించుచు నియమవ్రతముల నాచరించుచు నుండెను. ఒకప్పుడు పరిశుద్ధసౌభాగ్యసుందరవదనారవింద యగునుపకోశ గంగాసమీపమున కరుగుచుండ రాజపురోహితుండును సేనాధిపతియు మంత్రికుమారుఁడును దైవవశమున నామెను గనుఁగొని దుర్బుద్ధులై మోహపరవశులై యామెను బలాత్కారముగ నైనను బరిగ్రహింపఁదలఁచి యాసమీపమున వేచియుండిరి. ఉపకోశయు సభక్తికముగ నాపుణ్యనది నవగాహనముఁ జేసి గృహమునకుఁ బోవుటకు బయలువెడలెను. అంతలో సాయంకాల మయ్యెను అప్పు డాసమీపమున వేచియున్న దుర్మార్గుఁడగు కుమారసచివుఁ డాకస్మికముగ వచ్చి మార్గమధ్యమున నాసాధ్వీమణి నడ్డగించెను. అప్పు డామె యనన్యశరణయై తన్నట్టి యాపత్సముద్రమునుండి యుద్ధరించుకొనుటకుఁ దగిన యుపాయమును జింతించుచు ధైర్యము నవలంబించి దైవవశమునఁ దనకుఁ దోఁచిన యొకయుపాయమున నాదుర్మార్గుని బారినుండి తప్పించుకొనఁదలఁచి యల్లన వానితో నిట్లనియె:—"ఓయీ ! నేను సద్వంశమునఁ బుట్టినదానను. నాభర్త యిప్పుడు పరదేశమునకుఁ బోయియున్నవాఁడు. నీవు నన్ను బలాత్కరించుట కిసమయముగాని యీప్రదేశముగాని

యుచితమైనదికాదు. నీవు నాయందు దృఢమైన యనురాగ
ముండెనేని రేపురాత్రి మనయూరి వారందఱు మధూత్సవముఁ
జూడఁబోవుదురు గావున నీవు జాముంబ్రాత్రి కాకుండ మాగృహ
మునకు రమ్ము" అను వాఁడామాటలకు సమ్మతించి యట్లే యగుఁ
గాక! యని యనుమతించి వెడలిపోయెను. తరువాత మఱి
కొంతదూరము పోవునప్పటికి రాజపురోహితుఁడు వచ్చి యడ్డ
గించెను వానినిగూడ నట్లే రేపురాత్రి రెండవజామున రమ్మని
చెప్పి పుచ్చెను మఱికొంతదూరము నడచునప్పటికి సేనాధిపతి
వచ్చి బలాత్కరించెను. యథాపూర్వముగనే వానినిగూడ
సమాధానపఱచి మూఁడవయామమున రమ్మని చెప్పి పంపెను.

ఇట్లాదురాత్ముల చేతులలోనుండి బయటఁబడి, తనభా
గధేయమునే మాటిమాటికి దూఱుచు "హా! కృతాంత! న
న్నిట్లు దుర్మార్గుల వాతఁబడ వైచెద వేమి? నే నీక్షణభంగుర
మగు శరీరము విడిచెదనుగాని యుత్తమచారిత్రమును మాత్ర
ము విడువను జుమీ" యని మనంబునఁ జింతించుచు నంత
కంత కధికమగు దుఃఖమున నివ్వల నేఁగెను. చేటిక లుపకోశ
నూఱడించి "ఈదురాత్ములు వచ్చి తమ నడవడికిఁ దగిన
ఫలము ననుభవింతురుగాక!" యని పలికిరి. సతీలలామయగు
నుపకోశయు మఱలమఱలఁ దనశరీరమునుగూర్చి దుఃఖించుచు,
జీవితేశ్వరు సుగుణములఁ దలంచుకొనుచు నిరాహారయై యా
రాత్రి నాల్గుజాములను నాల్గుగడియలవలెఁ గడపెను. ప్రాతః

కాలమున బ్రాహ్మణపూజకొఱకుఁ గొంత ద్రవ్యముఁ గొని తెమ్మని యొకచేటికను హిరణ్యగుప్తునికడ కంపుటయు నాకొమటి స్వయముగానే వచ్చి యుపకోశను రహస్యమునకుఁ బిలిచి "ఓకాంతామణీ! నీ లావణ్యాతిశయమునను మోహితుండనైనన నన్ను నీవేలికొనుము. లేనియెడల సాక్షికముగ నీభర్త దాఁచ నిచ్చినధనము నొసంగ నని లజ్జ విడిచి ప్రేలెను. పిడుగుచే నడఁపఁబడినదానివలె నుపకోశయు వణఁకుచు నొక్కక్షణ మేమి సేయుటకుఁ దోఁపక "ఏమిగతి? ఈకాల్ముఁడు నాదుర్మార్గులనే యనుకరించుచున్నాఁడు" అని తనహృదయమునం జింతించుచు మున్ను చెప్పిన రాత్రియందే నాల్గవజామున వానికిని సంకేత మేర్పఱిచెను.

అంత నిర్దేశింపఁబడిన యా రాత్రివచ్చుటయు నేరుపు కత్తెయలగు నుపకోశ చేటికలు ముందే యోచించి కస్తూరి మొదలగు పరిమళవస్తువులను, తైలమును గూర్చిన కాటుకను దానిచేఁ బులుమఁబడిన గుడ్డపీలికలను సన్నద్ధముచేసి యింటి నడుమఁ బెద్ద మందస మొకటి యుంచి యా దుర్వినీతుల రాక కెదురుసూచుచుండిరి. మొదటిజామునఁ గుమార సచివుఁడు సర్వాలంకారభూషితుండై తన్నెవ్వరుఁ జూడకుండ నా సాధ్వీమణి యింటఁ బ్రవేశించెను. "స్నానము సేయని నిన్ను మా స్వామిని స్పృశింప" దని చేటికలు పలుకుటయు నతఁడు 'నట్లే' యని వారితో లోపలకుఁ జని యంధకారబంధుర మగు నభ్యం

తరగృహమున వస్త్రాలంకారములను దీసి యా చేటికలచే నొసంగఁబడిన కాటుక పూసిన ప్రాఁతపాత్రికను గట్టికొని వారిచ్చిన కాటుకను నఖశిఖపర్యంత మలందుకొని తన్నుఁ గృతకృత్యునిగాఁ దలంచుకొనెను. ఇట్లు తేఁ డంధకారమునం దభ్యంగసుఖ మనుభవించుచు నెడతెగక పోఁగము మనోరధపరంపరలచే బద్ధుండై మొదటిజాము గడచినను దెలిసికొన లేకపోయెను. రెండవజామున వచ్చిన పురోహితుని జూచి యాచేటికలు సంభ్రమముతో " ఈ పురోహితుఁని వరరుచి మిత్రము. మొదటఁ దెలియఁజేయకయే వచ్చినవాఁడు. ఏమిసేయుదుము? ఇచ్చట నొకనిముసము డాఁగి యుండుము" అని పలుకుచు వాని నచ్చట నున్న మందసములోఁ బెట్టి తాళమువేసిరి. అట్లే పురోధయు నా పనికత్తెలచేఁ బ్రలోభితుఁడై స్నానమిషమున లోనికిఁ గొంపోఁబడి, కాటుకచేఁ దల యంటుకొనుచు, దండనాయకుఁడు వచ్చినపుడు మొదటివానివలెఁ బెట్టెలో బంధింపఁబడెను. దండనాయకుఁడును గాటుక ప్రాఁతలచేతనే సంతసించుచుఁ గోమటి వచ్చినతోడనే మందసములోఁ బ్రవేశించెను. ఈ దురాత్ములు మువ్వురును మీఁదఁ దమసు లభింపఁ బోవు నంధతామిస్రవాసము నభ్యసించువారివలె నా పేటికయందు దనోన్యము స్పృశించుచున్న వారయ్యు సిగ్గుచేతను భయముచేతను బరస్పరము సంభాషింపరైరి. తన శరీరమును, భాగధేయమును నిందించుకొనుచు మొగము వంచుకొని యున్న పతివ్రతాశిరో

మణి యగు నుపకోశయుఁ బరిచారికలచే బ్రేరితయై యెట్లో ధైర్యముఁ జిక్కఁబట్టి యెదుట నున్న కోమటిని "నా భర్త దాఁచనిచ్చిన ధనము ని"మ్మని యడిగెను. "అట్లె యిచ్చెద" నని యా జాలుకాఁడు పలుకుచుండ నామె మంజూషను దట్టి "ఓ గృహదేవతలారా! యీ హిరణ్యగుప్తుని వచనముల నాల కింపుఁడు" అని పలికెను

అంత నభ్యంగ మొనరించుచున్న వైశ్యుఁడు "రాత్రి ప్రభాతప్రాయ మయ్యెను. ధూర్తాగ్రేసరా! నీ యింటికిఁ బొమ్ము" అని పరిచారికలచే బలాత్కారముగా మెడఁబట్టి గెంటఁ బడి, యొడలునిండ మసితోడను, జిరిఁగిన కట్టుబట్టతోడను, సిగ్గుపడుచు నింటికిఁ బోయి మసిఁ గడుగవచ్చిన దాసజనుల యెదుటఁగూడఁ దల యెత్తుకొనలేకపోయెను.

పిమ్మట సాధ్వీమణియగు నుపకోశ నందభూపాలునిభవ నమున కేఁగి "దేవా! హిరణ్యగుప్తుఁడు నాభర్త దాఁచ నిచ్చిన ధనము నపహరింపఁదలఁచియున్నాఁ" డని విన్నవించెను. రాజు వానిని వెంటనే రప్పించి యడుగ "నీపె భర్తధనము నాయొద్ద నించుకంతయు లే"దని శపథపూర్వకముగా నాబచ్చు నుడి వెను. అప్పు డామె "మహారాజా! నాభర్త చేఁ బెట్టెలోఁ బెట్టి యుంచఁబడిన గృహదేవతలే యీవిషయమునందు సాక్షులు. వారల యెదుట నీతఁడు తనయొద్ద నున్న ధనమునుగుఱించి ప్రస్తావించి యున్నాఁడు. కావున నిది చక్కఁగా విచారింప

వలయు ” నని పలికెను. అది విని రాజు విస్మితుఁడై భటులచే నామందసమును సభకుఁ దెప్పింప నాయుపకోశ “ దేవతలారా! ఈకోమటి మీయొద్ద నేమనియెనో యది యెల్ల నిచటఁ జెప్పి పిదప మీరు మీ గృహంబుల కేగుఁడు ” అని బిగ్గరగాఁ బలికెను. రాజసభలోఁ దమ రహస్యము బయలుపడునేమో? యని వడఁకుచు వారు “ నిజముగ నీతఁడు తనయొద్ద నీపె ధనమున్న దని యంగీకరించె” నని చెప్పిరి అంత నా కోమటియు నిరుత్తరుఁడై యాద్రవ్య మంతయుఁ దనయొద్ద నున్న ట్లొప్పుకొనియెను.

పిమ్మట నా పతివ్రతను బార్థించి యీ మందసమును దెఱచుట కనుజ్ఞ వడసి నందమహారాజు భటులచే నా పెట్టె మూఁత నెత్తించుటయు, మసిముద్దలవలె నున్న దుర్మార్గులు మువ్వురు బయలుపడిరి. ఎట్టకేలకుఁ గొందఱు వారిని గుర్తించి చెప్ప సభ్యు లెల్లరు నొక్క పెట్టున నవ్విరి. రాజు విస్మితుఁడై యిది యేమి? యని యా సాధ్వి నడుగ నాపె జరిగిన వృత్తాంతము నంతయు నా సభ్యు లందఱు విననట్లు చెప్పెను. వినినవా రందఱు నామె ననేకవిధముల నభినందించిరి నృపతియుఁ బరదారాసక్తులైన యాదుర్వినీతుల నలువురను దన దేశమునుండి వెడలఁగొట్టించి యుపకోశను సత్కరించెను వర్షోపవర్షు లామె వృత్తాంతమును విని యానందించిరి. పౌరు లామెను బతివ్రత్యా దేవత యని యర్చించిరి ఆమెయు ననుదినము భర్తృస్మరణ

పరాయణుఁడై తనయింట నుండెను. కాలక్రమమున హిమవత్పర్వ తమునందుఁ దీవ్రతపముఁ జేయుచున్న వరరుచి పరమేశ్వరు నను గ్రహమునఁ బాణినీయవ్యాకరణమునెల్ల సరహస్యముగఁ బడ సెను. మహాదేవునానతి నతఁడనుక్తమును బూరించియు, దురుక్త మును సంస్కరించియు, నాపాణినిశాస్త్రమునకు మెఱుఁగు వెట్టెను. ఇట్లు గౌరీనాథుని ప్రసాదమువడసి ప్రతిభాశాలియై యుపకోశ భర్తతుషారాద్రినుండి కొలఁదినాళ్ళకే యశ్రమంబునఁ బాటలీ పుత్రము చేరెను. తల్లియు గురువులు నాతనిరాక నభినందించిరి. కాత్యాయనుఁడు వారల చరణములకు సాష్టాంగ మెరఁగి యద్భుతమగు నుపకోశావృత్తాంతమును విని విస్మయావిష్టుండై యట్టిధర్మపత్నిచేఁ దనగృహాస్థ ధర్మము సఫలమయ్యెనని తలం చెను.

అంత వరరుచివలన, నూతనవ్యాకరణము వినఁదలంచిన వర్షునకు భగవానుఁడగు కార్తికేయుఁడే యదియెల్ల నెఱింగిం చెను. వ్యాడీంద్రదత్తులును వర్షోపాధ్యాయునితోఁ బాణినీయముఁ జదివిరి. పిదప వా రిరువురు వర్షునికి గురుదక్షిణ నొసఁగఁదలంచి తమ యభీప్సితము నాతనికినివేదించిరి. అదివిని వర్షుఁడు కోటిసువ ర్ణములఁగోరెను. వల్లెయని వారిరువురు నరిసికొని, వరరుచినిబిలిచి "మిత్రమా! మనయుపాధ్యాయుఁడు కోటిసువర్ణములు దక్షిణఁ గోరెను. ఇంతబంగారము, నందభూపాలునికంటె వేఱొకనివలనఁ బడయనరిది. అతఁడు తొంబదితొమ్మిదికోట్ల సువర్ణములుగల

రాజు. మున్నె నీయిల్లాలాతనిచేఁ దోఁబుట్టువుగా నాదరింపఁ బడి నది. కావున నీగుణములకుఁ దనిసినయతఁడు నీవడిగిన దల్లఁదప్పక యొసంగును. అతఁ డిపుడయోధ్య యున్నవాఁడు. రమ్మటచటికేపో వుదము" అనివాఱుచ్చిరి. పిమ్మట నాముప్వురు సతీర్థ్యులు నయో ధ్యకరిగిరి అక్కటకట! వీరాపురమును జొచ్చినతోడనే నందమహా రాజుకీర్తిశేషుఁ డయ్యెను. దాననారాష్ట్రమున గొప్పయలజడి గలిగెను

అంత నాముప్వురును జింతాక్రాంత మానసులై చేయు నదిలేక విచారించుచుండ, యోగసిద్ధుఁడగు నింద్రదత్తుఁడు "మిత్రులారా! నాకొక యుపాయముతోఁచుచున్నది. మృతుం డగు నందమహారాజు కళేబరమును యోగమహిమచే నేను బ్ర వేశించెదను. అపుడు వరరుచి ధనమడుగుఁగాక! నేను మరలవ చ్చునంతవరకు నాశరీరము నీపాడు దేవళముననుంచి వ్యాడి రక్షించుచుండవలయు" ననిపలికెను. ఇంద్రదత్తుని పలుకుల కలరి వ్యాడియు వరరుచియు మేలు! మే! లనిరి.

నందమహారాజు ప్రాణముల వీడినతోడనే యెల్లచోటుల నొక్కపెట్టున హాహాకారములు బయలు వెడలెను. శకటాలుఁడు లోనగుమంత్రు లంతిపురికేఁ జని "అయ్యో! అయ్యో! ఇఁక నేమున్నది. దిక్కుమాలిన వారమైతిమి. నంద! నయనానంద! నిన్ను గోల్పోయిన మామనుగడయేల? ధర్మసేతువు తెగినది. వసుధ యనాథయైనది. విబుధులు నిరాశ్రయులైరి. సరస్వతి ని

రవలంబమైనది. లోకులు నిరుత్సాహులైరి. దుర్మతులు నిరంకుశులైరి. సత్కార్యము, లదృశ్యములైనవి. జగమెల్ల జీర్ణారణ్యమయినది" అని యనేకవిధములఁ బలవించుచున్న రాజపత్నుల నూఱడించిరి. కాని కాంతిహీనమై పుడమిపైఁ బడియున్న మహారాజు శరీరముఁ గనుఁగొన వారికిని, దుఃఖమాఁగినదికాదు. ప్రధానమంత్రియగు శకటాలుఁడు "మహారాజా! మమ్మనెల్లరనిట్లు వెతలఁబెట్టి, తనసుదారమోసికన్న యీపసిబాలుఁ జంద్రగుప్తుని శత్రువులవాతఁ బడవైచి, నీతోడిద లోకమనియున్న యంతఃపురకాంతలనైనఁ గలంపక యీ లోకము నెట్లువిడిచితి' వని వాపోవుచు సూక్ష్మదృష్టిచే నాన్నృపాలుని బరికించి యాతనిమొగమునఁ జిఱునగవు పొడసూప నేమిది? యని యదరిపడి యతని శిరముఁ గాఁకెను. అప్పుడు నందుఁడు నిదురవోయి మేల్కొన్నట్లు కన్నులు తెఱచి "ఎందుల కీకోలాహలము? నేను మృతినొందలేదు. నాకుజేంద్రుఁ బ్రతుకఁ గోరెద" నని యల్లనఁ జెప్పెను

"ప్రజలపుణ్యంబున నందమహారాజు జీవించియేయున్నవాఁడు. మహాత్ముఁ డెవ్వఁడో మనరాజును మఱల బ్రతికించెను." అని యనుచరు లెల్లరు సంతోషభరితులైరి. మంత్రుల మొగములు తెలివొందినవి. అంతఃపురకాంతల డెందము లానందతుందిలములైనవి. ఆపన్నసేవకుల చిత్తములు ముదాయత్తములైనవి. వందిమాగధుల వక్త్రంబులు జయశబ్ద

ముఖరితములైనవి. రాజవైద్యులందఱు ధన్వంతరిప్రోక్తమగు ధాతువిజ్ఞానము నభ్యసించుట వ్యర్థమని తలంచువారైరి. దిఙ్ముఖములు మంగళవాద్యధ్వని పూరితములైనవి. అంతట నొక ద్వారపాలుఁడు సత్వరము వేత్రహస్తుఁడై వచ్చి "మహారాజా! పాటలీపుత్రమునుండి సకలశాస్త్రపారీణుఁడగు వరరుచి యను నొకబ్రాహ్మణోత్తముఁడు వచ్చి దేవరసందర్శనముఁ గోరుచు ద్వారమున వేచియున్నాఁడ"ని విన్నవింప నందుఁడు "భద్రా! యావిప్రుని శీఘ్రముగఁ బ్రవేశపెట్టు" మని యానతిచ్చెను. తరువాతఁ గొందఱు కోవిదులు వరరుచి నభ్యంతరమందిరము నకుఁ గొనిపోయిరి కాత్యాయనుఁడు నందున కభిముఖుఁడై "మహారాజా! నేఁ గార్యార్థినై వచ్చితి. దేవర మఱల జీవించుటచే నిప్పుడు మహోత్సవము జరుగుచున్నది. ఇట్టి యభ్యుదయమున గురుదక్షిణార్థ నాకొకకోటిసువర్ణముల దయసేయుము" అని వేఁడికొనెను యోగనందుఁ డనుమతించి వీనికిఁ గోటిసువర్ణము లిమ్మని ప్రధానమంత్రియగు శకటాలున కాజ్ఞాపించెను.

కుశాగ్రబుద్ధియగు నామంత్రిశేఖరుఁడు "దేవా! యట్లె యొసఁగెద" నని "ఇది మిగుల నద్భుతముగ నున్నది విగత జీవుఁడైన మహారాజిప్పుడె బ్రతికెను. నేఁడె యీయాచకుఁ డును వచ్చెను, ఇన్నియు నన్నియుఁగావు కోటిసువర్ణము లడిగెను. వెనుకముందు నరయకయే "యిమ్మ"ని యాజ్ఞాపించెను."

అని సంశయించుచు "నో నో! ఇది యిట్లు. ఇతఁడు యోగ నందుఁడే. సత్యనందుఁడు కాఁడు" అని జరగినట్లూహించి తన లో "ఎట్లయిన నగుఁగాక! నందమహారాజుపుత్త్రుఁడు పిన్న వాఁడు. రాష్ట్రమున శత్రువులు పెక్కండ్రుగలరు. చారులచే వెదకించి మృతకళేబరముల నన్నింటని గాల్పించెద. దాన సి యోగనందుఁడు చిరకాలము జీవించు" నని తలంచెను.

పిమ్మట శకటాలుని యానతిచే రాజభటులు పాడుదేవ ళమున వ్యాడిచే రక్షింపఁబడుచున్న యింద్రదత్తుని కళేబరము సైతము బలాత్కారముగఁ గొనిపోయి తగులఁబెట్టిరి.

ఇక్కడ యోగనందుండు "శీఘ్రముగ వర్రికిఁ గోటిసువ ర్ణము లొసంగిపంపు" మని సారెసారెకుఁ జెప్పుచున్నను, "పరి జనులందఱు మహోత్సవాకృష్టచిత్తులై యుండిరి. కావున నొకిం తసేపీవిప్రుఁడు నిరీక్షించుఁగాక!" యనుచు శకటాలుఁడు కొంత కాలక్షేపము చేసెను. అంత వ్యాడి యోగనందునికడకు వచ్చి "మహారాజ! యోగస్థితుఁడగు నొకబ్రాహ్మణుని శవ ముగాఁ దలంచి యేనెంత మొఱపెట్టిన నాలకింపక రాజభటులు బలిమిందహించిరి"ని విలపించెను. అది వినుచునే శకటాలుఁడు వరరుచికిఁ గోటిసువర్ణము లొసంగెను.

పిదప యోగనందుఁడు వగచుచు నేకాంతమున వ్యాడి తో "మిత్రమా! నేను శ్రోత్రియకులసంభవుఁడనయ్యు నీజన్మ మునందే శూద్రుఁడ నైతిని. ఎంతసంపదగల్గిననేమి?" అని పలి

కెను. వ్యాడియు నతనినూఱడించుచుఁ గాలోచితముగ నిట్లు నుడివెను. "కడచినదానికి వగవఁదగదు. ఇప్పుడు శకటాలుఁడు నిన్నెఱింగినవాఁడు." ఇతఁడు మహామతియుఁ బూర్వనందపుత్రుఁడగు చంద్రగుప్తునందు స్థిరానురాగము గలవాఁడునుగదా? ఆరాజపుత్త్రు నభిషేకయోగ్యుఁ డయినంతోడనే నిన్నుఁ గడతేర్ప యత్నించును. నీవప్రమత్తుఁడవై యుండవలయు. వరరుచిని బ్రధానమంత్రిపదమున నిల్పుము నేనిపుడె పాటలీపుత్త్రమున కేగి గురుదక్షిణ నొసంగి వర్షోపాధ్యాయుని బూర్ణమనోరథుఁ గావించెద" నని యతఁడు వెడలిపోయెను.

వ్యాడిచెప్పినచొప్పున యోగనందుఁడు వరరుచిని ప్రధానమంత్రిగాఁజేయ నతఁడేకాంతమునందు "శకటాలుఁడు మంత్రి పదమునన్నవో రాజ్యము స్థిరముగాదు కావున వానినెట్లయినఁ దెగటార్చు" మని విన్నవించెను. యోగనందుఁడు "వీఁడు యోగనిష్ఠుఁడగు బ్రాహ్మణుని గాల్పించె" ననుదోషముఁ బ్రకటించి శకటాలుని బుత్రశతముతోఁ బాడునూతఁ ద్రోయించి వారిదేహయాత్రకయి ప్రతిదినము నటికెఁడంబలి యందుఁ బెట్టఁగట్టడచేసెను.

ఇట్లు తర్కితముగఁ గలుగించిన యాపదను వగచుచు శకటాలుఁడు "పుత్త్రులారా! ఈయంబలియొక్కని యాఁకలినైనఁ దీర్పఁజాలదు. కావున యోగనందునిపగ సాధింప సమర్థుఁడొకఁడే యీయాహారముచే బ్రతుకుఁగాక" యని పలికెను.

ఆమాటవిని శకటాలునికొడుకులంగఱు నేకగ్రీవముగా ‘‘తండ్రీ! యట్టిమహాకార్యము నెఱవేర్ప నీవె సమర్థుఁడవు అశక్తులము మేము జీవించియున్న నేమిఫలము ?’’ అని పలుకుచు వారం దఱుఁ దండ్రిచూచుచుండఁగనే ప్రాణములనువదలిరి ధీరులకుఁ బ్రాణధారణముకంటెను శత్రుప్రతీకారము ప్రియముగదా?

శకటాలుఁడు స్వకర్మమున కనుతపించుచు నాయంబలిచే నెట్లెట్లో జీవించెను

యోగనందుఁడును శకటాలుని వృత్తాంతమును మఱచి రాజయోగ్యములగు వస్త్రములు నాభరణములు ధరించుచు నింద్రియవశుఁడై యిష్టభోగముల ననుభవించుచుండెను. వ్యాడియు గురుదక్షిణ నొసంగి మఱల యోగనందునియొద్దకు వచ్చి ‘‘నేనింక వనమునకుఁ బోయి తపముఁ జేసికొందు’’ నని చెప్పెను. పూర్వవృత్తాంతమును స్మరించి యోగనందుఁడు ‘‘మిత్రా! యదృష్టలబ్ధమగు నీరాజ్యమును నీవు ననుభవింపు’’ మనెను.

నందశరీరము నొందిన యింద్రదత్తునివిషయవిషాస్వాద ముగ్ధుఁడుగా నెఱింగి ద్విగుణీకృత వైరాగ్యుండైన వ్యాడి ‘‘ఇట్టి యసారంబులైన భోగంబుల బుద్ధిమంతుఁ డెవ్వఁడు ముమం గును? మరుమరీచికయగు లక్ష్మి ప్రాజ్ఞుని మోహపెట్టఁజాలదు’’ అని తెలుపుచు రాజుచే గజనిమీలితమ్మునఁదిరస్కరింపఁబడి తపోవనమ్మున కరిగెను.

సాచివ్యభారమును వహించుచు వరరుచి కొంతకాలము నకుం జతురంగబలసమన్వితుండై రాజుతోఁగూడఁ బాటలీ పుత్త్రమునకు వచ్చెను. తపస్సంతోషితయగు జాహ్నవి యను గ్రహమ్మున మహైశ్వర్యంబు నొంది, యారాధోపాసకయె పసన్నమైన సరస్వతి రాజ్యతంత్రము లుపదేశింపఁ, దల్లియు గురువులును బహుమానింపఁ, బతిదైవతయగు సహధర్మచారిణి పరిచర్య సేయ, నసముండగుచునే సుఖముల ననుభవించుచుఁ బెక్కేండ్లు గడపెను.

ముఖ్యమంత్రియగు నతనియందు రాజ్యభారము నెల్ల నిలిపి యోగనందుఁడు విశ్రమదమత్తచిత్తుండై రేయింబవళ్లు లంతిపురమందే వసించుచు, నింద్రియార్థపరిశూన్యంబగు నొక్క క్షణమేని సహింపఁజాలక, తనకు మిగుల మూఢత గలిగినట్లు తెలిసికొనలేకపోయెను. అట్టియవస్థలో నున్న యాతనిఁ గనుఁగొని వరరుచి నిర్విణ్ణుఁడయి "ఆహా! భవితవ్యత యెంత దుర్నివార మైనది. సర్వశాస్త్రపారీణుఁడు, ప్రతిభావంతుఁడు, శమదమాదిగుణసంపన్నుఁడు నగు నింద్రదత్తుఁ డెక్కడ? భోగాసక్తుఁడు విగతవివేకుఁడు నయి యేనుఁగువలె నుదించిన యీ యోగనందుఁ డెక్కడ? నహుమంత్రిపుసిరి యెవ్వని మోహపెట్టదు? అనుదానికి మొదటి యుదాహరణ మయిన యీనరపతి యడ్డులేక సంచరించుచున్నాఁడు. రాజకార్యచింతాక్రాంతుఁడ నగు నాకు స్వధర్మము నశించుచున్నది. కావునఁ బాడు

మూలనున్న శకటాలుని రప్పించి రాజకార్యావేక్షణమున సహాయుఁడుగాఁ జేసికొందును." అని నిశ్చయించి రాజుతో విన్నవించి మహామతి యగు నాశకటాలుని మంత్రిపదమున నియోగించెను. అతఁడును 'వరరుచి యుండఁగా యోగనందుని జయింప వీలు లే'దని తెలిసికొని సందు వెదకుచు వైరసవృత్తి నాశ్రయించి రాజ్యతంత్రముల నెప్పటియట్లు నిర్వహించుచుండెను.

ఒకప్పుడు రాజు వరరుచితో భాగీరథీతీరోపవనమ్మున సంచరించుచు దైవవశమున గంగామధ్యమునందు దృశ్యత్వించాంగుళి యగుహస్తమును గనుఁగొని 'యిదియేమి'యని యడుగునంతలో మంత్రి తనవ్రేళ్లను రెండిటి నాదిక్కుగానే చూపెను. వెంటనే హస్త మదృశ్య మగుటయు నరపతి మిగుల విస్మితుఁడై మరల నడుగుటయు వరరుచి ,,అయిదుగురు గలసి యీజగమ్మున నేది సాధింపలేరు ?" అని చెప్పుహస్తమునకు ,,ఏకచిత్తులగు నిద్దఱకే యేది యసాధ్య మగును?" అని రెండు వ్రేళ్ళు చూపితిని. అని గూఢవిజ్ఞానమును జెప్పెను. నిరుపమాన మగు నతని బుద్ధివైశద్యమును జూచి శకటాలుఁడు విషాద మొందెను.

మఱియొకప్పుడు రాత్రులయందుఁ బట్టణముఁ బరికించుటకు నియోగింపఁబడిన రక్షకభటాధ్యక్షుఁడు రేయిరేయికి నొక్కొక్కఁడు నశించుచుండెను. అది విని నందుఁడు వరరుచినే యాపనియందు నియోగించెను. వరరుచియు నర్ధరాత్రమునఁ బురవీథుల సంచరించుచు నెదురుగ వచ్చుచున్న యొకరాక్ష

సుని గనుఁగొని 'నీకేమి యిష్టము?' అని యడిగెను. వాఁడు 'నీపట్టణమునందు రూపవతి యగు స్త్రీ యెవ్వతెయో చెప్పు' మని ప్రశ్నించెను అందులకు నవ్వి వరరుచి 'మూర్ఖా! ఎవతె యెవ్వని కభిమతమో వాని కాపె రూపవతి యగును.' అని నుడివెను. రాక్షసుఁడు సంతసించి జయింపఁబడితిని ఇదిమొదలు ప్రియమిత్రమ వగు నీవు తలఁచినపుడెల్ల సన్నిధి సేయుచుందు నని పలికి యంతర్హితుఁ డయ్యెను. ఇట్లు జాగరూకుఁడగు వర రుచి రాజ్యకార్యము లవేక్షించుచుండ నింటఁ గూర్చుండి యభి షంగజడుఁ డైన భూపతి యున్ముఖుఁ డగు నొకబ్రాహ్మణుని గవాక్షాగ్రమునుండి నిరీక్షించుచున్న పట్టమహిషిఁగాంచి వివేక పరిపంథిని యగు నీర్ష్యచేఁ గలుషితుఁడై, కోపించి యాబ్రాహ్మ ణుని వధింప నాదేశించెను. రాజాజ్ఞచే విప్రుఁడు వధ్యస్థానము నకుఁ గొనిపోఁబడుచుండ నంగడిపిడినదునుఁ బ్రాణము లేని దయ్యు నొకచేఁప బిగ్గరగా నవ్వెను.

అది యెఱింగి పట్టపురాజు "బ్రాహ్మణుని జంప వల" దని వారించి "చేఁప నవ్వుటకుఁ గారణము నిరూపించి చెప్పు" మని వరరుచిని వేఁడుకొనెను. అంతఁ జంతితోపస్థితయగు సర స్వతి కాత్యాయనునితో "వత్సా! యీ తాఁతమామిడిచెట్టు క్రింద రాత్రి యెవ్వరికిఁ గనఁబడకుండఁ గూర్చుండుము. చేఁప నవ్వుటకుఁ గారణము వినఁగలవు." అని చెప్పెను. అట్లే యట గల సచివుఁడు బాలకులగు పుత్రులతో నచట నివసించుటకు

వచ్చిన యొకఘోరరాక్షసిని జూచెను. 'తినుట కేమైనఁ బెట్టు' మని యడుగుచున్న కొడుకులశిరస్సు మూర్కొని యానిశాచరి 'ప్రాతఃకాలమునందు మీకు విప్రమాంసముఁ బెట్టెదను. ఇప్పుడు వాఁడు చంపఁబడలేదు' అని యూఱడించుచు 'నతఁ డిపు డేలఁ జంపఁబడలే' దని వారలచేఁ నడుగఁబడి 'వాఁడు వధ్యభూమికిఁ గొనిపోఁబడుచుండఁ జచ్చినచేఁపయొకటి నవ్వె' నని చెప్పి 'యది యట్లు నవ్వుటకు గతం బే'మని మరల వారిచేఁ బ్రశ్నింపఁబడి 'పుత్త్రులారా! అంతఃపురమందున్న రాజస్త్రీ లందఱును భ్రష్ట చారిత్రలు. అంతటను స్త్రీవేషధారు లగు పురుషులు గూఢ ముగా సంచరించుచున్నారు. ఇది యెఱుంగక నిరపరాధుఁడగు బ్రాహ్మణుఁ డీముఖిషంగజడుఁ డగు జాల్మునిచేఁ జంపఁబడు చున్నాఁడని చేప నవ్వె' నని చెప్పెను. అది విని వరరుచి ప్రాతఃకాలమునందు యోగనందుని కెఱింగించెను. అతఁడును స్త్రీవేషధారులగు నాపురుషులను వెదకి చంపించెను.

భూపతి యిట్లు నిరంకుశుఁడై యుండ, వరరుచియు నట్టి వాని సేవను గర్హించుచుండ, నొకనాఁడు సమర్థుఁడగు చిత్రి కారుఁ డొకఁడు సభామంటపమునకు వచ్చి మహాదేవీ యోగ నందుల ప్రతికృతిని వ్రాసి నివేదించి పరితుష్టాంతరంగుఁడగు నాఱేనివలన బహుధనమును బారితోషికముగఁ బడసెను. ఒకప్పుడు రాజదర్శనము సేయఁ బ్రాసాదాభ్యంతరమునకుఁ జనిన వరరుచి యొకచో నాచిత్త్రరువుఁ గనుఁగొని సంపూర్ణలక్ష

ణములు గలదేవికి లక్షణాంతరము నూహించి కుంచెతో నా పై పిఱుఁదుపై నొక బొట్టు పెట్టెను. మఱునాఁడు యోగనందుఁ డాతిలకమును గనుఁగొని "యిది కాత్యాయనునిచే వ్రాయఁ బడిన" దని తెలిసికొని ముగ్ధుఁడై "నిక్కముగ నీతఁడు దుష్ట చారిత్రుఁడు. నాయంతఃపురమునందు ద్రోహము సేయుచు న్నాఁడు. కావుననే స్త్రీవేషధారులగు పురుషులితనిచే నెఱుంగఁ బడిరి." అని నిశ్చయించి, కోపముచే మండుచు, దుర్వృత్తుఁ డగు నీవరరుచిని వధింపుమని శకటాలున కానతిచ్చెను. బుద్ధి మంతుఁడగు శకటాలుఁడు 'ఈతఁడు దివ్యమతిప్రభావుఁడు. ఆపదనుండి నన్నుద్ధరించినవాఁడు. ఇతనిఁ జంపుటకు సురాసురు లకును శక్యముకాదు. మనుష్యుల మాటఁ జెప్పనేల!' అని చింతించుచుఁ, గాత్యాయనుఁ దన సదనమునందు నిగూఢముగా నుండఁ బంచి "మహారాజా! మీయాజ్ఞ నెఱవేర్పఁ బడినది." అని యోగనందుని సంతసపెట్టెను.

అంతఁ బెక్కునాళ్ళు గడచనుటయు యోగనందునకు మహాదేవియందుఁ బుట్టిన హిరణ్యగుప్తుఁడను పదునెనిమిది యేండ్ల ప్రాయముగల కుమారుఁడు తండ్రిచే నివారింపఁ బడు చుండియుఁ, దల్లిచే ననుమోదింపఁ బడకయు, మృగయాసక్త చిత్తుఁడై కొంద ఱాప్తపురుషులు పరివేష్టింప నశ్వము నధిష్ఠించి మహారణ్యముఁ బ్రవేశించెను. అం దేకాకియై యొక యడవి పందిని వెనుకొని పరువెత్తుచుఁ జాలదూరము పోయెను. ఇంత

లోఁ బవలు గడచెను. గాఢాంధకారమునందు ఘోరముగ ధ్వనిసేయు ఘాతుక మృగముల గర్జనము లాలించుటచేతనే భయభ్రాంతుఁడైన రాజపుత్రుఁ డొక పెద్ద చెట్టుపై కెక్కెను. తరువాత నొకగడియకుఁ దఱిఁగుకొనివచ్చు సింగమునుండి తన్ను రక్షించుకొను నెలుఁగుబంటి యొకటి యావృక్షమునే యెక్కెను. సమీపమునకు వచ్చు దానిని గనుంగొని భయమ్మున వడఁకుచున్న హిరణ్యగుప్తుని దన తొడపైఁ గూరుచుండఁ బెట్టుకొని యా భల్లూకము "మిత్రమా! భయపడకు" మని మనుష్యవాక్యమున బుజ్జగించెను. తరువాత నా యెలుఁగు సింహముచేఁ బ్రార్థింపఁ బడియు విశ్వాసమునఁ దన తొడపై నిదురించుచున్న రాజపుత్రుని గ్రిందఁబడద్రోయ నిచ్చగింపదయ్యెను. మఱికొంతసేపటికి మేల్కాంచి రాజనందనునంక ముపధానముగా నదియు నిదురించెను. కేసరిచేఁ బ్రలోభితుఁడై హిరణ్యగుప్తుఁడు నిష్కారణముగా నాయెలుఁగుగొడ్డును భూమిపైఁ బడఁద్రోసెను. దైవవశమున మేల్కొనిన యాభల్లూకము త్రోయఁబడియుఁ బట్టు వదలక కోపించి 'ఓరీ! మిత్రద్రోహీ! ఈనీదుష్ట చేష్టితము వెల్లడియగునంతకు నున్మత్తుఁడవై యుండు' మని శపించెను.

ప్రాతఃకాలమునం దున్మత్తుఁడై పురమున కరుదెంచిన కుమారుని గనుఁగొని విషణ్ణహృదయుఁడైనభూపతి సుతునకు స్వస్థత గలుగునుపాయం బరయఁజాలక 'వరరుచి యిప్పుడు

బ్రదికియుండు నేని యున్మాదహేతువు తెలియనగుఁగదా ! నే నాతని జంపించి యెంతకొఱంతఁ దెచ్చుకొంటిని.' అని తన్ను నిందించుకొనెను. చెంతనున్న శకటాలుఁడు 'మేలు ! వరరుచిని వెల్లడించుటకుఁ దగినసమయము వచ్చిన' దని చింతించి యా రాజు నభయము వేఁడికొని యాతని యానతి వెంబడి నేకసంధాగ్రాహిని బయలుపఱిచెను తోడ్తోన యోగనందునిచేఁ గుమారోన్మాదకారణ మడుగఁబడి కాత్యాయనుఁడు హిరణ్యగుప్తుని జూచి 'యీతఁడు మిత్రద్రోహముఁ జేసెను. దాని కిది ప్రతిఫల' మని సరస్వతీప్రసాదమునఁ జెప్పెను. తత్క్షణము హిరణ్యగుప్తుఁడు స్వస్థుఁడయి జనశూన్య మగు నరణ్యమున జరిగినవృత్తాంతమును సాకల్యముగ నభివర్ణించెను. రాజు విస్మితుఁడై 'ఓయి ! నీ కిది యెట్లు తెలిసినది' అని యడుగ వరరుచి 'దేవా! ప్రజ్ఞావంతులు లక్షణములఁ, బ్రతిభ, ననుమానమున నొరులు సెప్పకయ సర్వము నెఱుంగఁ గలరు. మున్ను నేనిట్లే తిలకము నెఱింగితి' నని పలికెను లజ్జానుతాపములు గదిరి తూష్ణీంభావము నొందిన యోగనందునిచే సత్కరింపఁబడక, తనచారిత్రశుద్ధి ప్రకటిత మయినందులకే తన్నుఁ గృతకృత్యునిగాఁ దలంచుచు, నుపకోశాభర్త విరక్తుఁడై 'యనిత్యముకంటె ననిత్యమగు రాజానుగ్రహ మీఁకఁ జాలు' నని తలంచి తనయింటి కరిగెను.

వచ్చినయల్లుని గని సముద్భ్రాంతచేతనుఁడైన యుపవర్షుఁడు 'విద్వాంసుఁడా ! నీకు విధింపఁబడిన వధదండనమును విని

పతివ్రత యగునాకూఁతురు శోకదగ్ధయు నవిరళాశ్రుధారాపరి ప్లుతలోచనయునై నాచే నివారింపఁబడుచుండియు నగ్నిప్రవేశ మొనరించెను. జరాభారజర్జరితావయవనైమె 'హా! కాత్యా యన! హా! సకృచ్ఛ్రుతిధర! యని విలపించు నీజనయిత్రి హృదయము తనంతనే పగిలిపోయె' నని బిగ్గరగ నేడ్చెను. కాత్యాయనుఁ డది విని నూతనమగు దుఃఖవేగమున నోడలె ఱుంగక మొదలు నఱకఁబడిన చెట్టువలె భూమిపైఁబడి పెద్ద తడవు విలపించెను. ప్రియబంధువినాశమునఁ గలిగిన శోకాగ్ని యెవ్వనిఁ బరితాపపెట్టదు ?

అంత వరరుచియవస్థను విని వర్షోపాధ్యాయుఁడు శీఘ్ర ముగ వచ్చి 'వత్సా! యేమి యిట్లు ప్రాకృతజనునట్లు ధర్మ సూక్ష్మ మెఱుంగనివానిభంగి, నవిద్వాంసునివడువున, ననధిగత లోకవృత్తాంతునిపోల్కి దుఃఖాక్రాంత మగు హృదయమును మఱలింపకుంటివి ? నీవు పుట్టిననాఁటఁ గోలె శోకము నెఱుంగని వాఁడ వగుట నిజమే. ఇదియైనను నీ వైరాగ్యమును దృఢపఱు చుటకు నీవతిభక్తి నారాధించు దైవముచేఁ గల్పింపఁబడినది. కావున ధైర్యము నవలంబింపుము. మనముఁ గుదురుపఱుచుకొ నుము. లోకతత్త్వమును విచారింపుము ఈ జగమునందు సం సార మున్నంతవఱకు నొకి యనిత్యతయే నిత్యమైనది. కావున నీశ్వరమాయ నెఱింగియు నూహాపడెదవేమి?'' అని యిట్లు పెక్కు తెఱఁగుల బోధించెను. ఇట్లు వర్షోపాధ్యాయునిచేఁ బ్రబోధ

తుఁడై వాక్యకారుఁడు విషాదముఁ దొలఁగఁద్రోసి విరక్తహృదయుఁడుఁ బరిత్యక్తసర్వబంధనుండునై శాంతి యొక్కటియే తనకు సహాయముగఁ దపోవనము నాశ్రయించెను.

అంతఁ గొంతకాలము గడచనుటయుఁ బుణ్యారణ్యవాసముఁ జేయుచున్న వరరుచి దైవవశమున మగధదేశమునుండి యచ్చటికి వచ్చినయొక బ్రాహ్మణుని జూచి యోగనందుని వృత్తాంతమునడిగెను. అతఁడును గాత్యాయనుని గుఱుతుపట్టి నమస్కరించి 'మహాశయా! నీవు తపోవనమున కేగినతోడన యవకాశముఁ గొని వైరము నెంచి శకటాలుఁడు యోగనందుని వధించు నుపాయము నరయుచు భూమిని ద్రవ్వుచున్న చాణక్యుఁడను నొక బ్రాహ్మణుని గనుఁగొనెను. "ఎందుల కిట్లు త్రవ్వెద?" వని మంత్రిచే నడుగఁబడి యావిప్రుఁడు "నా పాదము నీదర్భ తెగఁ గోసినది. కావున దీనిని గూఁకటి వేళ్ళతోఁ గూడఁ బెఱికి వేయక పోవ" నని పలికెను. క్రూరనిశ్చయుం డగు నితఁడు సహాయుఁ డగునేని నామనోరథము సిద్ధించునని తలంచి శకటాలుఁడాతని సన్మానించి తన గృహమునందు యుండఁ బంచి నంద మహారాజు ప్రాసాదమున లక్షసువర్ణములు దక్షిణగాఁ గల త్రయోదశీశ్రాద్ధమ్మున నిమంత్రితు లగు బ్రాహ్మణుల యగ్రభాగమున నాతని నియోగించెను. రాజున కిష్టుఁ డగు సుబంధువను బ్రాహ్మణుఁ డాస్థానమునే యభిలషించెను. నందునిచేఁ బూర్వనియుక్తుఁ డయ్యుఁ జాణక్యుఁడు బలాత్కారముగా

నగ్రాసనమునుండి తెలుపఁబడెను. అంతఁ గోపమ్మున నుండుచుఁ జాణక్యుఁడు తల విరియఁ బోసికొని "ఏడుదినములలో దుర్వినీతుఁడు నైశ్వర్యమత్తుఁడు నగు నీ రాజును గడతేర్చి యీ తల ముడిచికొందు" నని ప్రతిజ్ఞఁ జేసెను. ఆచాణక్యుని గూఢముగఁ దన గృహమునం దుంచి యాతఁడు కోరిన యుపకరణములనెల్ల శకటాలుఁ డొసంగెను. అతికోపమునఁ దైన యా విప్రుఁడును నత్యుగ్రము లైన యథర్వమంత్రములఁ బఠించి యొక కృత్యను సాధించెను. ఆ కృత్యచే గ్రసింపఁబడిన యోగనందుఁడు తీవ్రము గు దాహజ్వరమునఁ బరితప్తుఁ డయి యేడవనాఁటనే పరలోకమున కరిగెను. శకటాలుఁడును దోడనే హిరణ్యగుప్తుని జంపి పూర్వనందసుతుఁడగు చంద్రగుప్తునకుఁ బట్టాభిషేక మొనరించి చాణక్యుని మంత్రిపదంబున నియోగించి కృతప్రతిక్రియుఁ డై పుత్రశోకమ్మునఁ దూలుచు మహారణ్యమున కేగె" ననిచెప్పెను.

ఇట్లతిశోచనీయ మగు యోగనందుని వృత్తాంతము విని వరరుచి మిగుల ఖిన్నుఁ డయి, సంసారము నసారముగ నెఱింగి, వింధ్యవాసిని నుపాసించి యామె యాజ్ఞచే వ్యాఘ్రవానరసంకీర్ణము గహనము నగు వింధ్యారణ్యమ్మునఁ బరిభ్రమించుచు నొకచో నున్నతమగు వటవృక్షమును జూచెను. ఆ చెట్టుక్రింద ననేకపిశాచములు పరివేష్టింప నున్న కాణభూతి యను భేతాళుం గాంచినతోడనే పూర్వజన్మస్మృతిగలిగి యా కాణభూతి "కుబేర శాపంబునఁ జేసి పిశాచత్వము నొందిన

సుప్రతీకుఁ డను గుహ్యకుఁ" డనియుఁ, "బుష్పదంతుఁ డను పేర నొప్పు తనకు మిత్ర" మనియుఁ దెలిసికొని మైత్రిఁ జూపి యతనికి విద్యాధరచరితముఁ జెప్పి 'మిత్రమా ! శీఘ్రకాలము లోనే గుణాఢ్యుఁ డిక్కడకు వచ్చును. అతని కీయపూర్వమగు కథ నెఱింగింపుము. పిమ్మట నీకు శాపవిమోచన మగును.' అని బోధించి శరీరమోక్షమునకై పవిత్రతమ మగు బదరికా శ్రమమునకుఁ బయనించెను.

హిమాలయప్రాంతవనమ్ముల సంచరించుచుఁ గాత్యా యనుఁడు కందమూలఫలాదుల జీవయాత్ర నడపువాని శాకర సుఁడను సార్థకనామధేయముగల మునీశ్వరుఁ గాంచెను. అతిథి పూజ నొంది యతనిజ్ఞానమును బరీక్షించుతలఁపున దర్పితుఁడ మగు నతనికరతలమునుండి స్రవించు రక్తధారను శాకరసము గాఁ బరిణమింపఁజేసెను. మునియు నది చూచి నాతపము ఫలిం చిన దని గర్వించెను. కాత్యాయనుఁ డాయహంకారము జ్ఞాన మునకు శత్రువని యాతనికిం దెలిపి' నీవిజ్ఞానము నెఱుంగఁగోరి రక్తధారను శాకరసముగా నొనరించితిని. ఓమునీశ్వరా ! నీచే నిప్పటికి నహంకారము విడువఁబడ లేదు. జ్ఞానమార్గమునం దహంకారము దురతిక్రమ మగు పరిఘము. జ్ఞానములేక యెన్ని వ్రతము లొనరించినను మోక్షములేదు. అనిత్యమగు స్వర్గము గూడ ముముక్షువులచిత్తమును లోభపెట్టఁజాలదు. కావున నహంకృతిని విడిచి విజ్ఞానమును సంపాదింప యత్నింపుము.

అని మోక్షరహస్యము నుపదేశించి యాతనిచేఁ బ్రణామపూర్వకముగఁ గొనియాడఁబడి బదరీకాశ్రమభూమి కరిగెను. అందు శరణ్య యగు పార్వతి నుపాసించి తత్ప్రసాదమున దివ్యగతి నొందెను.

---

* కుమారిలభట్టాచార్యుఁడు

ఉపనిషత్తులలోనె "దేహాత్మవాదము" పేరితో నవైదిక మతచిహ్నములు గలవు. ఆయవైదికమతప్రవర్తకులగు వారిని గాలాంతరమున "తీర్థంకరులు, లేక జినులు" అనియు, నామతమునకు (1) జైనమతమనియు నామములు కలిగెను. ఆతీర్థంకరు లిరువదినల్వురు కలరు. ఆయిరువదినల్వురులో నిరువదిమూఁడవ తీర్థంకరుఁడగు 'పార్శ్వనాథుని మనయాంధ్రదేశమునందు జైనమతస్థులగు 'మారువాళీలు' సేవించుచుందురు. ఇరువదినాల్గవ తీర్థంకరుఁడగు 'మహావీరుఁడు' బుద్ధునకు సమకాలికుఁ డనియు బేహారురాష్ట్రమున నాతఁడు తనమతప్రచారముఁ జేసె ననియుఁ జారిత్రికులు చెప్పుదురు

---

* ఈచరిత్ర శంకరవిజయాదిగ్రంథములఁ బరిశీలించి వ్రాయఁబడినది.

(1) జైనమతము నాల్గువిధములగు బౌద్ధమతభాగములలో నొకటి యని వేదాంతశాస్త్రజ్ఞు లనెదరు.

ఆజైనమతము జనసామాన్యమున కందుపాటగు ధర్మములుకలదిగా మహావీరునిచే మార్పఁబడినందున బేహారు, కళింగాదిదేశములలో నతి వ్యాప్తి నొందెను. 'ఖారవేలుఁ'డను కళింగదేశపుమహారాజు జైనమతము నభివృద్ధి నొందించుటకై 'కళింగోత్కల' దేశములలో విశేష దానధర్మముల నొనర్చెను. (1)

అందువలనఁ గళింగోత్కలవిహారాదిదేశములలో వైదిక మతము నామమాత్రావశిష్టమయ్యెను. ఏయెడఁ జూచినను జైన బౌద్ధమతములవిజృంభణమే కాన్పించుచుండెను.

ఇట్లుండినను వైదికమతాభిమానము, వైదికవిద్యాభ్యాసము దేశమున నచటనచటఁ బొడచూపుచునేయుండెను. ఆజైన మతాతిరేకకాలముననే ఆంధ్రోత్కలదేశములనడుమను మహానది యను నొకయేటియొడ్డున (2) 'జయమంగల'మను గ్రామమునందు 'తైత్తిరీయవేద' శాఖకుఁ జేరిన ''చంద్రగుణాయోగీశ్వర

---

1 ఖారవేలుఁడు పాటలీపుత్రాధిపతియు అశ్వమేధయాగ మొనర్చి వైదికమతాభివృద్ధి నొనర్చిన పుష్యమిత్రునిపైకిని ప్రతిష్ఠానపురాధీశుఁడు నాంధ్రప్రభువు నగు 'శాతకర్ణి' మహారాజుపైకిని దండయాత్రలొనర్చుట జైనమతవ్యాప్తికే యని తోఁచును. ఈయంశములు హాతిగుంఫ శాసనముల వలనఁ దెలియవచ్చుచున్నవి. పైయంశములు క్రీ పూ 158వ సంవత్సర ప్రాంతముననై యుండెను

2 జయమంగలగ్రామము గంజాము మండలమున 'బరంపురము అస్కా' పట్టణములకు నడుమఁగలదు మహానది యను నది చిన్నయేరై ఋషికుల్య కుపనదిగా నున్నది

భట్టు లను విప్రదంపతులకుఁ (1) 'కుమారిలుఁడు' అను బాలుఁ డుద్భవించెను. దుర్మతనిర్మూలనమునకై శివునాజ్ఞచేఁ గుమారస్వామి కుమారిలభట్టుగా జన్మించె నని శంకరవిజయమునఁ గలదు

'కుమారిలుఁడు' చిన్నతనమునుండియు మేధాశాలియై వేదవేదాంగములం గఱచి తోడివిద్యాంసులలో మిన్నగ మెలఁగెను. ఆతనికి వేదబాహ్యమగు జైనముపై నీర్ష్య మెండయ్యెను. కాని, యామతమును ఖండించుటకు జైనులు తమమతగ్రంథముల నితరులకుఁ జూపనివారగుటచేత నామతమును శాస్త్రీయక్రమముగా ఖండింప వీలు కలుగలేదు. (2) అందువలనఁ గుమారిలుఁడు జైనబ్రహ్మచారివేషమును ధరించి జైనపండితులకడ నా మతగ్రంథములను జదివి యందలిమర్మములను గ్రహించెను.

ఆతఁడు జైనగురువులకడ మారువేసముతో విద్య నేర్చుచుండ నొకఁ డెట్లో యాతనిరహస్యముఁ దెలిసికొని మేడపై

---

1 కుమారిలభట్టు క్రీ శ ఏడవశతాబ్దములోని వాఁడని యాధునిక చారిత్రకులును, యుధిష్ఠిరశకము 2110 సం॥ము అనఁగా క్రీ పూ 991 సం॥రమున జన్మించె నని సనాతనధర్మచారిత్రికులును వ్రాయుచున్నారు.

2. జైను లితరులకుఁ దమగ్రంథములఁ జూపనందునఁ దదితరులు జైనులను నిర్గ్రంథు లనిరి. కాని, నేఁటికాలమున జైనమతగ్రంథములు వందలకొలఁది ముద్రితము లయినవి.

నిద్రించునాతనిని క్రిందికి ద్రోసివేయ నతని కొకకన్ను క్రిందఁ బడినప్పుడు పోయెనఁట !

జైనమతఖండనమునకును వేదప్రతిపాదితకర్మములే ముక్తి సాధనము లనుటకును 'జైమినిమహర్షి' కృతమగు పూర్వమీమాంసాశాస్త్రము నాధారపఱచికొని ప్రచార మారంభించెను

ఆకాలమున కుమారిలభట్టాచార్యుఁ డుండు దేశమును 'మేదినీ'పురాధీశుఁడగు 'సుధన్వ'మహారాజ పాలించుచుండెను. ఆరాజాస్థానమునకుఁ బలువురు జైనమతపండితులు చేరి యామహారాజును వైదికమతవిముఖునిగాను, జైనమతాభిమానినిగాను జేసిరి. రాజాదరణము లేనందున వైదికకర్మలు సంస్థానమున సన్నగిలెను. కాని. సుధన్వమహారాజుభార్య సనాతనవైదికమతాభిమానిని, విదుషీమణి, సత్స్వభావ. భర్త జైనమతావలంబి యగుట కెంతయు వగచి, భర్తతో మతవాదమునకుఁ గడంగునుగాని జైనమతపండితులు చెప్పు వైదికమతఖండనోపదేశములను వినినభర్త చెప్పుయుక్తులకుఁ బ్రత్యుత్తరములు చెప్పలేకుండును. కాని, వైదికధర్మమే యుక్తధర్మ మనునమ్మిక కలదగుటచే జైనమతమును ఖండించుపండితుఁ డెవ్వఁడైనఁ గలుగకపోవునా ? అని తలంచుచుండెను

ఇట్లుండ నొకనాఁడు కుమారిలుఁడు మేదినీపురమున కేఁగుటయు, మహారాణిమేడకు సమీపమున నడచుచుండుటయుఁ

దటస్థించెను. సదా వైదికమతోద్ధారణమునే యోచించుమహారాణినోట నీక్రిందియర్థముగల పద్యభాగము వెలువడెనట !

1 ఏమి చేయుదాన; నెచటి కేఁగుదాన ?
వేదముల నెవఁ డుద్ధరింపఁగలఁడు ?

అన నది విని యల్లియునను రాజసభకుఁ బోయి జైన పండితుల నోడింపుసమయమునకు వేచియున్న కుమారిలుఁడు వెంటనే యిట్లు ప్రత్యుత్తరముగా నామె నుడివిన పద్యమును బూర్తి చేసెనఁట !

2 సుందరీ! చింత మానుము; నేను భూతల
మున భట్టాచార్యుఁడనై యుంటిని

ఈ ప్రత్యుత్తరముచే మహారాణి యాశ్చర్యానందభరితయై కుమారిలుని దనసౌధముపైకి రప్పించి యాతని వృత్తాంతముఁ దెలిసి, యీతఁడు తప్పక జైనుల నోడింపఁగలఁ డని తలఁచి, బహూకరించి కుమారిలునకు రాజసభాప్రవేశము గలుగు నవకాశముఁ గల్పించెను.

రాజదర్శనానంతరము కుమారిలభట్టుఁడు రాజసభకు వచ్చి పోవుచు నొకప్పుడు రాజసభలోనుండ సభాసమీపమున నొక రసాలవృక్షముపై నున్న కోయిల కుహూరుతము సేయ

---

1. కిం కరోమి, క్వగచ్ఛామి, కో వేదానుద్ధరిష్యతి
2. మావిషీద, వరారోహే! భట్టాచార్యోస్మి భూతలే

నది నెపముగఁ గుమారిలభట్టాచార్యుఁ డీక్రిందియర్థముగల శ్లోకముఁ జదివెనఁట !

(1) ఓపికమా ! నీచములై మలినములై నిందితపు కఱకుపలుకులుగల కాకకులముతో నీవు కలియకుంటివేని యపుడు శ్లాఘనీయ వగుదువు.

అన నాపద్యార్థము, నీచులై యయుక్తవాదులగు జైనులచే మహారాజావృతుఁడు కాకుండిన నాతఁడు కొనియాడఁదగినవాఁ డను నంశమును స్ఫురింపఁజేయు మహారాజు విన్ననగు మోముగలవాఁ డయ్యెను. రాజు నిల్లు పలుకుటచే సచివాదులుద్విగ్నమానసు లైరి. జైనపండితులు క్రోధావేశపరవశు లైరి. సభాసదులు గుసగుసలతో గజిబిజి పడిరి.

అంత వయోవృద్ధుఁడు, విద్యావృద్ధుఁడు, సర్వసముఁడు నగు నొక్క-మహాపండితుఁడు సభలో నిలిచి సభలోని కలకలమును వారించి "ప్రభువర్యా ! సభాసదులారా ! జినమతము దుష్ట మనియు, వైదికమత మత్యుత్తమ మనియు నీభట్టాచార్యునితలంపు. జైనపండితులు తద్వ్యతిరేకులు. అదియే యిప్పటి కలవరమునకుఁ గారణము. కాన వీరిరువురమతధర్మములు శాస్త్రదృష్టాంతములుగల వాదప్రతివాదములచే నిర్ణయించుకొం

---

(1) శ్లో॥ మలినైశ్చేన్న సంగస్తే నీచైః కాకకులైః పిక !
అతిదూషకనిర్హ్రాదైః శ్లాఘనీయస్తథా భవేః॥

దురుగాక !" అని పలుక నందులకు మహారా జంగీకరించి యొక్కనాఁడు సభ నేర్పఱచెను.

ఈవృత్తాంతము నలుగడల వ్యాపింప నుభయమతాభిమాను లగుపండితులు పలుదిక్కులనుండియు మేదినీపురమునకు రాఁదొడంగిరి.

నియమితదిన మేతేర రాజపురుషులు పండితు లగుసభ్యులకును, జూపఱులకును దగినయేర్పాటుల నొనరించిరి. పండిత మండలాగ్రగణ్యులు నిర్ణీతస్థానముల నలంకరించిరి. ఖండన మండనములం జేయఁదలఁచిన భట్టాచార్యాదు లిష్టదైవములఁ గొలిచి సభలోఁ బ్రవేశించిరి. మహారా జనర్ఘమణిస్థగితసింహాసనమున నారూఢుఁ డయ్యెను. విదుషీమణియగు మహారాజ్ఞియు వాదోపవాదము లు విన సభలో నుచితస్థలమునఁ గూర్చుండెను.

పిమ్మట జైనవైదికమతవేత్త లగు మహాపండితులను మధ్యవర్తులనుగా నెన్నుకొని కుమారిలుఁడును, జైనపండితులలో శ్రేష్ఠుఁ డగు నాతఁడును వాదమునకుఁ గడంగిరి.

"వేదోదితకర్మములే యాచరణీయములు, తద్వ్యతిరేకములు త్యాజ్యములు" అని కుమారిలభట్టాచార్యుఁ డుపపాదించెను. "వేదములు పౌరుషేయములు. అందుఁ జెప్పఁబడు యజ్ఞాదికర్మములు హింసాత్మకములుగాన వేదకర్మము లనాచరణీయములు. అహింసాత్మకములగు జైనధర్మములనే యాచరింపవలయు" నని జైనపండితుఁడు ఖండించెను.

అందుపై (1) "విధివాదము, అణువాదము, వ్యక్తివాదము, శక్తివాదము, క్రోడవాదము, స్ఫోటవాదము, ప్రక్రియావాదము, ఆస్తికవాదము" మొదలగు వివిధశాస్త్రసంబంధములగువాదములు, ఖండనమండనములతోఁ జెలరేఁగెను

వారివాదములలో "వేదములు, షడ్దర్శనములు, షడంగములు, సౌగతము, చార్వాకము" మొదలగు వివిధశాస్త్రములు చక్రాకృతిని గిఱ్ఱునఁ దిరుగుచుండెను మేదినీపురమహారాజుసభ వేదశాస్త్రఘోషములతో సముద్రమువలె నుప్పొంగుచుండెను. సభ లేనప్పుడును, సభయుంకుములపండితులనివాసములలోను పెక్కు లుపసభలు జరుపుచుఁ బండితులు తమతమపక్షపునాయకుల కాలోచనములఁ జెప్పుచుండిరి. ఆసభాముఖమున నందఱుపండితులలోను కుమారిలుని యుక్తిప్రత్యుక్తులు సర్వశాస్త్రపండితులకు ముఖపిధానముం గల్పించెను. షణ్ముఖునివలె నతనిముఖమునుండి వాగ్ఝరి నలుదిక్కుల విస్తరిల్లెను. అందులకేకాఁబోలుఁ గుమారుని కుమారస్వామియొక్క యపరావతార మనిరి! ఆతనివాగ్బాణముల కెదుర నేవిపక్షపండితులును నిలువలేరైరి. ఆతని శాస్త్రపాండిత్యములకు విమతస్థులు సమ్మోహితులై "జితాస్మః" అనిరి.

మధ్యవర్తు లగు పండితులు కుమారిలభట్టాచార్యునికే జయపత్ర మొసఁగిరి. సుధన్వమహారాజును జైనమతమును ద్యజిం

---

1. పైవాదములు హైందవుల శాస్త్రచర్చలలోఁ గలుగును

చి వైదికమతావలంబియై కుమారిలుని గురువుగా గ్రహించెను. నిరావలంబులైన జైనమతగురువులుఁ దన్మతపండితులు నాదేశ మును వదలి దూరప్రదేశముల కేఁగిరి. అంతకుమున్ను జైనమత ము నవలంబించిన జనులు జినమతమును వదలి వైదికమతము నవలంబించిరి.

కొందఱు చారిత్రికులు సుధన్వమహారాజు కుమారిల భట్టాచార్యుని యుపదేశముచే జైను లాదేశమునుండి తరిమి వేయఁబడి రని చెప్పుదురు.

ఇట్లు కుమారిలభట్టాచార్యుఁడు జైనమతఖండనమొనర్చి తాఁ జేసినప్రతిజ్ఞను నిర్వహించినవాఁ డగుటవలన మహారాణిచే విశేషసత్కారముల నొందెను

పిమ్మట నాపండితుఁడు జైమినిప్రోక్త పూర్వ మీమాం సాసూత్రములకు "తంత్రివార్తికభాష్యము, శ్లోకవార్తికము" మొదలగు మహాగ్రంథములను జేసెను. ఆతనికి శిష్యప్రశిష్యు లగు "ప్రభాకరభట్టు, పార్థసారథిమిశ్రుఁడు" మొదలగువా రెన్నియో యుద్గ్రంథములను, కుమారిలభట్టాచార్యునిమత మును సమర్థింపుచు రచించి బ్రాహ్మణమతమును, వైదికవిద్యను నలుదిక్కుల వ్యాపింపఁజేసిరి.

కుమారిలభట్టాచార్యుని యత్యధికపాండిత్యమును, వైది కమతప్రచారమును, జైనమతనిర్మూలనమును జూచి "జినవిజ

యము" అనుగ్రంథ మొనర్చినయాతఁడు తనగ్రంథమున నిట్లు వ్రాసెను.

(1) "ఆంధ్రోత్కల దేశములసంధియందు మహానదీతీరమునం దుండిన పవిత్రమైన 'జయమంగల'గ్రామమున "చంద్రగుణా యజ్ఞేశ్వరులు" అను యుత్తమదంపతులకు మహావాదియు, విపక్షభయంకరుఁడును, వేదాభిమానియు, జినమతాంతకుఁడును, గురుద్వేషియు, నాంధ్రుఁడును, 'తైత్తిరీయ' వేదశాఖయుఁడు నగు కుమారిలభట్టాచార్యుఁడు పుట్టెను."

ఈమహానుభావుఁ డొకప్పుడు జైనమతబోధలవలన వేదము పౌరుషేయముగాఁ దలఁచెనఁట ! జైనమతమును మారువేషముతో నేగురువులకడ నేర్చెనో యాగురువులనే రాజసభలో నోడించి దేశభ్రష్టు లగునట్లు చేసి గురుద్రోహి యయ్యెనఁట !

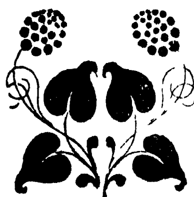
ఆ రెండు మహాపాపములకుఁ బ్రాయశ్చిత్తముగాఁ గేవలకర్మబ్రహ్మవాది యగు నీ మహానుభావుఁ డంత్యకాలమునఁ "బ్రయాగమహాక్షేత్రము"నందు 'తుషాగ్ని'లోఁ బడి యసువులను విడిచెనఁట !

---

1. ఆంధ్రోత్కలానాం సంయోగే పవిత్రే జయమంగలే. గ్రామే తస్మిన్మహానద్యాం భట్టాచార్యః కుమారకః॥ ఆంధ్రజాతి స్తైత్తిరీకో మాతా చంద్రగుణాసతీ. యజ్ఞేశ్వరః పితా యస్య ...... మహావాదిర్మహాఘోరః శ్రుతీనాంచాభిమానవాన్ జినానామంతకస్సాక్షాత్ ! గురుద్వేష్టాతి పాపవాన్.

ఈతఁడు తుషాగ్నిలోఁ బ్రవేశించునాఁటికే శ్రీశంకర భగవత్పాదాచార్యులవా రాస్థలమునకుఁ జేరి కుమారిలభట్టాచార్యుని దుషాగ్నినుండి వెలువరించుట కెంతేని యత్నించెను గాని, కుమారిలుఁడు మనస్సాక్షికి వ్యతిరేక మొనర్ప నిష్టపడక కేవలబ్రహ్మవాదియగు శంకరునిసన్నిధినే దివంగతుఁ డయ్యె నని శంకరవిజయమునఁ గలదు.

ఆంధ్రజాతియం దుద్భవించిన 'యాపస్తంబమహర్షి'కిఁ బిమ్మట నతని కీడైనయాంధ్రుఁడు కుమారిలభట్టాచార్యుఁడే. ఆపస్తంబుఁ డాంధ్రపిత. కుమారిలభట్టాచార్య డాంధ్రుల కగ్ర సోదరుఁడు.

*తెలుఁగు నాఁటి తురుష్క యోగి

తెలుఁగునాఁటిని బరిపాలించిన మహమ్మదీయ ప్రభువులలో "కూలి కుతుబ్ శాహ" పుత్రుఁడగు "ఇబ్రహీం కుతుబ్ శాహ" యగ్రగణ్యుఁడు ఈతనినే "మల్కిభరాం" అని యాంధ్రకవులు నుడివి యున్నారు. ఈధర్మప్రభువు హిందూమహమ్మదీయమతములను రెండింటిని సమానముగ నాదరించెను. చెఱువులు, ఆనకట్టలు మొదలగు వ్యవసాయోపకార కార్యములొనరించి దేశమును సుభిక్షముగఁ జేసెను. మతసంస్థలను బోషించెను అనేకసత్రములను బాఠశాలలను బెట్టించెను. అన్నిఁటికంటె నాంధ్రులు శాశ్వతముగఁ బొగడఁదగిన దీతని యాంధ్రభాషాపోషణము ఈతనికాలముననె మహమ్మదీయులును నాంధ్రకవిత్వమును బోషింతు రనుప్రథ కలిగెను. అందులకు నిదర్శనము "అద్దంకి గంగాధరమహాకవిచే" నీతఁడు కృతి నందిన తపతీసంవరణ మహాకావ్యమే.

మఱియు నితని సైన్యాధీశుఁడగు "అమీన్ ఖాను" అను మహమ్మదీయప్రముఖుఁ డాంధ్రవాఙ్మయమున నాదియగు నచ్చతెలుఁగు కబ్బమును గృతి నొందెను. అది పొన్నిగంటి తెలగనార్యకృత మగు యయాతిచరిత్ర. "యథాగాజాత

* ఇది క్రీ. శ. 1550 – 1580 వఱకు గోలకొండను రాజధానిగాఁ జేసికొని త్రిలింగదేశమును బాలించిన "ఇబ్రాహీం కుతుబ్ శాహి" కాలమున జరిగి యుండెనని మాతండ్రిగారివలన వినియున్నాను

థాభృత్యా" అను నానుడి యిట సార్థకమయ్యెఁగదా! మల్కిభరాం తన దండయాత్రలయందును తెక్కెంద్రు కవులను గూడ వినోదముగాఁ దీసికొని పోవుచుండువాఁ డఁట!

ఇట్టి విశాలహృదయుఁడును దేశభాషాపోషకుఁడును సర్వమతసహిష్ణువు నగు మల్కిభరాం కాలమున నీక్రిందికథ జరిగె నఁట!

ఆతనికాలమున గోలకొండలో సర్వసంగపరిత్యాగియు, సర్వశాస్త్రజ్ఞుఁడును, మహాభక్తుఁడు నగు ప రు (మహమ్మదీయ సన్యాసి) యుండెను. ఆతఁడు సభక్తిస్వేష్టదైవగానము చేయునపుడు వాయించుకొనుటకు "కందిరి" యను వాద్యవిశేషము, భిక్షాన్నమును స్వీకరించుట కొకకొబ్బరిచిప్పయు, ధరించిన కౌపీనవస్త్రము కాక మఱియొక యుపకౌపీనము మాత్రమె వానిధనములు శాస్త్రీయముగ నేమసీదునో సకాలమున నమాజులు చేయుచు క్షుత్పీడితుఁ డైనపుడు మాధుకరాన్నముచే క్షుద్బాధ నడఁచికొనుచు నేమరమునో శీతవాతాతపబాధలఁ దీర్చుకొనుచుఁ గాలక్షేపముఁ జేయుచుండెను. ఆతఁడు గోలకొండయందే జన్మించి దీక్షనొందిన యాంధ్రుఁడగుటచే తెనుఁగునాఁడుననే తిఱుగుచు సంచరించువాఁడు. అట్టియూతని కొకసమయమున, "శాస్త్రములసత్యములు కావు; పరమేశ్వరుని నమ్మినవాని కెట్టి దుష్కరకార్యము లైనను సుకరము లగును" అనుసంశము లోకమునకుఁ జూపింపవలయు నను కుతూహలము కలిగెను.

అందులకై యీ్రకిందిరీతిని దలంచెను. "ఈదేశ మేలు పాచ్ఛా (మహమ్మదీయప్రభువు) కూంతును నేను బెండ్లియాడు దు ననిన నెవరును నమ్మరు. అట్లు చేయుదు నంటె నేని నాకు బహుబాధలును గలుగవచ్చును అది లోకమునకు సద్బోధక మగుగాక!" అని తలంచి, మఱునాంటియుదయమునం గాల్యక రణీయములు నిర్వర్తించి కందిరిని వాయించుకొ నుచుం బట్టణ మున సంచరింపుచు, "పాదుసా గారి కుమార్తెను నేను బెండ్లి యాడుదు నోహో!" యని కేకలు వేయనారంభించెను. "అది యేమి" యని పౌరు లడుగంగా "నేని గోలకొండ నబాబుగారి కుమారితను బెండ్లియాడెద" నని చెప్పనారంభించెను. అది విన్న వారందఱు నవ్వసాగిరి కొందఱు హేళనము చేసిరి. మఱికొం దఱు మందలించిరి. పకీరు పిచ్చివాం డని కొంద ఱనిరి. ఆపకీ రాపట్టణముననె కాదు, ఆరాజ్యములోని యన్నిపట్టణముల లోను గ్రామములలోను మూలమూలల నున్న పల్లెలలోను గూడనట్లు చాటించెను దానికి నేరాన్వేషకులవలన రాజపురు షులు తెలిసికొని కినిసి యమర్యాదాకరముగ నతండు వర్తించు చున్నాండు, పిచ్చివాండు అని తలచి పిచ్చివాండ్రవైద్యశాలలోం జికిత్సం జేయింప నాతని బలాత్కారముగాం బ్రవేశపెట్టిరి. నీరో గియని వైద్యులు పరీక్షించి వదలిరి పిమ్మట రాజద్రోహి యని రాజపురుషులు కారాగారమున నునిచి బాధించిరి. చెఱసాల యందును నాతండు పాచ్ఛాకొమరితను బెండ్లియాడుదు నను

మాటనువదలలేను. భక్తసంకీర్తనములను మానలేను. వేళతప్పకుండగ నమాజులు చేయుచుండెను. ఖురానును జదువుచుండెను ఇట్లుండ నొకప్పుడు పాచ్చా కారాగారమును బరీక్షింప వచ్చెను. అపుడు కారాగారరక్షకులు ఎరుంగో సీవు ప్రభువు వచ్చిన సమయమున మిన్నకుంటివేని నిన్ను రేపె చెరనుండి విడిచెదమని యంతఃగొలిపిరి ఎవ్వియు ననక మిన్నకుండెను. శృంఖలాబద్ధుఁ డగుపకీరు నబాబుకంటఁ బడఁగనే, "ఓ పాచ్చాగారూ! మీకుమారిని నేఁ బెండ్లియాడెద" ననెను. "అదేమి" యని నివ్వెఱపడి పాచ్చా చెఱసాలోద్యోగులం బ్రశ్నింప, వా "రితఁడు రాజద్రోహి" యని చెప్పఁ "గా)రముగా నిర్బంధింపుఁ"డని మహామ్మదీయప్రభువు కఠినముగఁ జెప్పి వెడలిపోయెను.

భక్తునకు నిర్బంధము లెక్కుడయ్యెను. ఆతని పట్టుదలయు నెక్కువయ్యెను. రాత్రులాతని సంకీర్తనములచేఁ గారాగారము మాఱుమ్రోయుచుండెను కారాగారస్థుల మనఁబులు భక్తిచే ద్రవీభూతంబు లగుచుండెను. దుర్మార్గులు, సన్మార్గులును,భగవద్భక్తులు, నగుచుండిరి. ఆతనిసదోపదేశనలను వినవిన, కారాగారవాసులు చేయునేరముల్లు తగ్గుచుండెను. చెఱనుండి విడుదలఁ గన్నవారు, కార నుండిసంపాదించిన సదోపదామృతరసమును దేశమున వెదచల్లుటచే దేశములోఁగూడ నేరములు తగ్గెను. అందువల్ల కారాగారమునకు వచ్చువారు తగ్గిరి. దండనాధికారులకును గారాగారపాలకులకుఁ బని తగ్గెను. ఈయంశము క్రమముగా

పాచ్ఛాకుఁ దెలిసి భటులఁ డకు పకీరును సమ్ముఖమునకు రప్పించి గౌరవించి, "నీకేమి కావలయు" ననెను. అన పకీరు, నీకూఁతును నా కిచ్చి పెండ్లిచేయవలయు" ననెను. పాచ్ఛా కిపుడు కోపము పోయి నవ్వు వచ్చెను. అపుడు వారిద్దఱు సంభాషించిరి:—

పాచ్ఛా:—(నవ్వుచు) నాకొమరితను బెండ్లియాడుటకుఁ దగిన యోల్లిని (పెండ్లికొడుకు కన్యాపిత కిచ్చుశుల్కము) నాక యఁగలవా?

పకీరు.—ఈయఁగలను. ఏమి కావలయును? ఎంత కావలయును?

పాచ్ఛా:—పెద్ద నిమ్మకాయలవంటి నూఱు మంచిముత్యములు కావలెను. (దుర్లభమగు నిట్టివానిఁ దేలేఁడని పాచ్ఛా తలంపు.)

పకీరు:—ఈయఁగలను.

పాచ్ఛా:—ఎంతకాలమునకుఁ దేగలవు?

పకీరు:—కాలపుమితిని జెప్పలేను గాని తెచ్చుటమాత్రము నిశ్చయము. నేను తెచ్చునపుడు మార్గమునందు మీరాజపురుషు లేయాటంకమును జేయరాదు.

అన వల్లె యని పకీరును పాచ్ఛా వదలెను.

పకీ రెక్కడ; నూఱు మంచిముత్యములు— అందును నిమ్మపండ్లంతయుఅవు కలవి తెచ్చుట యెక్కడ? కాని పకీరు రత్నశాస్త్రముఁ జదివి దక్షిణసముద్రాన ముత్యము లుండు

నని తెలిసికొని, పిమ్మట నారత్నాకరవేలను జేరెను. అట నిసు కతో గట్టు వేసి తనకు శక్యమగునంత చెఱువు నేర్పఱచెను. తన యుపకౌపీనము నడుమునకుఁ జుట్టి కందిరి నొకదానిఁ బదిలప ఱచి, కొబ్బరిచిప్పతో సముద్రపునీటిని దాను నిర్మించిన తటాకములోనికిఁ దోఁడనారంభించగా, యా[illegible]తజను లీవింతను జూచి, "ఇదే" మనిరి. "సముద్రపునీరిని దో[illegible]ము ద్రిములోని మంచిముత్యములం గొనుటకని పకీరు చెప్పెను. జనులు నవ్విరి. వెఱ్ఱివాఁ డనిరి. వెఱ్ఱి వేయువిధా లనిరి. [illegible]తని యాయాసముం జూచి పకీరు వ్యర్థముగా నాయాస మొందుచు న్నాఁడని కొందఱు విచారించిరి. ముత్యములు దొరకకపోయిన ను, చెఱువులోని నీరింకిన పిమ్మట నుప్పయిన లభించు నని మఱి కొంద ఱనిరి. రాత్రింబవళ్ళటులు కష్టపడి పకీరు పని చేయుచుం డఁగ వెక్కిరింతకు వేడుకకు మఱికొందఱుగూడ నతనిం గూడి చిప్పలతోఁ గుండలతో నీటిని దెచ్చి తటాకములోఁ బోయసాగిరి. కొన్ని దినాలకుఁ దటాకము నీరితో నిండెను. కాని సముద్రము లో నొక్కచుక్కయైనఁ దగ్గినటులు లేదు. పైపెచ్చు నీరు చెఱు వులో హెచ్చయి చెఱువు గట్టు తెగి నీరంతయు సముద్రమునకే చేరెను. అందఱును గొల్లున నవ్విరి. సన్యాసి మాత్రము నిరాశ నొందలేదు. మరల మునుపటికంటెఁ బెద్దగట్టును కొన్ని దిన ములలో వేసి మరల నీటిని దోఁడ నారంభించెను. అతని ప్రి యత్నమున కాటంకములఁ గలుగఁజేయుచు జనులు పిచ్చివాఁడ

వనిరి. మీరే పిచ్చివా రని తనపనిని మానక పకీరు నీటిని దో డుచుండెను. ఎంతకష్టపడుచుండినను నియమితకాలములలో భగవద్భజనమును మానకుండెను మాధుకరాన్నమున క్షున్నివారణము చేయుచుండెను ఇట్లు కొంతకాలము గడవఁగా సముద్రుఁ డితని పట్టుదలను, 'అల్లా'యందుఁగల నమ్మకముతోఁ గూడినభక్తిని జూచి చూచి యాశ్చర్యపడి నల్లనిదేహముగలవృద్ధ బ్రాహ్మణవేషమునఁ బకీరునకుఁ బొడసూపి యాతని బలుకరించి యిట్లు ప్రశ్నించెను.

సముద్రుఁడు.—బాబా! నీవెందులకు సముద్రపునీటిని దోఁడుచుంటివి?

పకీరు.— సముద్రములోని పెద్దముత్యములం గొనుటకు.

సముద్రుఁడు —సముద్రములోని నీటిని దోఁడఁగలవా?

పకీరు.— తోఁడఁగలను.

సముద్రుఁడు:— ఎంతకాలమునకు?

పకీరు.—ఎంతకాలమునకో చెప్పలేను.

సముద్రుఁడు —నీకాముత్యము లెందులకు?

పకీరు:—పాదుషాకూఁతుం బెండ్లియాడుటకు.

సముద్రుఁడు:—సర్వసంగపరిత్యాగి వగు నీ కింకను బెండ్లి కావలయునా?

పకీరు:—(నవ్వుచు) నాకుఁ బొత్తి యవసరము లేదు. కాని భగవంతుని నమ్మి, మంచికార్యములకై పట్టుదల గలిగి, పరాపకారముం దలపెట్టక పరోపకారమునకై మెలఁగిన స్వల్ప జనుఁడైన నత్యంతఘనకార్యముం జేయఁగలఁ డను శాస్త్రనిద ర్శనమును లోకమునకుఁ జూపుటకే యిట్టిప్రయత్నముం జేయు చుంటిని.

అంత సముద్రుఁ డాతని యుద్యమమునకు మెచ్చి, "నేనే సముద్రుఁడను నీయుద్యమమునకు మెచ్చితిని. నీకుఁ గావలసి న ముత్యలకంటె నధికమగు ముత్యములనే యిచ్చెద" నని యొక కెరటమువలన పకీరు కోరినవానికంటె దశగుణములుగా ముత్యములను బరుకాళ్లకడ కెరటముతోఁ బడునట్లు చేసెను.

మఱునాఁ డావార్త గ్రామములోఁ దెలిసెను. ప్రజ లాశ్చర్యము నొందిరి. పకీరు మహానుభావుఁడని యాతనికి బ్రి హ్మరథము పట్టిరి. బండి చేసి యాతనిముత్యములను బస్తాల తోఁ గట్టి పదిలపఱచి రాజధానీపురమునకుఁ బంపిరి. కందిరి వాయించుకొనుచుఁ దన్మయుఁడై పకీరు భగవత్సంకీర్తనములఁ బాడుకొనుచుఁ గొలఁదిదినములకె గోలకొండకుఁ జేరి, వెంటనే, ఆటంకములేని యనుజ్ఞఁ దొలుతనే పొందుటఁ బాదుషామందిర మును బ్రవేశించి, పాదుషాకు బస్తాలతో నుండిన నిమ్మకాయ ల యుఱవును మించిన యాణిముత్తెములను నెదుటఁ దిమ్మ రించెను. వానిఁ జూచి, ప్రభువాశ్చర్యానందములతో నోట ను తెలియక కొంతవడి రిచ్చపడి "యెట్లిముత్తెములం దెచ్చితి"

వనఁ, బకీరు, "నీకది యవసరము లేదు; రేపే నీకూఁతును నాకుఁ బెండ్లి సేతువా లేదా?" యని నిర్బంధింపఁగాఁ బాదుషా మాటఁ దప్పిన, మహాత్ముఁ డగుఫకీరున కపకారము చేసిన దోషముచేఁ దనసామ్రాజ్యమునకుఁ దనకు నేమిముప్పు కలుగునో యని భయభ్రాంతుఁడై మఱునాఁడే పెండ్లిచేయుదు నని, యల్లె వివాహమునకుఁ దగుప్రయత్నములఁ జేయించి, తగువారి కాహ్వానములఁ బంపెను. దిశదిశల కీవార్త తెలిసి పాదుషా పకీరుతో సంబంధము చేయుట యత్యాశ్చర్యకర మనిరి. ఇది కల్ల యనిరి. పాదుషాకు మతి పోయిన దనిరి. మఱికొందఱు పకీరు మహిమచేఁ బాదుషాను మించినవాఁడె యనిరి.

ఎట్లయిన నేమి? లగ్నం బెల్ల, వివాహముం గదిసె. పకీరు తనమహిమచే నెట్టియలంకారమును ధరించునో చూతుము గాక! యని మహాజనులు కల్యాణమంటపముచుట్టు మూఁగిరి. పకీరు పాచ్ఛాను కల్యాణమంటపముకడకుఁ దాఁ దెచ్చిన మోలియగు ముత్యములం జేర్పు మని కోరెను. చూపఱులకుఁ గన్నులు మిఱుమిట్లు గొలుపులాగున ముత్యము లాకల్యాణమంటపమునఁ బోసిగు పోయఁబడెను. మీ రలంకరించుకొని రావలయు నని పాదుషా పకీరును గోరెను. పకీరు తన కేర్పఱుపఁబడిన గదిం జేరి కల్యాణమూర్తియగు భగవంతుని బ్రార్థించి ప్రార్థించి, పక రెంతగ నలంకరించుకొనునో చూడ వేడుకపడుచుండిన కల్యాణమంటపములోనివారి కాశ్చర్యము గలుగునట్లు

గోచిని ధరించి, మఱియొక కౌపీనమును పైని వేసికొని, కంది రిని, కొబ్బరిచిప్పను చేఁబట్టి, పెండ్లియరుఁగు పైకి వేంచేసెను పాదుషా తనయల్లు డిట్టివాఁడే యని మొగమును చిన్న చేసి కొనెను. అపుడు పకీరు ప్రజలను ప్రభువును నుద్దేశించి యిట్లుప న్యసించెను:—

"మిత్రులారా! నాకుఁ బెండ్లితో నిమిత్తము లేదు. ఎంతటియల్పుఁడుగా నుండినను భగవంతుని నమ్మి సేవించుచు, నహింసా సత్యముల నవలంబించి పరోపకారబుద్ధిఁ గలిగి పట్టు దలతోఁ బనిజేసిన నెంతమహత్తరకార్యము నైన సాధింపవచ్చు నను శాస్త్రములలోనివాక్యములను సోదాహరణముగాఁ జూపు టకే నే నీపనిని జేసితిని. పాదుషాకూఁతు రగునుత్తమవనితను దగినసమర్థుఁడగువాని కిచ్చి పెండ్లి సేయవేడెదను. నేఁ దెచ్చిన ముత్యముల నమ్మి యాద్రవ్యమును "బధిర పంగ్వంధ భిక్షుక జటి పరివ్రాజ కాద్యనాథులకును, సత్యజ్ఞానోపదేశములకును బాహ్యా యుపయోగింపఁగోరెదను" అని భగవన్నామసంకీర్త నముఁ జేసికొనుచు నెటకో పకీరు వెడలిపోయెను. పాదుషా పక రుయొక్క యుపదేశముల ననుసరించి సదనుష్ఠానతత్పరుఁడై పకీరుచెప్పినట్లుచేసి వన్నెకెక్కెను. ఇట్టి పకీరులే సర్వజనవం ద్యులు, మహాయోగులు నగుదురుగదా!

ఆంధ్రగాయకుఁడు

(త్యాగరాజయోగి)

ఆంధ్రులు వైదికకాలమునుండి నేఁటివఱకును గానకళా ప్రవీణులు, తత్కళాప్రియులునై యున్నారు ఆసంగీతమును దమ మతకర్మములయందును వినియోగించుటయే యిందులకు నిదర్శనము అందుఁ బేర్కొందు మహామహులు దేశాభిమానము జూపించు గీతికలచేఁ దమప్రౌఢిమను వెల్లడించియున్నారు * ఇందులకు మనయాంధ్రజాతి లోని బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్య శూద్రసంఘములలో నూటికెనుబదిమందికి శుభాశుభకర్మముల విధులను నిర్ణయించి యాంధ్రజాతి మహర్షి యనిపించుకొనిన ఆపస్తంబముని యొక్క వాక్యములే నిదర్శనములు. (ఆపస్తంబుఁడు సాల్వదేశమును యమునానదిని యౌగంధరి మహారాజును దలపెట్టిన కారణము వేఱొకస్థలమునఁ జర్చింపఁబడెను.)

* ఆపస్తంబమహర్షి "సీమంతోన్నయనకర్మము" నందు క్రింది విధి ననుసరించి సంగీతక "బుక్కు" నిద్దఱు వైణికులు గానము చేయవలె నని చెప్పియున్నాఁడు ఆబుక్కు లివి

సూత్ర॥ "ఉత్తరాభ్యాం చ గాయత మితి వీణా గాధినా సంశాస్త్యుత్తరయోః పూర్వాసాల్వానాం బ్రాహ్మణా నామితరానదీనిర్దేశశ్చ యస్యాం వసంతి"॥

మఱియు నాంధ్రులు తమసంగీతసామగ్రియందుఁగల ప్రీతిని గానసమయములఁ జూపఁబడు వివిధ రసభావములను చిత్రకళలోఁగూడ నిమిడ్చి చూపియున్నారు.*

తా॥ ఉత్తరబుక్కులచేతను గానము చేయుఁడు అని ఋత్విక్కు వీణా వాదకుల నిద్దఱ నాజ్ఞాపింపఁగాఁ బూర్వమునందుండిన ఋక్కును సాల్వదేశీయులును, తక్కిన ఋక్కును బ్రాహ్మణులును గానము చేయవలెను. ఏనదీతీరమునందు వారు నివసింతురో ఆనదినామమామంత్రమునం గూర్చి పాడవలెను.

[మంత్ర॥ యౌగంధరి రేవ నో రాజేతి సాల్వీ రవాదిషుః
వివృత్తచక్రా ఆసీనా స్తీరేణ యమునే తవ॥ ౧॥
సోమ ఏవ నో రాజే త్యాహు ర్బ్రాహ్మణీః ప్రజాః
వివృత్తచక్రా ఆసీనా స్తీరేణాసౌ తవ॥ ౨॥

తా॥ ఓయమునానదీ! సాల్వదేశీయులు నీతీరమునం దాసీనులగుచును, చక్రాకారముగఁ దిరుగుచును 'యౌగంధరియే మారాజని గానము చేయుచున్నారు.

సోముఁడే మారాజని నీతీరమునసే బ్రాహ్మణప్రజలు తిరుగుచుండిన వారై కూర్చుండినవారై గానముఁ జేయుచున్నారు

* ఆంధ్రుల శిల్పకళాచమత్కృతి 'ఎల్లోరా, అజంతా, గుహలలోను, 'అమరావతి, నాగార్జునకొండ' మొదలగుచోటులఁగల స్థూపములలోను వెల్లడియగుచున్నది పైస్థలములలోఁ దామత్యంతము ప్రేమించు వివిధములగు 'వీణావేణు మృదంగాదులచిత్రములయొక్కయు గాయకులయొక్క భావరూపములు నత్యద్భుతముగఁ జిత్రింపఁబడుటయె యిందులకుఁ దార్కాణలు.

ఆంధ్రుల సంగీతప్రౌఢిమ ప్రాచీనకాలమున యమునానదీ ప్రాంతదేశాదులనుండి తుదకు కావేరీనదీపరిసరమువఱకుఁ బ్రాకిన ట్లాపస్తంబమహర్షియొక్కయు నిపుడు వ్రాయఁబడు త్యాగరాజయోగియొక్కయుఁ జరిత్రములే నిదర్శనములు.

త్యాగరాజు క్రీస్తుశకము పదునెనిమిది పందొమ్మిది. యొక్క (క్రీ. శ. 1781—1847 సంవత్సరముల) నడిమికాలమున జన్మించెనఁట*అతఁడు పవిత్రమైన కావేరీనదీతీరమునందలి 'తిరువాలూరు'గ్రామమున, కాకర్లవంశమున, 'శాంతాదేవి, రామబ్రహ్మ'ములను పుణ్యదంపతుల కుద్భవించియున్నాఁడు. వారిది 'ములికినాటిశాఖ.' ఈతనియగ్రజుఁడు పంచనదబ్రహ్మము. త్యాగరాజుయొక్క చిన్నతనముననే యాతనితండ్రి తన పుత్రులకు విద్యను గఱపించు నిమిత్తము సంగీతసాహిత్యవిద్యలకుఁ బుట్టినిల్లగు 'తిరువైయూరు' గ్రామమునందు 'యాయావరపు'వృత్తితోఁ గుటుంబపోషణ మొనర్చుకొనుచు నివసించెను.

త్యాగరాజును రామబ్రహ్మము తొలుత సాహిత్యవిద్యాభ్యాసముకొఱకు కావ్యనాటకాలంకారములఁ జదువ నాపురిని గల సంస్కృతపాఠశాలలోఁ బ్రవేశమును గలిగించెను. కాని యాతనికిఁ గల సంగీతవిద్యాసక్తి యందులకు విఘ్నము

---

* మైసూరు మహారాజావారియొక్క జగన్మోహనబంగళాలోను, బిడారం కృష్ణప్పగారియొక్క రామమందిరమందును గల త్యాగరాజు పటములక్రింద నీయంశము వ్రాయఁబడెను.

నాపాదించెను. త్యాగరాజు తాను బోవు సంస్కృతపాఠశాలకు సమీపమందుండిన సంగీతపాఠశాలలోఁ జెప్పు గీతరాగాదులపై దృష్టినుంచి వానినే 'ఏకలవ్య'ని విధమున నభ్యసించుచుండెను.

ఈయంశమును దండ్రి కనిపెట్టి యీబాలునిసంగీతప్రియత్వమును మాన్ప నెంతయు నిర్బంధించుచుండ నాతనితల్లియగు శాంతాదేవి తండ్రిని నివారించుచుండెది కారణ మేమన, నాతని జనని సంగీతవిద్యాప్రియ యగుటచే "పురందరదాసు"యొక్క కృతుల నామె బాగుగాగానము చేయుచుండ నున్నబిడ్డఁడగు త్యాగరాజునకు నేర్పుటయే. అందువలన దంపతులకు వివాదమును గలిగెడిది. తనకు మారుఁడు సాహిత్యవిద్యావంతుఁడు కావలెనని తండ్రియు, సంగీతవిద్యావంతుఁడు కావలె నని తల్లియుఁ బట్టుపట్టుచుండెరి. కాని మనహిందువులలోఁ దండ్రియొక్క మాటయే తొలుత చెల్లుఁగదా! అందువలనఁ దండ్రియగు రామబ్రహ్మముమాట మొదట చెల్లినను త్యాగరాజుయొక్క ప్రవృత్తి యంతయును సంగీతవిద్యయందే యుండుటచే శాంతాదేవియొక్కమాటయే తుదకు నెగ్గెను. అందువలన త్యాగరాజును జనకుఁడు సంగీతపాఠశాలయందే పండితుఁడగు శొంఠి వేంకటరమణయ్య యను వైణికునకు శిష్యునిగా నొనర్చెను. అం దాతఁడు దినదినాభివృద్ధితో సంగీతకళ నభ్యసించుచుఁ దత్పూర్వము సంస్కృతపాఠశాలలోఁ జదివిన రామాయణమునందలి కథలతోఁ దనసంగీతకళను జేర్చుచు 'గీతికలను' రచిం

చుచుండెను కొన్నినాళ్ళ కాతఁడు సంగీతవిద్యలోఁ బ్రౌఢుఁడై పారశాలను విడిచెను.

క్రమముగా నాతనిగానకళ యేకోత్తరాభివృద్ధి నొందుటయేగాక, రామకథాప్రియత్వముచే నంతయు రామమయముగ మార్పుఁబొడఁగెను. ఆతని కేయూరాలఁ బాచినను రాముఁడె కాన్పించెను. భక్తిరియుం గీతనిర్ణిడువచ్చు నాంధ్రులు (1) భద్రాద్రిరామదాసు (2) సిద్ధయోగీశ్వరుఁడు* (కర్నూలు)

త్యాగరాజు వృత్తికూడ నాదబ్రహ్మము నుపదేశించి యానందించుటయే అందులకు వృధాగా కాలమును వ్యయపఱచక నియమితసమయములలోనే దానిని వెచ్చించుచుండెను. తొలుత నాతనిరీతి నెఱుంగక కొందఱు హేళన మొనర్చుచుండ కాతనిని గౌరవించి యాతఁడుచేయు సభక్తిక్రమగానములోఁ బాల్గొనిరి

త్యాగరాజు స్వరూపమున స్థూలకాయుఁడు గాక పలుచని పొడవైనశరీరము కలవాఁడు వృత్తియందుఁగూడ మన స్తృప్తిని గలిగించెడి భిక్షావృత్తి. ఆభిక్షాటనమైనను, కుటుంబ

* ఈతఁడు పదునెనిమిదవశతాబ్దమునఁ గర్నూలువందని "నందికోటుకూరు" గ్రామమునందుండువాఁడు ఈతఁడు "భాజత్ ఖాను" అను కర్నూలునవాబుయొక్క సరదారు పేరఁ గృతినిచ్చి మూఁడాశ్వాసముల ద్విపదలో "సిద్ధయోగీశ్వరవిలాసము" అను గ్రంథమును రచించెను. శివభజనములచే 'సర్వం శివమయం జగత్' అనిపించిన శివభక్తుఁడు.

పోషణమునకుఁ దగునటుల వారమున కొకసారియే యగు చుండెను. మొదట నీతనివృత్తిఁ బరీక్షింప నెందఱో యత్నించిరి, కాని యాతని సత్ప్రవర్తనమును జూడఁ జూడ నాతఁడు శుద్ధశ్రోత్రియుఁడై యుండినట్లు కాన్పింప నందఱు నమిక్కిలి గౌరవించుచుండిరి.

మఱియు గాధలను బట్టి చూడఁగా బాల్యమందే వీరి కొకమహానుభావుఁడు రామతారకమంత్రము నుపదేశించినట్లును, మఱొకప్పుడు నారదమునీంద్రుఁడే యతివేషమున వీరికిఁ బ్రత్యక్షమై 'స్వరార్ణవ' మను సంగీతగ్రంథ మిచ్చినట్లును దెలియుచున్నది స్వరార్ణవమునుండియే యనేకసంగీతవిద్యావిషయములు త్యాగయ్యగారు తెలిసికొన్నారఁట. ఆగ్రంథరాజ మిప్పుడు మృగ్యము.

సంగీతవిద్య పూర్తియైనపిమ్మట వీరి తల్లిదండ్రులు స్వర్గస్థులైరి. వీరి కొకచిన్నయిల్లును, శ్రీరాముని బంగారుప్రతిమయు మాత్రమే వీరికి పైతృకధనములు. చిన్నతనమునుండియు నకారణముగ విరోధించుచుండిన వీరియన్నయగు పంచనదబ్రహ్మము త్యాగయ్యమీఁద లేనిపోనినేరములను మోపుచు వీరి మనసును జీకాకు పరచుచుండెను. ఒకనాఁ డీర్ష్యాళుఁడై త్యాగయ్య పరమపవిత్రముగా నెంచుకొని భక్తితోఁ బూజించుకొనుచున్న శ్రీరామప్రతిమను కావేరీనదిలోఁ బాఱవైచెను. అప్పు డాభక్తునకుఁ గలిగిన దుఃఖ మింతింత

యని చెప్ప నలవికాదు. శ్రీరామప్రతిమ దొరకువఱకు నన్న పానీయముల ముట్టనని ప్రతినబట్టి, యాతఁడా దుఃఖములో నుండియే యనేకకీర్తనము లను రచించిరి. తుదకు శ్రీరాముఁడు స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి తానున్న చోటును దెలిపి యదృశ్యుఁడయ్యెనఁట. వెంటనే యాస్థలమునకుఁ బోయి విగ్రహమును దీసికొని యూరేగుచు నుప్పొంగిన యుత్సాహముతో త్యాగరాజయోగి "కనుగొంటినే శ్రీరాముని నేఁడు" మొదలగు కృతులఁ బాడుచు నింటికి వచ్చెనఁట. వీరి భక్తివంటి నిశ్చల భక్తి యెందఱకు లభించును ?

త్యాగయ్యగారు తమ యద్భుత గానామృతరసము నూరి వారల కిచ్చి, వారివలనఁ బ్రతిఫలమును బడయుచుండిరే గాని కేవలము పొట్టపోసికొనెడి భిక్షుకవృత్తివలన జీవింపలేదు. వారమున కొక్కమారు, చేతఁ దంబురా ధరించి తాము రచించినకీర్తనములను భక్త్యావేశమునఁ గంఠమెత్తి వీధులయందుఁ బాడుచుఁ బోవుచుండఁ బౌరులు పులకాంకితులై యాభక్తునకుఁ దమ శక్త్యనుసారము భిక్షాద్రవ్యము నొసఁగుచుండిరి

నిరన్నుఁడై యుండియు మహారాజాశ్రయమును సైతము,దృణప్రాయముగఁ నీతఁడు చూచెను. ఒకప్పుడు తిరువాంకూరు మహారాజుగారు వీని ప్రసిద్ధిని విని తమయాస్థానమునకుఁ గొనిరా నొకసంగీతవిద్వాంసుని వీనికడకు బంపెను కాని త్యాగరాజాయాహ్వానముఁ దిరస్కరింప, తిరువాన్కూరు విద్వాంసుఁడు

ఇంతలో దొంగలు దగ్గఱకు రాఁగా నామాటను త్యా గయ్యగారు వారిముందు విసర్జించి "ఇవిగో! వేయి రూప్యములు. తీసికొనుఁడు" అని యానతిచ్చిరి. అప్పుడు దొంగల నాయకుఁడు వణఁకుచు నిట్లనెను.

దొం:—అయ్యా! ఆధన మంతయుఁ దమదే. అదియును గాక మేమందఱమును మీ సేవకులమే! మమ్మాటుల ననుగ్రహింపుఁడు.

త్యా:—అట్లైనచో మామీఁద ఱాళ్లేల విసరితిరి?

దొం:—స్వామీ! మేము దొంగలమె. మేము చిన్ననాఁటి నుండియు నీదుర్వృత్తినే యవలంబించి జీవించుచుంటిమి. మీ యొద్దనున్న ద్రవ్యము నపహరించుటకే మీమీఁద ముందు ఱాళ్ళను రువ్వితిమి. అందు నేనొక పెద్దఱాతిని దీసి మీమీఁద విసరితిని కాని, యది తిరిగి వచ్చి నాతలకే తగిలి తలను గాయపఱచెను. దానికి నే నత్యాశ్చర్యముఁ జెంది నేమికారణమో యని చూడ నిద్దఱుయోధులు ధనుర్ధరులై మామీఁద బాణప్రయోగము గావింపుచుండిరి. వారెవరో తెలిసికొనగా, మీశిష్యుల మనియు రామలక్ష్మణుల మనియుఁ జెప్పి వా రదృశ్యులైరి. అట్టి వీరాధివీరులగు దైవతములకే మీరు గురువులని విని సిగ్గు పడితిమి. మహానుభావా! ఇంతటినుండి మేము చోరవృత్తిని విసర్జించుచున్నాము. క్షమింపుఁ డనిరి.

త్యా:—నిజముగా నీవు ధన్యుఁడవు. నాకుఁగూడ లభ్యము కాని శ్రీరామలక్ష్మణుల దర్శనభాగ్యము నీకు లభించినదనెను.

నాఁటినుండియు నాతస్కరు లానంద పరవశులై త్యాగ రాజుగారికి శిష్యులై భక్తులై సేవకులైరి.

ఆదినములలోనే త్యాగరాజుగారు కొన్ని క్షేత్రములను దర్శించు కుతూహలముచేఁ బ్రయాణము సాగించుచుండిరి. ఒక్కెడ నుదయముననే రోదనధ్వని త్యాగయ్యగారికి వినఁబడఁగా వెంటనే పల్లకి నిలిపి యాదుఃఖమునకుఁ గారణ మారసి రమ్మని యచ్చోటునకు దొంగలనాయకుని బంపిరి.

అతఁ డారసి వచ్చి, యొకబ్రాహ్మణుఁ డకాలమరణము నొందుటచే నాతనిభార్య రోదనము చేయుచున్నదని తెలిపెను. త్యాగయ్యగారు వెంటనే యాప్రదేశమున కేఁగి "శ్రీరామ పాదమా— నీకృపజాలునే—జారయహల్యను బోచితివి— ఆరీతి ధన్యుసేయవే" అనిపాడుచుఁ దమయమృతహస్తమున నామృత శరీర మంతయుఁ దడవ నావిప్రుఁడు లేచి కూర్చుండెనఁట! లోకమున నిట్టికథలనేకములు ప్రచారమునం దున్నవి. భక్తుల జీవితము లిట్టిమానవాతీతమగుశక్తులతో నిండియుండునుగదా!

త్యాగయ్యగా రనేకభక్తి, జ్ఞానప్రబోధకములును, సమయానుకూలములును నగుకీర్తనలను రచించుటయేగాక "భక్తవిజయ" (ప్రహ్లాదచరిత్ర)మను యక్షగానమును, 'నౌకాచరిత్ర మను (శ్రీకృష్ణపరమాత్మ గోపికాంగనలతోఁ గూడి యమునా

నదిలో విహరించుట) శృంగారప్రబంధమును రచించి యాంధ్ర కవితాప్రపంచమునఁ బ్రదీపించుస్థానమునుగూడ నాక్రమించినారు. తేనె లొలుకు చిన్న చిన్న భావగాంభీర్యయుక్తములగు తెలుఁగు మాటలతో నన్వయకాఠిన్య మిసుమంతైన లేకుండు కృతులను రచించుటయందు వీరికి వీరె సాటి. వీరికవితామాధుర్యమునకు ముగ్ధులై దక్షిణభారతమునందలి గాయకగాయనీమణు లెల్లరును వీరికీర్తనలఁ బాడుచుందురు.

త్యాగరాజయోగికి తుదిదశలో భార్యావియోగము కలిగినది. అప్పుడు మోక్షార్థియై సన్యాసాశ్రమమును స్వీకరించి ముక్తుఁ డయ్యెను. త్యాగరాజుజీవిత మంతయు నఱిగితఱిగి నశించిపోవుచున్నను దిగంతములు మారుమ్రోగునట్లు తొంబదియూఱుకోట్ల శ్రీరామనామస్మరణ మొనర్చి తమభౌతికశరీరమును వీడి భగవత్సాన్నిధ్యమునకుఁ జేరుకొనెనఁట*

సంగీతకళాకోవిదుఁడు, సరసకవితాసామ్రాజ్యపట్టభద్రుఁడు మహాభక్తుఁడు నైన యీ యాంధ్రసత్తముఁడు సమాధిఁ బొందిన ప్రదేశమున దివ్యమగుమందిరమును గట్టించి ప్రతివత్సరము వారి యారాధన మతివైభవముగా జరుగుటకేర్పాటొనర్చిన విద్యాసుందరి బెంగళూరి నాగరత్నముయొక్క యౌదార్య మత్యంతము పొగడఁదగియున్నది. నేటికిని యోగి సమాధి కావింపఁబడినప్రదేశవిభవ మేకోత్తరముగ వృద్ధిఁ బొం

*పరాభవ సం॥ర పుష్య బహుళపంచమి నాఁడు యోగి సిద్ధి నొందెనఁట!

దుచు నారాధనాకాలమున దక్షిణదేశపుప్రముఖులగు గాయకోత్తముల నాకర్షించుచున్నది.

మహాభక్తుఁడగుటవలననే యీతఁడు త్యాగరాజయోగి యనఁబడెను.

---

*ప్రాచీనాంధ్రవర్తకుఁడు

ఆంధ్రావని 'వసుంధర, రత్నగర్భ' యను సార్థకనామములు కలదగుటచే సువర్ణాదిలోహములకును, వజ్రనీలపుష్యరాగాది బహువిధరత్నసమూహములకును, గోదావర్యాదిజీవప్రవంతులు కలదగుటచే సమస్తఫలధాన్యములకును, సువిశాలారణ్య యగుటచే వివిధవన్యపదార్థములకును, శిల్పకళానిపుణులు కలదగుటచేఁ జిత్రవస్తువులకును, వేదవేదాంగాది సమస్తవిద్యావేత్తలు కలదగుటచే సదుపదేశములకును, నతిప్రాచీనకాలమునుండియుఁ బ్రసిద్ధి నొందియున్నది. అందువలననే ప్రాచీనకాలమున నీదేశమునకు విదేశపువర్తకులు స్థలజలమార్గములచే వచ్చి రత్నకుప్యా కుప్యాదులచేతను చీనిచీనాంబరాదిచిత్రవస్తు

---

*ఈకథ 'పాలవేకరి కదిరీపతి' కవికృత శుకసప్తతి యనుగ్రంథములోని మొదటికథ నాధారపఱచుకొని వ్రాయఁబడెను.

వులచేతను, బదార్థవినిమయములఁ జేసికొనుచు వర్తక మొనర్చు చుండిరి. విద్యాభిలాషు లీదేశమునకు వచ్చి గురుశుశ్రూషాదికము చే విద్యాసంపాదన మొనర్చుకొనుచుండిరి. సద్విద్యోపదేశమునకై మఱికొన్ని విద్యాపరిషత్తులవారు, ప్రభువులు, నీయాంధ్రావనిలోని 'దిఙ్నాగాచార్య, కుమారిలభట్టాచార్యాది' మహాపండితులను దమదేశములకు రప్పించి సన్మానించి వారినుండి విద్యాజ్ఞానలాభముల నొందుచుండిరి. అట్లీయాంధ్రావనీ పుత్రులును, భరతఖండస్థాన్యప్రదేశములకును, 'యవన, పారశీక, చీనా, యవద్వీపా'దులకును నేఁగి బహువిధరత్నలోహచిత్రవిచిత్రవస్తుతతిని, కాశీ, నవద్వీపా'దులకుఁ బోయి తర్కవ్యాకరణాది బహువిధశాస్త్రములను శిల్పవిద్యలను సంపాదించి స్వస్థలములఁ బ్రవేశించి వానిలాభములను దేశమున కొసఁగుచుండిరి.

ఇట్లు బహుయుగములు జరుగ నైరోపాఖండమునందలి 'బుడతకీచు' లనఁబడు పోర్చుగలుదేశీయులును, 'ఒలాందు' లనఁబడు హాలండుదేశీయులును, 'ఇంగిలీసు' లనఁబడు నాంగ్లేయులును నీయాంధ్రావనికి సముద్రమార్గమున వర్తకమునకై రాఁజొచ్చిరి. అందు ముందు 'బుడతకీచులు' స్వదేశమునుండి 'లోహమయ రోమమయ మృణ్మయ'ములతోఁగూడిన వస్తువులనేగాక, 'మడగాస్కరు, జాంజిబరు, సుమత్రా'ద్వీపాదుల నుండి లవంగాదిభోగ్యవస్తువులను దెచ్చి నీయాంధ్రభూమిలోఁ

బరిశు(భ)వస్త్రాదికముచే వినిమయములఁ జేసికొనుచు స్వదేశ
మునకు నావి గొనిపోయి యచట విక్రయించి విశేషలాభము నొం
దుచుండిరి పిమ్మట 'హాలాండు' దేశీయులు నీపద్ధతినే యవలం
బించి యాంధ్రుల మన్ననలకుఁ బాత్రులగుచుండిరి. ఇంగిలీసు
దేశీయులు తమప్రభ్వియగు 'ఎలిజబెత్తు' మహారాణిచే నీదేశ
మున వర్తకము చేయునాజ్ఞ నొంది ప్రాక్సముద్రతీరమున నెచట
వర్తకముఁ జేసిన లాభించునో యని పర్యటనములఁ జేయుచుఁ
బరిశోధింపుచుండిరి.

నాఁటికాలమున నాంధ్రదేశములో నుత్తరభాగము
గోలకొండనవాబులచేతను దక్షిణభాగము కర్ణాటకావనిపుల
చేతను పాలింపఁబడుచుండెను. కర్ణాటకప్రభువులలోఁ గృష్ణదేవ
రాయలకుఁ బిమ్మట విశేషవిద్యాపోషణాదికముచే విఖ్యాతిఁ
గనిన 'వీరవేంకటపతిరాయలు' తాలికోట యుద్ధానంతరము
తండ్రి యగు తిరుమలదేవరాయలు విజయనగరమునుండి యైదు
వందల యేనుఁగులచే మోయించుకొని పెనుగొండకుఁ జేర్చిన
సువర్ణ వజ్ర వైడూర్యాది మహానర్ఘధనమును దిరుమలదేవ
రాయల యనంతరము కైవసముఁ జేసికొని 'అప్పయదీక్షిత,
తాతాచార్య, అప్పలాచార్య, వేంకటాచార్య, తెనాలిరామకృ
ష్ణ, తరిగొప్పులమల్లన, చెన్నమరాజు, మొదలగు సంస్కృతాం
ధ్రమహాకవుల నాదరింపుచు నా మహాకవులచే 'కువలయా
నందా'ది శతాధిక సంస్కృతమహాగ్రంథములను 'పాండురంగ

విజయ, చంద్రభానుచరిత్ర, చారుచంద్రోదయాది, ప్రసిద్ధాంధ్ర ప్రబంధములను రచియింపఁజేసి సకలకలాపోషకుఁడై ప్రజాభివృద్ధికరకార్యము లొనర్చుచు నవక్రపరాక్రమముతోఁ జంద్రగిరిపట్టణమును రాజధానిగా దక్షిణాంధ్రరాజ్యము నేలుచుండెను. *

ఆతనిపాలనమునం దాచంద్రగిరియందు, కోటికిఁ బడగలెత్తిన పెక్కండ్రువర్తకు లుండిరి. అందు 'గారకోమటి'యగు 'వసుమంతుఁ' డనునాతఁడు సుప్రసిద్ధుఁడు. ఆతఁడు పెక్కుకోట్లకుఁ బడగ లెత్తియుండినందున నారాజ్యమునందలి ప్రసిద్ధపట్టణములలోను, గ్రామములలోను నాతనియంగడులే యమర్చియుంచెను. సాధారణవర్తకులకుఁ బెట్టుబడులు పెట్టియు, న్యాయమగు వడ్డికి ధన మిచ్చియు, గుత్తగ ధాన్యాదులఁ గొనియు, గనులఁ ద్రవ్వించి లోహములఁ జేకూర్చి విక్రయించియు, రత్నవ్యవహారముఁ జేసియు, ద్వీపాంతరములనుండియు దేశాంతరములనుండియు వచ్చిన వర్తకు లీతఁడు సత్యసంధుఁ డని నమ్మియుంచినవస్తుతతిని న్యాయముగ విక్రయించి వారివలన విక్రయపుసుంకము (కమీషను) నొందియు, స్వదేశము నంటియ సముద్రపురేవులలోఁ దిరుగునట్టివియు ద్వీపాంతరముల కేఁగునట్టివియు

---

* తిరుమల దేవరాయలపుత్రుఁడగు నీ వేంకటపతి రాయలు, క్రీ. శ. 1585 సం॥రము మొదలు క్రీ.శ. 1614 సం॥రమువఱకు రాజ్యముచేసెను

నగు వివిధములగు నావలచే వర్తక మొనర్చియు, విశేషలాభ మొందుచుండెను.

ఆతని కొలువుకూటమునం దెప్పుడును బేరములం దెలిసి కొనుటకును, రత్నపరీక్షలకుం దమవస్తువుల విక్రయింపనుంచుటకు, బహువిధవస్తువులం గొనుటకు, నితరవర్తకపు వ్యవహారములకు నానాదేశములనుండియు వచ్చువారు, బలుభాషలు మాటలాడువారు పలువేషములు గలవారు నగు వణిజులు, ద్విభాషుల (దుబాసిల)వలనం దమకార్యముల నెఱింగించుచుం, బ్రత్యుత్తరముల నొందుచుం, బోవుచుండిరి.

ఆకాలమునను యాత్రభూమిం జొచ్చిన యింగిలీసువా రీతనికొలువుకూటమునకుం బదేపదే వచ్చి తమ యయోమాయు, రోమమయు, వస్తువు లీదేశమునం దెచట నెచటం బ్రియముగ విక్రయమగును? 'సువర్ణ, వజ్ర, శుభ్రవస్త్ర, తైల, భోజ్యాదు, లెచ్చట నగ్గువగ లభించును? ఎచ్చట వర్తకశాలలు నిర్మింప సౌకర్యము కలుగును? అనెడి యంశములం దెలిసికొనవచ్చి వసుమంతునకుం గానుక లిచ్చి యాతనిచే గౌరవింపం బడుచుండిరి.

వేయునేల? యాతని కొలువుకూటము యక్ష, కిన్నర, విద్యాధరాదులచే నొప్పు కుబేరుని కొలువుకూటముం బోలె ప్రకాశింపుచుండెను.

ఆవసుమంతునకు, 'శృంగారమంజరి' యను సంస్కృతనాటకమును రచించి వేంకటపతిరాయలకుఁ గృతి నిచ్చి యాతని మెప్పు వడసిన మహాకవియు, 'వేదవేదాంగ' వేత్తయు, సంగీత కళావేత్తయు, సంస్కృతమునందే గాక యాంధ్రభాషయందును ననర్గళముగఁ గవిత్వముఁ జెప్పువాఁడును, నుత్తమచరిత్రుఁడును, సుభాషియు, దేశ దైవభక్తులు గలవాఁడును, వైష్ణవోత్తముఁడును నగు వేంకటాచార్యనామధేయుఁడు మంత్రియు గురువు నయ్యె.

వసుమంతుఁడు ప్రతిముఖ్యకార్యమును నీవేంకటాచార్యునితో నాలోచింపకుండఁ జేయఁడు. రాజాస్థానమున నెట్టి దుర్ఘటకార్యములు గలిగినను నీమంత్రివరు నంపిన వాని నతి సులభముగ నెరవేర్చును మఱియుఁ బలుభాషలు, పలుదేశాచారములు తెలిసినవాఁ డగుటచే వసుమంతునికడకుఁ గార్యార్థులుగ వచ్చు పరదేశీయులకుఁ దగుసదుపాయము లొనర్చి కార్యసాధనములఁ జేయించుచుండును. సద్గోష్ఠులలో గానకళానైపుణ్య మొప్ప భగవత్సంకీర్తనములఁ బాడి, సభాసదుల కానందముఁ గొల్పుచుండును. ఇట్లు వసుమంతుని మనస్సు నాకర్షించుటయే గాక, సతీమతల్లికయగు నాతనిభార్యకును నదుపదేశకుఁడై పరమార్థచింతను, బరోపకారనిరతిని గల్గించి పితృతుల్యుఁడుగఁ బ్రవర్తించుచుండెను.

ఇట్లుండ నొకప్పుడు వేంకటపతిరాయమహారాజు వసుమంతు నాహ్వానించి గౌరవించి యిట్లనియె.

శ్రేష్ఠ! మాతాత యగు శ్రీకృష్ణదేవరాయసార్వభౌముని కాలముననే పరఖండవాసులగు 'బుడతకీచులు' పశ్చిమతీరస్థ మగు 'గోవా'పట్టణముఁ జేరి వాణిజ్యము నారంభించిరి. పిమ్మట నోలాందు కిరాటు లీపూర్వసముద్రతీరమునకు వచ్చి మాపలసనే 'పళ్ళియకావేరి'సకోవరతీరమునం దావేరితో నొక నగరమును నిర్మించుకొని వర్తకాభివృద్ధిం జేసి లాభము నొందుచుండిరి ఇపు డింగిలీసులు మురాలు ముఠాలుగా వచ్చుచు నెచట వర్తకశాలలను వేసికొనిన లాభించునో యని పరీక్షించుచుండుట నీకుఁ దెలియునుగదా! గతమాసముననే 'కరాచి, బరోచి, సూరతు'రేవులలో 'డేనులు, జర్మానీయులు. నార్వేదేశీయులు' మొదలగు పశ్చిమఖండవాసులు తమనావలతో దిగి యార్యావర్తమున వర్తకసౌకర్యములకై పరిశీలించుచున్నట్లును, ఢిల్లీశ్వరునకుఁ గానుక లర్పించినట్లును వార్తావహుల వలనఁ దెలిసినది. కాన ఖండాంతరులవలె మనదేశీయులుగూడఁ బాశ్చాత్యదేశముల కేఁగి యచటి చిత్రవిచిత్రవస్తువులఁ గొని యిచట విక్రయించియు నిచటి కల్పితవస్తువుల నచట నమ్మియు నేల లాభము నొందరాదు? „వాణిజ్యే వసతి లక్ష్మీ" అను నానుడి నేల సార్థకపరుపరాదు? అని ప్రస్తావించెను.

అంత వసుమంతుఁడు „మహారాజవర్యా! తమరు సెలవిచ్చినది యథార్థము, పాశ్చాత్యదేశప్రభువులు తమదేశపు వణిజులకుఁ బరదేశముల కేఁగి వాణిజ్య మొనరింప ననుజ్ఞ

నిచ్చుటయేగాక, మన దేశప్రభువులకును వర్తకసౌకర్యములఁ జేయుంపుఁ డను యుత్తరములను వ్రాసియు, కానుక లంపియుఁ, దమవర్తకుల కెంతయో ప్రోత్సాహముఁ గల్గించుచున్నారు గతవత్సరమునం దింగిలీసు దేశపురాణి 'ఎలిజబెత్తు' తమ కంపిన యుత్తరముఁ జిత్తగించితిరిగదా! అట్లె ప్రభువువారును మన యాంధ్రవర్తకులకుఁ బ్రోత్సాహ మిడి యింతవఱకు మన దేశముతో సంబంధములేని పరదేశముల కంపినయెడల మన దేశీయు లత్యంతలాభము నొందఁగలరు 'సముద్రశుల్కము' చేతఁ బ్రభుత్వమునకును నదికాదాయము రాఁగలదు; ప్రభువు వారిచిత్తమునం దిట్టిసంకల్పము కలుగుట దేశసౌభాగ్యహేతు వని తలంచుచున్నాను తమతలఁపు లమోఘము లగుఁగాక!" యనెను.

అంత బ్రభువు ప్రధానమంత్రియగు వరిగొప్పుల దత్తనామాత్యునితోఁ గొంత మంత్రాలోచన మొనర్చి, వసుమంతునిం గని "వణిక్పుంగవా! నీయూహాలు ప్రశస్తతరములు. నీవు చెప్పినట్లే యింతకుఁబూర్వము మన దేశముతో సంబంధము లేనట్టియు, ఒలాందులచేతను, బుడతకీచుల చేతను సదా ప్రశంసింపఁబడుచుండు నట్టి 'పరాసుదేశపుచక్రవర్తి' యగు నాల్గవ 'హెన్రీ'గారి కుత్తర మిచ్చుచున్నాను. ఆదేశవాసులచే నమూల్యములుగా నాదరముతోఁ జూడఁబడు "కొన్ని తైలములను, కాళహస్తి కాంస్యపాత్రములను, కంచి వస్త్రములను, తిరుపతి

రక్తచందనవస్తువులను, పరిమళద్రవ్యములను, చిత్రితవస్త్రములను
పరాసుచక్రవర్తికిఁ గానుకలుగా నంపుచున్నాను. కాని యీదేశ
మున కేఁగి గౌరవప్రదముగఁ గార్యము లొనరించు వాఁడొకఁడు
కావలెను. నాయూహలో నీకంటె నధికుఁడగు కార్యసంధాతఁ
గాన్పింపఁడు; నీకుఁ దగుసౌకర్యముల నొనర్చించెదను. మార్గ
మధ్యమునందలి యాయాదేశప్రభువులకు నీకు సౌకర్యము లొన
రింప నుత్తరము లొసఁగెదను. కాన నీవీకార్యభారము వహిం
పవలె నని బుజ్జగింపుమాటలతోఁ బ్రోత్సాహింప, నావసుమం
తుఁడు సంతసించి తత్కార్యాదేశమునే నంగీకరించెను.

అంత వాఁడు పరాసుదేశమునుండియు మార్గమధ్యస్థదే
శములనుండియుఁ జిత్రవిచిత్రవస్తువులఁ దెచ్చుటకును, మార్గవ్య
యమునకును వసుమంతుఁ డారవేలపు జాతనిపరివార సంబంధ
పోషణాదులకును, కోటిదీనారములు లొక్కపరి వసుమంతున కిచ్చి
యాతనిమనంబున కాహ్లాదము గలిగించెను. పరాసుదేశపు
చక్రవర్తియగు నాల్గవహెన్రీగారికిని, మార్గమధ్యస్థదేశప్రభు
వులకును, వసుమంతు గౌరవింప నుత్తరములు* 'రాయసకాఁ'
డును, వివిధభాషాకోవిదుఁడు నగు మల్లనకవిచే వ్రాయించి యి
చ్చెను. పై సన్మానాదులచే నుప్పొంగుచు రాజుకడ ననుజ్ఞ నొందె
ను. దత్తామాత్యుఁడును నాకాలమున నాలవ హెన్రీచక్రవర్తికి

* తరిగొప్పుల మల్లనకవి వేంకటపతిరాయలకడ 'రాయసకాఁడు'
(లేఖకుఁడు) నని చంద్రభానుచరిత్రలో నాతనియే వ్రాసికొనెను.

మంత్రియై పరాసుప్రభుత్వమె యైరోపాఖండమునం దగ్రగణ్యము
గాను, ఫ్రాన్సియే నిరంతరాను మందునవలె చేయ యత్నిం
చెడు 'పల్లి' యనువానికి, 'హాలెండు, పోర్చుగీసు, ఇంగిలీసు'
దేశీయులకంటె మిగుల యాంధ్రదేశమున నెక్కుడు వర్తకసదు
పాయములఁ జేయుటకుముగాని విటుకు గండని యాహ్వానింపుచు
వ్రాసిన యుత్తరమునుగూడ నంది,* హనుమంతుఁడు స్వగృహా
మునకు వచ్చి యింట నడుగిడగానె, 'కారుమెఱుఁగు రాదిలుక
వలెను, కస్తురిపీణభాత్రిని, పదాఅనన్న బంగారముపోలికను,
వెన్నెలలోని తేటవగాష్టిని, కలువముల వెలి నమకరింపుచు నెకు
రుగఁ గాన్పించెడి యనోకసామాన్య యగు భార్యం గాంచి,
ఈయొప్పులున్న నెట్టు పట్టిని నగదేశములఁ గేఁగఁగలను? ఇని
ఘాగోత్సాహము గించి, శ్రీనా, గింటింపుచు సిగ్గునొర్పు నిడు
చుండ నౌక్యాస్త్రదాసి పన్నిధి కేతెంగి "శ్రాబుగాహా! అమ్మ
గారిక మూఁడవమాసము వచ్చెనసి మీకుఁ దమకుఁ బుత్రుఁగు
పుట్టునసియు స్త్రీలు చెప్పుకొ చుచున్న" రన, హనుమంతునిభా
ర్య నేలఁ గాలిబొటనవ్రేలను వ్రాయుచు సిగ్గుచేఁ దలవంచు
కొనుసంతలో, నత్యావసర కార్యములకై నల్వురులేఖకులు త్వరప

---

* ఈగ్రంథము 'మల్లాశాస్త్రులు' రచించిన 'వంగభాషాచరిత్ర' యందు దత్తామాత్యుఁగూర్చి వ్రాయుచు, నాతఁడు 'ద్వీపాంతరప్రభువు లను స్వదేశమున [illegible] నెట్లు [illegible], నను [illegible] హైనది చూ. వంగ్రభాషాచరిత్ర 1-40

డుచు రాఁగా, దాసియు వసుమంతునిల్లాలును నంతఃపురమున కేఁగిరి. వసుమంతుఁడు లేఖకులు తెల్పిన యత్యవసరకార్యమగ్నుఁ డగుటచే నవస్థాంతరగతుఁడై విచారమును బరియాణాంశమును నాఁటికి మరచెను.

మరునాఁటి వలువాతనె మహారాజు ఖండాంతరప్రయాణ మెపుడు చేయుదు వనియు, నీ కేదేని పరియాణోచితవస్తుసంభార మవసర మైన దానిని రాజపురుషులు సమకూర్చెద రనియు వర్తమానము చేయఁగా వసుమంతునిచింతలు పునరుద్ఘాటితములయ్యెను. రాజులకడఁ జెప్పినమాట లమోఘములు కావలెను. లేకున్నఁ జిక్కు లుపద్రవములు సంభవించుట లోకానుభవము గదా!

అపుడు సన్నిధినున్న గురువర్యుఁ డగు వేంకటాచార్యునితో వసుమంతుఁడు 'ఆచార్యవర్యా! నే నొకచిక్కులోఁ దగులొ్కంటిని. దీనికి గర్తవ్యము సెలవీయ వేఁడెదను. అదేదన, నిన్నటిదినమున మహారాజుతో సంభాషించునపుడు ఖండాంతరు లీదేశమునకు వచ్చి వర్తకముఁ జేయుచు విశేషలాభము నొందుచున్నారనియు, మనదేశీయులును, నన్యఖండముల కేఁగి వర్తకము నేల చేయరాదనియుఁ బ్రశంస కలుగ దానిని నే నామోదించితిని. అందులకు మహారాజు నన్నే ఖండాంతరస్థమగు పరాసుదేశమున కేఁగవలయు నని యెంతయో సన్మానించుటయేగాక, నామార్గవ్యయాదులకుఁ గోటిదీనారములను,

ఫ్రాంసుచక్రవర్తికిని మార్గమధ్యస్థదేశప్రభువులకును, నాకు సదుపాయములఁ జేయుఁడని లేఖలను, పరాసుప్రభువునకుఁ గానుకలనుగూడ నిచ్చియున్నాఁడు. తత్కాలగౌరవమోహితుఁడనై నే నాప్రయాణమునకు సమ్మతించితిని. కాని, గృహమునకు రాఁగా, నె ట్టీకళత్ర బంధు మిత్ర పరివారాదులను ధనధాన్యాదులను వీడి, పరదేశములకుఁ బోఁగల ననువిచారము కలుగుచున్నది. దీనికి మీ రేమియాలోచన చెప్పెదరు?" అన నాచార్యవర్యుం డి ట్లనియె.

"శ్రేష్ఠివర్యా! వెనుకముం దాలోచించి, దేశకాలపాత్రముల నూహించి, స్వశక్తిని జూచుకొనిన తేనికడ సంభాషింపఁవలయుఁ గాని, తద్వ్యతిరేకముగ మాటలాడి పిదప విచారించిన లాభమేమి? దైవయోగమున నీవేదియొ యేలికకడఁ జేయుదునని చెప్పి పిమ్మట పశ్చాత్తాపమునొందుట యుక్తమా? రాజాజ్ఞకు వ్యతిరేకముగ సంచరించిన సిరిసంపదలకును, ప్రాణములకును ముప్పురాదా? కాన సర్వవిధముల నీవు రాజుకడఁ బలికినరీతిని ఖండాంతరముల కేఁగి కార్యమును నెఱవేర్చుటయె యుక్త" మనిధైర్యముఁ బురికొల్పెను.

అంత వసుమంతుఁడు తారాబలచంద్రబలయుక్తమును, శుభామృతా నంద యోగాది సహితము నగు ముహూర్తమును నిశ్చయించుకొని మహారాజుముదలఁ గొని ప్రయాణోచితసం

భారములను, గుడారపుసామానును, బహుభాషలు నేర్చి, వర్త
కనైపుణ్యము, మాటలందు నేర్పరితనము, గలిగి తనతో సమా
నులును ధైర్యశాలురునైన కొందఱు గొరకోమటులఁ గూడరా
సిద్ధపఱచి, 'ప్రళయకావేరి' రేవున మూఁడోడలను ప్రయా
ణమున కేర్పఱచి, సామానును వానిలోఁ జేర్పనంపి, బంధుమి
త్రాదుల యనుజ్ఞను బెద్దల యాశీర్వాదములను నందెను. పిదప
నంతిపురి కేఁగి, 'మనంబునఁ గల దుఃఖముచేఁ గలువలవంటి
కన్నులనుండి వేడినీ రుప్పొంగుచు గండస్థలిపైఁ బ్రవహింపఁ,
దనులత చెమర్చుచుఁ గంపమొంద, వేడి నిట్టూర్పుతో, మృదు
మధురోక్తి తోఁబ్రుపడఁ, దన పాదములపైఁ ప్రాలిన సతీమతల్లి
కను, వసుమంతుఁడు కించిదూనముగాఁ గత్సదృశావస్థనె పొం
దుచు లేవనెత్తి యాదరించి, పురుషుఁ డగుటచే ధైర్యముఁ బురి
కొలిపి, నాఁటిరాత్రి 'శన్యుషఃకాలమున' శుభశకునములఁ గై
కొనుచుఁ బయనమయ్యెను.

వసుమంతుని సాగనంపవచ్చిన బంధుమిత్రులతోఁ గూ
డిన వేంకటాచార్యుఁడు "శీఘ్రపునరావృత్తి యగుఁగాక !"
యని యాశీర్వదించుచు గురూపదేశముగ నీక్రింది పద్యమును
జంట యాకులుగలిగి మొనతోఁ గూడున్నట్టు గీయఁబడిన తా
టాకుపై లిఖించి "శ్రేష్ఠీ! ఇందువ్రాసిన పద్యభావమును
నీవు చేయు ముఖ్యకార్యములకు ముందొకసారి చదువుకొని
ప్రవర్తింపుచుండు" మనెను.

* గీ. అతిరయంబున నొకకార్య ♦ మాచరించు
నతని యవివేక మఖిలాప ♦ దాస్పదంబు
తెలిసి సత్కార్యభాగవ♦ర్తిష్ణుఁడైన
ప్రాజ్ఞుఁడు కృతపరిలబ్ధసం♦పదలఁ బొదలు.

ఆపద్యముగల తాళపత్రమును వసుమంతుఁడు వందనముతో నందుకొని తన మొలనున్న కత్తి యొరయం దిముడుటచే నందు దాని బదిలపఱచుకొని వెడలెను

వసుమంతు డిట్లిల్లు విడిచి ప్రళయకావేరి రేవునందు నావలపైఁ దోడివారితో నధిష్ఠించి, యోడలకు లంగరు లెత్తింప సరంగులు సముద్రముయొక్క లోఁతును దిక్కులను దెలియు దేశీయదిక్సూచీ♦యంత్రములచేనక్షాంశములఁ దెలిసికొనుచుండ నుత్తరాభిముఖముగాఁ బ్రయాణమును సాగించెను. మార్గమధ్యమునం దాయోడలు 'మాలిమికాండ్ర' నేర్పుచే సముద్రభంగ

* ఈపద్యము 'భారవి' మహాకవికృతి 'కిరాతార్జునీయకావ్యము' లోనిదాని కాంధ్రీకరణము. వనవాసఖిన్నుఁడై కౌరవులపై యుద్ధమునకు దూఁక నుంకించు భీముని ధర్మజుఁడు శాంతినొందింపుచుఁ జెప్పినభాగము లోనిది

శ్లో॥ సహసా విదధీత నక్రియా । మవివేకః పరమాపదాం పదమ్।
వృణుతేహివిమృశ్యకారిణం । గుణలుబ్ధాస్స్వయమేవ సంపదః॥ 2-29

♦ దేశీయదిక్సూచీయంత్రనిర్మాణముఁ గూర్చి 'విశాఖపట్టణజిల్లా' వృత్తాంతసంగ్రహ మనుగ్రంథమున వ్రాయఁబడెను.

ములచే భంగము నొందక, కతిపయదినములకు 'వంగ' దేశము నం దలి గంగాసాగరసంగమ క్షేత్రముఁ జేరెను.

అట సముద్రతరణులనుండి వసుమంతుఁ డవతరించి నదీ తరులఁ దమవస్తువుల నెక్కించుకొని 'పాటలీపుత్రా' ది మహా పట్టణములఁ జూచుచుఁ, గొన్నిదినాలకుఁ 'గాశిం' జేరెను. అట 'మణికర్ణిక' లోఁ గుంకు లిడి విశ్వనాథుం దర్శించి, ప్రయాగ క్షేత్రమున కేఁగి, నావికామార్గమును వదలి 'కంచేరల' లో దమసామాను నెక్కించుకొని, సార్థవాహులఁ గూడి కతిపయ దినములకు ఢిల్లీపట్టణమునకుఁ బోయెను అట కొన్ని దినము లుండి 'అక్బరుచక్రవర్తిని' దర్శించి తమప్రభు విచ్చిన యుత్తర మును సమర్పింప నాసార్వభౌముఁ డెంతయు గౌరవించి 'వసు మంతుని' ఆఫగనిస్థానము' దాఁటువఱకుఁ దగు రక్షకభటాది సాకల్యముల నొసర్ప రాజపురుషుల కనుజ్ఞ నొసఁగుటయే గాక, పారసీకప్రభువునకును వసుమంతు నొప్పగించుచు నుత్తర మి చ్చెను. అందువలన వసుమంతుఁ డుప్పొంగుచు నిర్భీతితోఁ బ్ర యాణమును సాగించెను. మార్గమధ్యమునందుఁ బ్రాచీనకాలము నుండియుఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన పీరులు, నాజానుబాహులు నగు, పాంచాలురు, అఫ్రిడీలు, మొహమండ్లు' మొదలగు నాయుధజీవిక సంఘములను, కైబరుఁకనుమలను గాంధార, మద్రదేశములను, జూచి యానందాశ్చర్య మగ్నుఁడగుచు వాయువశమున స్తం భాకృతిం దాల్చు నిసుకస్తంభములచే భీతావహముఁ గొలు

పు నెడారులలో నుష్ట్రముల నధిరోహించి వెళ్ళుచు,సుందరులు, భోగులు, కవులు, సూరులు, శూరులునై, యొకప్పుడు భారతీ యార్యసంఘములలోనివా రయ్యుఁ, గాలాంతరమున వేఱుపడి, 'జందవేస్త' వేదోదితకర్మకలాపముల నాచరించుచుఁ బిమ్మట మహమ్మదుప్రవక్త ప్రోద్భలము నే నిస్లాం మతావలంబులైన, పారశీకుల దేశముం బ్రవేశించి రాజధాని యగు 'టెహిరన్'పట్ట నముఁ జేరెను.

అట 'షాఇన్‌షా' బిరుదము వహించిన సార్వభౌముని దర్శించి, 'అక్బరు' ప్రభువిచ్చినలేఖ నందియ్య, నాచక్రవర్తి సగౌరవముగా, 'బాగ్దాదు'నందలి ప్రభువునకు వసుమంతుప్రయ త్నముఁ దెలుపుచు నుత్తర మిచ్చెను. దానివలన నాంధ్రవర్త కుఁడు సంతోషముతో నొంటెలపై సామానుతో,, సహచరు లతో, సార్థవాహులతోఁగూడి, బాగ్దాదుపురిఁజేరి, యట రాజ దర్శనమొనరించి,వక్రమార్గమైనను దర్శనీయమైనదగుటచే'ఇస్తం బూలు'న కేఁగుటకు బాగ్దాదుప్రభు ననుమతి నొందెను.అటనుండి ఖర్జూరమధుపానముచే, శరవేగ నదీ (టైగ్రీసు)స్నానముచే నా నందింపుచు, భారతీయవాఙ్మయమున 'అసురులు' అనఁబడు 'అస్సీరియనులఁ' జూచుచుఁ గొన్నిదినములకుఁ జంద్రశిలా (మార్మొరా సముద్ర)వేలంజేరి దానిం దరులచేఁ దరించి, ఇస్తం బూలునకుఁ (కాన్‌స్టాంటినోపిల్) జేరెను.

అచ్చటఁగల వింతలఁ గొన్నిదినములు చూచి, మహమ్మదీయు

మతమునకు జగద్గురువును, తురుష్కసామ్రాజ్యచక్రవర్తి
యు నగు 'ఖలీఫా'ను దర్శించి తత్ప్రభుసమ్మతితో, రత్నాకరము
నందు నావలను సపరివారముగా నధిరోహించి 'డార్డినెల్సు' జల
సంధిలో నిరువైపులనుండు మహోన్నతపర్వతశృంగములం జూ
చునప్పుడు రాజమహేంద్రపురినుండి భద్రాచలయాత్రకు గోదా
వరీనదియందుఁ బడవలలో నేఁగునపుడు కాన్పించు, 'పాపి'కొం
డలు జ్ఞప్తికి వచ్చుచుండఁ, గొన్నిదినములకు 'మధ్యధరా
సముద్రము' నందలి ఫ్రాంసుదేశపుతీరమునఁ బ్రధానవర్తకస్థాన
మగు 'మార్సేల్సు'అను రేవునం దోడలు చేరె, నందు సపరివార
ముగా దిగి, యచట సుంకము'లను గొను నధికారికిఁ దమప్రభు
విచ్చినయుత్తరముఁ జూప, నాతఁడు వసుమంతునకుఁ దగు వస
తిం జూపెను పిమ్మట నాతఁడు గుఱ్ఱపుబండ్లపై వసుమంతుని
సపరివారముగా 'పారీసు' మహాపట్టణమున కంపెను.

ఆకాలమునం దా ఫరాసుదేశమును, నిర్వక్రపరాక్రమ
ముతో 'నాలవహెన్రీ' చక్రవర్తి పాలించుచుండెను. మనవసు
మంతుఁ డాచక్రవర్తిని దర్శించి 'వీరవేంకటపతిరాయప్రభు
విచ్చిన యుత్తరమును, కానుకలను చక్రవర్తికిని, దత్తనామా
త్యుఁ డిచ్చినయుత్తరమును 'సల్లీ'మంత్రికిని సమర్పింపఁగా, వారి
రువురు నత్యంతానందముతో నావర్తకుని గౌరవించిరి. ఫరాసుదేశ
మునం దాతఁడుండునంతకాల మాతనికిఁ దగుసౌకర్యము లొన
ర్పనేర్పాటులు 'సల్లీ' చేయించుటయేకాక, యాదేశమునం దలి

గొప్పవర్తకులను రావించి వారలతో వసుమంతునకుఁ బరిచితిని గూడఁ గావింప, వా రావర్తకుని దమదేశమునఁ గల వివిధపరిశ్రమలు చేయుచోటులకుఁ గొనిపోయి, తమవస్త్రోత్పత్తివిక్రయాదులఁగూర్చి బోధనములఁ జేసిరి. వసుమంతుఁడును, దమదేశపు వర్తకసౌకర్యములకును, పరాసుదేశపువర్తకసౌకర్యములకును గలభేదములను గుర్తింపుచుఁ ఫ్రాంసుదేశ మంతయుఁ దిరిగి తిరిగి 'పారీసు'నగరముఁ జేరెను.

తొలుత పరాసుదేశీయు లెంతటిశుభ్రస్వరూపులో, ఎంతటిశుభ్రవస్త్రాలంకారములు, మృదూక్తులు గలవారో, వారంతటిశౌచాభావ, స్నానాభావ, దంతధావన నియమాభావు లనియుఁ, గోమాంసభక్షకు లనియుఁ, దెలిసికొని యసహ్యపడెను. కాని, కాలాంతరమున వారితోఁ గలిసి మెలిసి యుండుట కిష్టపడెను. ఆదేశీయులలోఁగల స్త్రీపురుషస్వాతంత్ర్యాదులను, వారి స్వేచ్ఛావిహారాదులను, జూచుచు 'సేను' నదీతీరమునందలి నాట్యములందు స్త్రీలయొక్క స్వేచ్ఛాసంచారములలోఁ జూపఁబడు 'కిలికించిత, కుట్టమిత, బిబ్బోక, మోట్టాయితా'ది, హావభావములకు సొక్కుచు, మధ్యధరాసముద్రతీరమునందలి ద్రాక్షావనప్రదేశములకుఁ బోయి యచటి నరనారీకములయొక్క మర్యాదలను, ద్రాక్షాసవపాన విహారములను వీక్షింపుచు, పారీసుపట్టణ విహారవనముల విహరింపుచుఁ దత్రిత్యప్రభుమర్యాదలకు, విందులకు, విహారములకు లోనై చొక్కుచు, గృహమున, గృహ్యా

ములనుగూడ మఱచి పసుమూఁ దేఁన్గు పరాసుదేశమునం దుం డెను.

ఇట చంద్రగిరిలో వసుమంతుఁడు ఫ్రాంసుదేశమున కేఁగు నాఁటికే గర్భవతియుఁ బతివ్రతయు నగునాతనిసతి, పతిదేశాంతరగతుఁ డగుట కెదలో నతివిచారమగ్న యయ్యు, గురువర్యుని యొక్కయు నాత్మబంధువులయొక్కయు దీమసపువాక్యములచే నెట్టులనో వియోగదుఃఖమును సహించుచు వసుమంతుఁడు పరాసుదేశమును బ్రవేశించునాఁడె, చంద్రుం బోలినమోము, కలువలవంటి కన్నులు, సురూపము గలిగి, వంశవర్ధనుఁ డైన సుపుత్రుం గని, తండ్రి యిబ్బిడ్డం జూడక దేశాంతరగతుఁ డయ్యెనే యను విచారమును బాలునిసౌందర్యవిచేష్టితాదులఁ జూచుచు నానందమును బొందుచుఁ, గాలముఁ బుచ్చుచుండెను పిదప బాలుఁడు పంచవర్షవయస్కుఁ డగు నప్పుడు, తగుగురుని చేత నక్షరాభ్యాస మొనరింపించి, చదువుఁ జెప్పించుచుండెను.

శ్రీ వేంకటపతిరాయమహారాజును, వసుమంతుఁడు వెళ్ళినపిమ్మట, నతనిసంసారపుమర్యాదలకును, నాతనివర్తకమునకును లోటు రాకుండఁ దగుసౌకర్యములఁ జేయించుచుఁ, బతిదేవత యగు నాతనిభార్య సుఖప్రసవయై బాలుని గనినందుల కానందించుచు, నాబాలుని యోగక్షేమములఁ దగ నారయుచుండెను.

ఇట్లుండఁ బదుమూఁడేండ్లు కడచినను వసుమంతుఁడు తిరిగి రాకుండుటకు విచారించి, స్వదేశమునకుఁ బోవునొక హాలండు దేశీయునిచేత 'మీ దేశమునందుండు మా వసుమంతుని మా దేశమున కంపుఁ' డని ఫ్రాంసుదేశ చక్రవర్తియు, బాలుఁడు నగు 'పదుమూఁడవలూయీ'కి రీజంటగు 'మేరిడిమెడిసి' అను నామె కొకయుత్తరము నంపెను.* ఆయుత్తరము నాయొలాందు దేశీయుఁడు 'పారీసు'న కేఁగి 'రీజంటున' కియ్య, నామె వసుమంతుని బిలిపించి యాయుత్తరమును వినిపించి వెళ్ళ నాజ్ఞాపింప, నాతఁడు పూర్వస్మృతి నొంది, ఫ్రాంసుప్రభుత్వము తనరాజున కిచ్చు కానుకలఁ గైకొని స్నేహితులగు 'రిగ్లూ, క్లాడరు' మొదలగువారిని వీడ్కొని వారలచే బహూకరింపఁబడి, వారి నాంధ్రభూమికి రా నాహ్వానించె. అట బహువిధములగు చిత్రవిచిత్ర వస్తువులఁ గొని సపరివారుఁడై 'మార్సేల్సు'లో షూఁడు పరాసుదేశీయుల యొడలఁ గుదుర్చుకొని మెచ్చుఁదనము నిచ్చు భూమధ్యసముద్రమార్గమున 'సితాఽసిత'నదుల (వైట్ నైల్,

* వసుమంతుఁడు పరాసుదేశమున కేఁగునాఁటి కాదేశమును 'నాల్గవ హెన్రీ' పాలింపుచుండెను అతఁడు క్రీ. శ. 1610 సం॥రమున హత్యగావింపఁబడెను అతని మంత్రియగు 'సల్లీ' కూడ మఱికొన్ని మాసములకె మృతినొందఁగా నప్పటి కైదేండ్ల బాలుఁడగు పదుమూఁడవ 'లూయి' చక్రవర్తి యయ్యె. అతని తల్లియగు 'మేరిడిమెడిస' అనునామె సంరక్షకురాలు (రీజెంటు)గా నుండెనఁట !

బ్లూనైల్)కూడికచేఁ బవిత్రవంత మైనదని వేదమునఁ జెప్పఁబడు* 'నైలు' నదీముఖద్వారమునం దోడలను గి, స్నానాదుల నొన ర్చి.ప్రసిద్ధి కెక్కిన 'అలగ్జాండ్రియా' పట్టణముఁ జూచి 'సూయ జు' నామక భూసంధిప్రదేశమునందు 'ఎడారియోడలు' అనుబిరుదు నొందిన 'బొట్టెయలు' పై సపరివారుఁడై, ఆఫ్రికాఖండమునందలి విచిత్రవస్తువులను సేకరింపుచుఁ బండ్రెండుయోజనములు పయ నమును సాగించి, 'ఎఱ్ఱ'సముద్రముఁ జేరెను అట భరతఖండము నందలి సింధుదేశీయులగు తురుష్కులయోడలు ప్రయాణము నకు సిద్ధమగుచుండ వానిపై నారోహించి, రెండుపార్శ్వములం దును తప్తలోహములవలె నెఱ్ఱనై కనుచూపుమేర నెచ్చటను వృక్షగుల్మాదులు లేకయుండు 'వేలలు' గలరిక్తముభాతి నెఱ్ఱనిరంగుగల నీరితో నొప్పు సముద్రముపై 'జిడ్డా, మసాని' మొదలగు రేవులలో నాఁగుచు నూటయిరువది యోజనములు విసుగుతోఁ బ్రయాణ మొనర్చి అరేబియానామకసముద్రమున

---

* "నల్లని తెల్లని నదులకూడికగల చోటను స్నాన మాచరించిన మనుజులు స్వర్గము నొందుదురు ఎవరాస్థలమున మృతి నొందుదురో వా రమృతత్వమునే పొందఁగలరు" అని క్రిందిమంత్రము చెప్పుచున్నది.

మ॥ సితాఽసితే సరితే యత్ర సంగతే। తత్రాప్లుతాసో, దివ ముత్పతంతి।
యేవైతన్వాఽం। విసృజంతిధీరాః। తేజనాసోఽమృతత్వంభజంతే॥

ఈయర్థముగల ప్రదేశము గంగా యమునా నదులు కూడు ప్రయాగ క్షేత్రమునకును, బ్లూ వైట్ నదులు కూడు 'కార్టూం' అను ప్రదేశమునకును మాత్రమే వర్తించును.

నోడలు ప్రవేశింపఁ జల్లనిగాలిచేఁ బ్రయాణికు లానందించిరి. పిమ్మట పారశీక సింధుశాఖను దాఁటి, బెలూచిస్థానతీరపు 'గ్వాడర్, పస్సాని, సోన్మియాని*' రేవులఁ జూచుచు వసుమంత్వాదులు 'కోరాచి' రేవుఁ జేరిరి అచటి కంతకుమున్దే వచ్చియున్న వసుమంతునియొక్క తరణులలోనె సామానునంతను జాగ్రత్తగ దింపుకొని యానందింపుచు, స్వదేశవృత్తాంతములఁ దెలిసికొనుచు యాత్రికులు పయన మొనర్చి 'కన్యాకుమారి' భూమ్యగ్రమును జుట్టి 'మన్నారుసింధుశాఖా'మార్గమున 'ధనుష్కోటి'లో నాఁగి యట 'సేతుస్నాన, రామేశ్వరదేవ'దర్శనములచేఁ బవిత్రుల మైతి మని తలఁచుకొనుచుఁ బ్రయాణ మొనర్చిరి. పిదప స్వల్పకాలములోనె ప్రఖ్యకావేరిరేవులో నోడలకు 'లంగరు' వేయ యాత్రికు లానందించిరి.

ఓడ దిగినవెంటనే వసుమంతుఁడు తనభృత్యులకుఁ బదిలముగ వస్తువులం దెండని యాజ్ఞాపించి, మజ్జనభోజనాదుల నాచరించె. తాను ఫ్రాంసుదేశమున కేఁగునపుడు 'మీనులవంటి నేత్రములు, ముకురములఁబోలు చెక్కిళ్ళు, దొండపండుంబోలు నధరోష్టము, బిసముల ననుకరించు బాహువులు, నెమలిపురిఁ బోలు కచముఁ గలిగి, విచారమగ్నమానసయై సాగనంపిన తన సతి మనంబునఁ బొడకట్టఁ గామశరవిద్ధుండై త్వరిష్యమాణ

---

* ఇపు డీ రేవుల పేరులె జాగ్రఫీలో కాన్పింపవు. 80 సం॥రాల నాఁ డవి ప్రచారమున నుండెను.

మానసుం డయ్యె. అంతఁ దా నరణ్యప్రదేశముఁ గొనిన యవనా శ్వమునారోహించి, దొడ్డతో నా రాత్రియె తనసతిం జూడవలె నని గుఱ్ఱమును 'పేరెము వారింపుచు' నిట్లనుకొనెను. నే నూరలే నప్పుడు నాసతి యెట్టవెతలం బడెనో ! యెట్లు నావిరహమును సహించెనో? ఎట్టికష్టము లొందెనో? యనియు, స్త్రీలచిత్తము చంచల మందురు ఏమో ! నాయెడఁబాటుచే నామెప్రవర్తన మెట్లుండెనో యనియుఁ బరిపరివిధములఁ దలఁచుచు నర్ధరాత్ర మునకె చంద్రగిరిలోని తనగృహమునకుఁ జేరి యశ్వము దిగె ను. నిశీథ మగుటచే నాతనిరాక యేరికిఁ దెలియలేదు. ఆసమయ మున వసుమంతునిభార్య, నిండుదీపములతో నొప్పు సౌధము నందు స్వచ్ఛమగు పానుపుపై దగ్గఱ పదునాలుగేండ్ల బాలు నితో నిద్రింపుచుండెను. వసుమంతుఁ డాపెఁ బరీక్షింపఁ బెడ దారి నామె నిద్రించు నంతర్గృహముఁ జేరి యొక పురుష విగ్రహముతో నిద్రించు తనభార్యం గాంచి నివ్వెఱపడి 'హా ! మోసపోతిని. స్త్రీచిత్తము లతిచంచల' మని క్రోధతామ్రాక్షవీ క్షణుఁడై మొలనున్న మరకత్తియం దీసి యొక్కపోటుతో భార్యయసువులఁ దీయ నుంకించి బహుకాలమునుండి యొర నుండి తీయనిదగుటచే బిగిసియున్న యాఖడ్గమును గట్టిగ కోశ మునుండి లాఁగెను. అపు డాకత్తితోఁ గూడ గురువు వ్రాసి యిచ్చిన పద్యముగల తాటాకును నూడి మృదువైన యాతని పాదముపైఁ బడి దానియీన కించిద్బాధాకరముగ గ్రుచ్చుకొ

నెను అందువలన నతఁ డిదేమి యని దానిఁ జూడ, నందు

"తొందరపడి యేకార్యమును జేయకుము. తెలివితక్కు
వగ నట్లు చేసితివేని యాపదల నొందుదువు ఆలోచించి పని
చేసినవానిని గుణలుబ్ధములై సంపదలు పొందును"

అను నర్థముగల పద్యము కనుపింపఁ, గొంచె మాలో
చించి భార్యశయ్యను సమీపించి చూడ నామెకడ నిద్రించు
వాఁడు బాలుఁడుగాని, యువకుఁడు కాఁడనియుఁ, దననతి ప్రో
షితభర్తృక, యగుపతివ్రతవలె మలినయుఁ గృశయునై జడలు
వైచిన శిరోజములు కలదిగా నున్నదనియుఁ, బరిశీలించి హా!
ఎంతటితప్పుఁ దలఁచితిని? నా గురూపదేశపత్రి మీనాఁడు
కనిపించి నావంశమును నిలిపినది. లేకుండిన నాభార్యయు నేను
నే మగుదుమో కదా! ఈబాలుఁ డెవ్వఁడు? నాభార్యపోలి
కలు నాచిన్నెలు నీనియందుఁ దోఁచుచున్నవి. అయిన రే
పీయంశముఁ బరిశీలింతు నని, వచ్చినదారినె చప్పుడు గాకుం
డఁగ వెనుకకుఁ బోయి యెట్లలనో వేగించి తెల్లవారఁగనే స్వ
గృహమున కప్పుడె వచ్చినట్లు చేరెను

వసుమంతుఁ డింటఁ బ్రవేశింప నాతని బంధు మిత్ర పరివార
మత్యంతానందముతోఁ జుట్టుకొనెను. ఇంతలో వసుమంతుని
యిల్లాలు, భర్త వచ్చెనను నానందాతిశయముచేఁ బెక్కేండ్లనుండి
యభ్యంజన మొనర్పకుండుటచే మలినమైన శరీరమును లోధ్ర కు
సుమపిష్టముచే నల్లుచేసికొని, పద్మినీజాతి స్త్రీత్వమును పరిమిళితజే

హాముచేకూడ సార్థకపఱచియు, జిగిమేలి యొకవింతసొగసు గూర్పంబై గాణిని ధరించియు, కాటుకపిట్టలంబోలు కన్నులసౌందర్య మినుమడింప రేఖలుదీర్చి కాటుకం బెట్టుకొనియు, నిలువుటద్దముం జూచుకొనుచు నర్ధచంద్రునిభాతిం బ్రకాశించు నెమ్మొగమునం గస్తురితిలకముం దిద్దియు పెక్కండ్లనుండి చిక్కుపడియున్న నెఱి కురులకు జవ్వాదిపసు నిచ్చి వింతగ ముడిచి కేకకచ యనిపించుకొని, నిలువెల్ల నొకవింత రయిుఅపు నుఱయ వివిధరత్నఘటితాలంకరణములను ధరించియు, మన్మథసామ్రాజ్యలక్ష్మివలె విన యలజ్జానందములచేం దనులత కంపింపం బ్రాణనాథుపజ్జం జేరి యాతనిపాదపద్మములకు మ్రొక్కి నిలిచెను.

అంత వినయసౌశీల్యాదియుక్తుండును కించిదూనచతుర్దశ వర్షప్రాయుండును నగు నతనిపుత్రుండు 'బంధు హిత గురు పురోహితసహితుండై తండ్రికడ కేతెంచి మ్రొక్క నసుమంతుం డాదరించి యాబాలుని నంకతలమున నాసీనుంగాం జేసికొనియు నీతనిజననాదు లెట్టివని సంశయింపుచుండం, గులవృద్ధులు, గురువును నాతనితో నీవు ఖండాంతరముల కేంగునాంటికి నీభార్యకు నెల తప్పుట నెఱుంగవా ? యనిరి అంతలో వృద్ధదాసి వచ్చి ప్రభువా ! నేను నీ ప్రయాణము రే పనంగా, అమ్మ గర్భవతి యని చెప్పితినిగదా యని యందఱికడ సంశయవిచ్ఛేద మొనర్ప సతీ సుత పతు లానందయుక్తులైరి.

అంతలో ఖండాంతరముల కేఁగి వచ్చిన వసుమంతుని వార్త వినిన వేంకటపతిరాయమహారాజాతని వేగమె తనకడకు రావలయునని వర్తమాన మంపెను. వసుమంతుఁడును, పెరోల గమునం దుండిన మహారాజును దర్శించి, మ్రొక్కి అతిలోక చారిత్రుఁడగు నాపృథ్వీపతిచే సగౌరవముగ నాదరింపఁబడెను. పిమ్మట వసుమంతుఁడు తాఁ బోయివచ్చిన యాయాదేశముల వృత్తాంతములను, తద్దేశప్రజల యాచార మర్యాదలును, ప్రభువుల బలపరాక్రమ విభవాదులును, దన కాయాచోటులఁ గలిగిన కష్టసుఖములను జెప్పి, రాజుయొక్కయు, సభాసదుల యొక్కయు మనంబుల కత్యాశ్చర్యానందంబులఁ గలుగఁజేసెను.

ఆసమయమునకె నావలనుండి దింపఁబడి, బండ్లపై గుఱ్ఱములపై నెద్దులపై నేనుఁగులపై నెక్కింపఁబడి తేఁబడిన వివిధ వస్తుజంతు తతియు, రాజ హాజారమునకు సేవకులు కొనిరా, వసుమంతుఁ డావస్తుతతిని మహారాజునకు వానివాని విలువలతో నెఱిఁగింపుచు నిట్లు చెప్పెను.

ప్రభువర్యా ! చిత్తగింపుఁ డని, భారతీయులకుఁ బరిచితి లేని నల్లని వజ్రములు, తెలిదీవిలోఁ బుట్టిన పద్మరాగమణులు, ముదిరి నీలమణులు కాఁబోయెడి పుష్యరాగములు, తుమ్మెద తళుకు గల్గెడి 'ఇళాపు నీలమణులు' మంచపుకోడులకుఁ బనికి వచ్చునంతటి దృఢదీర్ఘయుక్తములగు పగడములు, పారసీకసముద్రమునఁ బుట్టిన నిమ్మకాయలంతలేసి యురువుగల ముక్తా

ఫలములు, పెక్కులితరమణులు, మక్కా జలతారుతివాసులు, వి
విధపక్షితూలికాయుక్త శయ్యలు, అట్టెదిండ్లు, పారశీకకంబళములు,
ఈజిప్టుపట్టుబట్టలు, పరాసుదేశపు చాంపేయినీమద్యము, అసుర
దేశపు ఖర్జూరమధువు, రోమకదేశపు జంత్రివాద్యమగు ఫిడేలు,
ఆఫ్రికాయందలి దీర్ఘాంగ గజములు, బర్బరదేశపు వామన కరులు
నరవానరాకృతులు రెండును గలిగియున్న కాంగోదేశములోని
యర్థమనుష్యులు, వివిధదేశప్రజలు ధరించు వస్త్రాభరణములు,
బహువిధ లోహశిలాపాత్రలు, వివిధచిత్రాభరణములు, బహు
విధధాన్యములు, వివిధవృక్షబీజములు, యవన పారశీ కాజానేయ
కాంభోజాశ్వములు, వివిధములగు ముకురములు, ఎందఱో
చక్రవర్తుల యొక్కయుఁ బ్రసిద్ధవంతులయొక్కయు సుందరుల
యొక్కయుఁ బ్రతిబింబములు, వీని నన్నిటిని వేర్వేఱుగఁ జూపి
మహారాజుయొక్కయు, సభికులయొక్కయు మనంబుల నానంద
వాహిని నుప్పొంగఁజేసి, తేని కావస్తుతతిని సమర్పించెను.

అంత వీరవేంకటపతిమహారాజును వసుమంతు నత్యాదర
మున సభాముఖమున గౌరవింపుచు, వజ్రపుకంకణములను,
రవలయుంగరములను దానె, స్వయముగ నాతని హస్తములకుఁ
దొడిగియు, వజ్రాలహారమును గంఠమున వేసియు, మంచిము
త్యము లుగల పోఁగులజోడుచే నలంకరింపఁజేసియు, కట్టువస్త్రము
లిచ్చియు, సభికుల హస్తకరతాళధ్వనులు చెలరేఁగ, నెంతయు
యింద్రవైభవముతో బహూకరించుటయేగాక యాతనికి వస్త్రక

మంత్రిపదవి నొసఁగి గౌరవించి, యాతని నెంతయొ యానందింపఁజేసెను.

వసుమంతుఁడు పారీసుపట్టణమున నుండిన కాలమునందు విద్యార్థిగా నుండి, వసుమంతు పరిచితి నొంది యాతనివలన భరతఖండ సంపదలను నిచటి వర్తకసౌకర్యములను దెలిసికొనిన, 'క్లాడరు' అను నాతఁడును, నాతనికి సపర్య లొనరించిన 'రిచ్లూ'అను నాతఁడు రాజకీయోద్యోగముల వృద్ధినొంది పిమ్మట 'పరాసు' దేశచక్రవర్తి యగు పదుమూఁడవ 'లూయీ'కడ మంత్రులై (క్రీ. శ. 1640 సం॥ర) భరతఖండములోఁ దమ దేశీయులు వర్తకముఁ జేయుటకుఁ జక్రవర్తిచే ననుమతింపఁ జేసిరి. అదియె, ఫ్రెంచివారి యీస్టిండియా కంపెనీ నిర్మాణమునకును, బిమ్మట వారి భరతఖండమునఁ గొన్ని వలసభూములు సంపాదించుటకును హేతు వయ్యెను.

శ్రీ శైల మల్లికార్జునుఁడు.

మగధదేశము మహాభారతకాలమునుండియుఁ బ్రఖ్యాతి నొందిన 'జరాసంధాది' 'బార్హద్రధ' భూపాలురచేతను, ప్రద్యోతనాది 'శౌనక'రాట్టులచేతను, బింబిసారాది 'శైశునాగ' నృపులచేతను, మహాపద్మాది 'నంద'సమ్రాట్టులచేతను, చంద్రగుప్తాది 'మౌర్య'చక్రవర్తులచేతను, పుష్యమిత్రాది 'శుంగవంశ' పృధ్వీపతులచేతను, వసుదేవాది'కాణ్వాయన' భూపతులచేతను, సింధులా 'ద్యాంధ్ర'ప్రభువులచేతను బాలింపఁబడి, నాలవశతాబ్ద ప్రారంభమునందు, గుప్తవంశనృపుల వశమయ్యెను.

ఆగుప్తసమ్రాట్టులలో 'సముద్రగుప్తుఁడు' 'విద్యా పరాక్రమ, పరిపాలన, కవి పండితాదరణ, వైదిక కర్మాచరణాదులచే, నతిప్రసిద్ధినొందెను. సముద్రగుప్తుని దిగ్విజయములనే యాతని కాలమునందుండిన 'కాళిదాసమహాకవి' రఘువంశ మహాకావ్యమునందు 'రఘుదిగ్విజయ' మను మిషతో వర్ణించెనని కొందఱు పండితులు తలంచుచున్నారు.

సముద్రగుప్తుఁడవసానదశయందు, పుత్రుఁడగు చంద్రగుప్తునకుఁ, దన సామ్రాజ్యమును, సూర్యుఁడస్తమయసమయమునఁ దనతేజము నగ్నికొసఁగిన ట్లొసఁగెను. ఆచంద్రగుప్తుఁడును దండ్రికంటె నెక్కుడు పరాక్రమముతో శత్రురాజుల

నోడించి, యవనతులఁ జేయుటయేగాక, దేశమునందు 'కఱవు, దరిద్రము, స్వచక్ర, పరచక్రభీతులు' లేకుండఁ జేసి, నిర్వక్ర పరాక్రమముతో దేశము సుభిక్షమగునట్లు పెక్కేండ్లు పాలించెను.

ఆచంద్రగుప్త చక్రవర్తికి, గుప్తవంశసాగరమునందు లక్ష్మి వలె 'చంద్రవతి' యను నొక పుత్రిక జన్మించెను. సముద్రగుప్తసమ్రాట్పౌత్రియగు చంద్రవతి నల్లారుముద్దుగఁ బెంచి, తన కభిమానవిద్యలగు సంగీతసాహిత్యములఁ జెప్పించి, వానిలోఁ బ్రోడఁగాఁ జేసెను ఆమె యౌవనారంభమున, 'విద్యుత్కాంతులడాలును, చంద్రప్రభల తళుకును' మేళవించి, బంగరునీటను బులుగడుగుచు, నలువ తననేర్పరితన మంతయుఁ జూపుచు నొనరించిన స్త్రీజాతి ప్రథమ సృష్టివలెనే యుండెను.

చంద్రవతి చిన్నతనమునుండియు సంగీతవిద్యాప్రియయై, పూర్వజన్మసుకృతముచే సదాశివ భక్తపరాయణయై సఖీజనముతోఁ గూడి, గిరీశ గాథాగీతికలనే బహువిధ వీణల చేత వివిధరసము లుప్పొంగఁ బాడుచుండును. పూర్వపుణ్యమెట్టిదో గాని, బాల్యమునుండియు నామెకు యోగాభ్యాసము నం దనురక్తియు, సంసారసుఖమునందు విరక్తియు, వైరాగ్యమునం దాసక్తియు నేకోత్తరాభివృద్ధి నొందుచుండెను.

పితామహునికడనే యామె పుట్టినది మొద లిరువదేండు పెరుగుటచేతను, పితయగు చంద్రగుప్తుఁడు విదేశములలో

బహుళరాజకార్య మగ్నుఁడై, రాజప్రతినిధిగాఁ గూడ నుండు టచేతను, నామె తండ్రికంటబడలేదు. సముద్రగుప్తుఁడు స్వర్గస్థుఁ డైనపిమ్మట నొకప్పుడు, చంద్రగుప్తుఁడు తనకూఁతురి యొక్క సంగీతసాహిత్య విద్యానైపుణ్యమును విని, యామె వీణాగానమును దిలకింపఁ గుతూహలుఁడై యంతిపురికిఁ జంద్రవతిని రావించి, నీసంగీతవిద్యానైపుణ్యము విన వేడుక కలదన, నామె పితృభక్తి మెయిఁ వీణానిక్వణమును 'కోకిల' కంఠముతో మేళవించి 'ఋషభ, మధ్యమ, గాంధారాది' స్వరగతులచే నవరసరీతుల గీతికలఁ బాడెను. వీణావాద్యమునఁ జూపఁబడు నామె యంగవిక్షేపాదులచేతను, గానమాధుర్యముచేతను, జంద్రగుప్తచక్రవర్తి, మనోభావమున మార్పుఁ గలుగ, ముగ్ధుఁడై, మూఢుఁడై, కామమోహితుఁ డయ్యెను. హా! యెంత విరుద్ధచర్య!

కూఁతు రగు సరస్వతిం గాంచి కామించినవాఁడు, బ్రహ్మయని పురాణములలో వినఁబడునే కాని, వేఱుచోటుల నిట్టి దౌష్ట్యము కాన్పింపదు. ఆయంశ మెట్లున్నను, 'సవిత' (సూర్యుఁడు) తనవలనఁ బుట్టిన యుషస్సును వెన్నాడుటను గాంచి, పౌరాణికులు సృష్టికర్త కూఁతును వెన్నాడిన ట్లుత్ప్రేక్షించి వ్రాసి రని పరిశోధకు లందురు.

ఎట్లయిన నేమి! లోకమునందు 'కనరాని, యనరాని, వినరాని' పాపునివిధమునఁ జంద్రగుప్తుఁడె ప్రవర్తింప నెంచెను.

కామమోహితుఁ డగు తండ్రిరీతిఁ గాంచి, చంద్రవతి సంగీతముఁ గట్టిపెట్టి యాభవనమును వీడి వేగమె స్వస్థలము నకుం జేరి సఖీజనులం గూడి యిట్లాలోచించెను.

" సకియలారా ! కాముకునకు యుక్తాయుక్త పరిజ్ఞానము సున్న. నాతండ్రి నన్నుఁ గనెనె కాని పితామహుని చేఁ బెంపఁబడుటచే నన్యగానో, సామాన్యనుగానో, నన్ను భావించి ముగ్ధుఁ డయ్యెను పుత్రికావిషయన్యాయమును గుర్తెఱుఁగఁ డయ్యె హా ! యెంతపాపకార్య మొనర్పఁ దలఁచెను ! నే నీతని పుత్రికనై పుట్టినందుల కీతనికిఁ బశ్చాత్తాప మొనఁగూర్చి పాప విముక్తుం జేయుటయే నావిధి " అని చెప్ప, నొకసఖి యిట్లనెను.

"ఛీ ! నీవేమి చేయఁగలవు ? నీ తండ్రి చక్రవర్తి. మూర్ఖతచే, ననూహ్యాచరితమును బుత్రికావిషయముననే యొడిగట్టఁ దలఁచుట యస్మదాది స్త్రీజాతముయొక్క దురదృష్ట" మనెను.

దానికిఁ జంద్రవతి యిట్లనెను.

' సఖి ! నేను కామరోగగ్రస్తుఁడగు నీతని కామపిశాచమును హతమార్పఁ స్మరహరుం గూర్చియే తపం బొనరించెదను.'

అంత మఱియొక చెలి యిట్లనె.

, సోదరీ ! అత్యాసన్నవివాహవయస్క వగు నీవు, కాశ్మీ

రప్రభువునో, ప్రతిష్ఠానపురాధీశునో, ఉజ్జయినీవిభునో, వేటొక చక్రవర్తినో పెండ్లియాడుదు వనియు, నీవాహోన్నత మగు వివాహోత్సవముఁ జూచి యానందింతు ననియుఁ దలఁచుచుం దును; అది వ్యర్థమగుచుండినందులకుఁ జాల విచారించుచున్నా ను. మఱియు నీ వబలవు; ఎండకన్నెఱుఁగని సుకుమారిణివి, అట్టినీ వెట్లు 'కృచ్ఛ్ర చాంద్రాయణాది' కఠినవ్రతము లొన ర్చుచు, శీతాతప వాతబాధల కోర్చి, తపం బొనరింపఁ గలవు? దుర్ఘటకార్యము నొనరింపఁ దలఁచితివి. ఈప్రయత్నమును మాని యన్యోపాయము నాలోచింపు' మనెను.

అందులకుఁ జంద్రవతి 'సకియా! నా కందులకో 'చిన్న తనమునుండియు, సంసారసుఖమునందు విరక్తియు, తపమునం దాసక్తియు, శివునందు భక్తియుఁ, గలిగియుండెను. అది నేఁటి కీవిధమునఁ బరిణమించుట శుభసూచకమే యగునుగాని' యని చెలికత్తెయలను సమాధానపఱచి, భవిష్యత్కార్యమును యాలోచింపుచుండెను.

నాఁటిసాయంకాలమునకే, చంద్రగుప్తునకు మిత్రుఁడుగా నుండిన 'పాంచాలదేశప్రభువు' హఠాత్తుగ శత్రుఁడై చంద్ర గుప్తునిరాజ్యములోని కొంతభాగము నాక్రమించె ననియు, వంగ దేశపు రాజా పాంచాలాధీశునకు మిత్రుఁడై, మగధదేశముపై దండెత్తుచున్నాఁడనియు రెండుభయంకరవార్త లొక్కకాల మున వినఁబడగానె, చంద్రగుప్తునకుఁ గోధముప నొడలు తెలి

యుక, రసాంతరప్రవిష్టుఁడై, చంద్రవతిని మఱచి యారాత్రియె దండును గూర్చికొని, దండయాత్రకు వెడలెను.

చంద్రగుప్తుఁడు పరదేశమున కేఁగిన మరునాఁడె, చంద్రవతియు, మంచిసమయము చిక్కెనని సంతసించి యోగినీవేషమును ధరించి, తనవలె విరక్తలగు నిద్దఱు 'సకియలు' శిష్యురాండ్రవేషముతో వెంటరాఁ బురమును వీడి దక్షిణాభిముఖయై, పోవుచు, దారిలో మహానదిని దాఁటి, మహేంద్రగిరిని జూచి, సింహాద్రిని దర్శించి, పిష్టపురమును దిలకించి, గోదావరిని దర్శించి, కృష్ణానది నతిక్రమించి, కతిపయదినంబులకుఁ బర్వతరాజమగు శ్రీశైలముఁ జేరెను.

ఆకాలమున జైన బౌద్ధమతములు, దక్షిణాపథమునందు రాజాదరణమతములై యుండుటచేతను, తన్మతప్రవిష్ట లగు 'యోగినులు' ప్రజలచే భక్త్యాదరములతో గౌరవింపఁబడుచుండుటచేతను, యోగినీవేషధారిణులగు చంద్రవత్యాదులు మార్గమధ్యమునం బ్రజలచే నాదరింపఁబడుచు ప్రయాణ మొనర్పఁగలిగిరి.

శ్రీశైలశిఖరముఁ జూచినంతమాత్రముననే, పునర్జన్మము లేదని పురాణములు వాకొనుచుండ, దానిమహాత్మ్యము వేఱుగఁ జెప్పవలెనా ? ఆశ్రీశైలమునం దనేక ఋష్యాశ్రమములు గలవు. అచటి వృక్ష దారు శిలా మృగాదులును, శ్రీశైలేశుఁ గొలిచి గొప్ప మహత్త్వ నొందిన యంశములు, పర్వతోత్పత్తికథ,

మొదలగువానిఁగూర్చి స్కాందపురాణము, తదంతర్గతమగు శ్రీశైలఖండము చెప్పుచున్నవి*

ఆ శ్రీశైలగిరికిఁ జంద్రవతి చెలికత్తెలతోఁ బ్రదక్షిణ మాచరించి తత్తత్ క్షేత్రాదుల మహత్త్వలఁ దెలిసికొనుచు నొక్కెడ, నిండుభక్తితోఁ దప మాచరించి శివసాక్షాత్కార మొందిన యొక వృద్ధమునిసత్తముఁ గాంచి నమస్కరించి, 'ఋషివర్యా! నన్ను శిష్యురాలనుగాఁ జేకొని నేను శ్రీపర్వతేశ్వర సాక్షాత్కార మొందువిధము నుపదేశింపు' మని ప్రార్థించెను.

ఆ మహర్షియు నామె తలంపును దెలిసికొని యాదరించి పుత్రికాపేమతోఁ జంద్రవతికి 'శివపంచాక్షరి' ని యథావిధిగ నుపదేశించి తిగువోఁటనం దామె తప మాచరింప నిర్దేశించెను. ఒక్కొక్కని కొక్కొకవ్యక్తియం దిట్టి 'తారామైత్రి' కలుగునుగదా!

చంద్రవతియు గురునానతి ననుసరించి, 'ఆగమవిధి' చే శ్రీపర్వతేశుఁ గూర్చి, మండువేసవిని బంచాగ్నిమధ్యమునందును, వర్షకాలమునఁ గంఠదఘ్నజలమునందును, శీతసమయమున హిమసంహతియందును, వసించి ఘోరతప మొనర్చెను.

ఇట్లు పెక్కేండ్లు తపం బొనరించినను, శంభుఁడు ప్రత్యక్షము కాకుండుటచే నన్యవిధమున దేవదేవు భజింపఁ దలఁచి,

---

* ఈకథ సంస్కృతమునందుండిన శ్రీశైలమాహాత్మ్యమును, 'శేషనాధార్య' కృత మగు నాంధ్రశ్రీపర్వతపురాణమును జూచి వ్రాయఁబడెను. ఈగాథయే పండితారాధ్యచరిత్రయందు సంక్షిప్తముగా వ్రాయఁబడెను.

యామయామాశ్రమమునఁ దనసకియలు భక్తితోఁ గొంచిన తెల్లని మల్లికాపుష్పములచే శ్రీపర్వతేశుని, శివసహస్రనామము లుచ్చరింపుచుఁ బూజింప, శివుఁడు తా ధరించిన గంగాస్రవంతి నిటఁ గూడఁ బ్రత్యక్షముగ ధరించెనో యనునట్లుండెను కాని యందు వలననుగూడ శివుఁడు ప్రత్యక్షము కాకుండుటకుఁ జంద్రవతి విచారించి, తనగానవిద్యాపాటవముచేత నే'పశుపతి'ని వశపఱచుకొనెదనని నిశ్చయించుకొని శివునితోఁగూడిన గతికలను విపంచినిఁ గూర్చి పంచమస్వరమునం గాన మొనర్చెను ఆగానములోఁ జంద్రవతి సమయానుకూలములగు 'శ్రీ', నాట, సురటి' యాదులగు నూటయెనిమిది స్త్రీపురుషరాగములను, గాంధారాద్య ధ్వని చతుష్టయ ముప్పల్ల, మంద్ర మధ్యాది తాళంబులు, నగన్యాభ్యదిరీతులు మెఱయఁ దనసంగీతవిద్యానైపుణ్యమును జూపెను.

ఆమె కంఠ మెత్తి వీణాతంత్రులను సారించి పాడుచుండఁగా, గానమహిమముచే మోడులు చిగిర్చెను, పాషాణములు కరుగుచు నీరయ్యెను, చిత్తరువులు జీవముఁగొంది తలలు పంకించెను, మృగములు మేఁతలు మాని స్తబ్ధము లయ్యెను, ఆకసమునం దచ్చరలేమలు, కిన్నరకాంతలు, నిలిచి సంతసాశ్చర్యములతో నివ్వెరపడి చూచుచుండిరి. వేయు నేల? తుంబురనారదాదులు తాము కొంతకాల మామెకడ సంగీతవిద్య నభ్యసించిన మంచిదనుకొనిరి.

ఇట్లుండఁ, శ్రీపర్వతేశ్వరుఁడు స్థాణువు—భూతేశుఁడు—నైనను, సామగానలోలుఁ డగుటచేతను, నటరా జగుటచేతను,

జంద్రవతీగానమునకుఁ జొక్కి చంద్రశేఖరుఁడై, నందివాహనారూఢుఁడై యామెకు బ్రత్యక్ష మయ్యెను.

అట్లు ప్రత్యక్షమైన శంకరుం జూచి చంద్రవతి తన్ను ధన్యంగాఁ దలంచుకొనుచు సాష్టాంగనమస్కృతు లొనరించి యిట్లు నుతించెను.

"శ్రీకంఠ! లోకేశ! లోకోద్భవ స్థాన సంహారకారి! పురారి! మురారిప్రియ! చంద్రధారి! మహేంద్రాదిబృందారకానందసందోహసంధాయి! భవానీపతీ! భూమ్యాకాశ నీరాగ్నివైర్యాద్యష్ట పుణ్యరూప! నమస్తే నమస్తే నమస్తే! నన్నుఁ గాపాడవే! నాదుపాపంబులం బోకార్పవే" అని వేడెను

ఆచంద్రవతిస్తుతుల కానందింపుచు నీశానుఁడు, 'బిడ్డా! నీతపం బత్యద్భుతంబు, ఋషులకైన నిట్టిది దుష్కరంబు, నీవొనర్చిన పూజ యంతకంటెను దుర్లభంబు, ఈ రెండింటికంటె నీగానమవర్ణ్యము; ఆగానముచే నాకు నివాసమగు నీపర్వతపుశిలలు ద్రవీభూతములై కృష్ణానదీప్రవాహము నినుమడింపఁ జేసెను. నీ భక్తికి మెచ్చితిని. నీ కేమి కావలయునో యడుగు' మనెను.

వరదుఁడగు నీశునికారుణ్యోక్తులకుఁ జంద్రవతి యానందించి "దేవా! నాకు నీపాదభక్తి నిరంతర ముండునట్లును, సత్యము, అహింస, భూతదయ నన్నెప్పు డెడఁబాయకుండునట్లును, నాతండ్రి యగు చంద్రగుప్తుఁడు ధర్మపథముఁ దప్పక న్యాయమార్గగామి యగునట్లును, ఇతఃపూర్వ మాతఁడొనర్చిన, 'మనోవాక్కాయ' దురితములనుండి తొలఁగునట్లును,

వరము లిమ్ము; పరేశా! నే నార్యావర్తవాసి నయ్యు నిదక్షిణా పథమునకు వచ్చి నిన్నర్చించితిని. అందులకుఁ జిహ్నమగున శ్రీ శ్రీశైల, మార్యుల సత్కర్మముల స్మరింపఁబడవలయును. 1. నిన్ను నే 'నర్జునమల్లికాపుష్పములచేఁ' బూజించితిని గాన నీవు 'మల్లికార్జున' నామధారివై యుండవలయు, నివియె నాకోరిక" లనెను.

పర్వతేశుఁ డామె కోరినవరము లన్నియు నిచ్చి యంత ర్హితుఁ డయ్యెను. నాఁటినుండియు పర్వతేశుఁడు మల్లికార్జునుఁ డయ్యెను. అట, చంద్రగుప్తుఁడును బెక్కేండ్లు, 'వంగ, పాంచాల సౌరాష్ట్రా'ది శతృదేశములలో యుద్ధము లొనర్చి విజయము లంది, రాజధాని కేతెంచి, కుమారియగు చంద్రవతి తన కారణమున 'యోగిని'యై దేశాంతరగత యయ్యెనని విని, చింతించి పశ్చాత్తప్తుఁడై, సన్యాసాశ్రమ మవలంబించి కుమారిని వెదకుచు శ్రీశైలముఁ జేరి మహాయోగినియగు చంద్రవతిం జూచి మెచ్చితానును దపం బొనరించి ముక్తుఁ డయ్యెను.

కొందఱు చంద్రగుప్తుఁడు జైనసన్యాసి యగు భద్రబాహుఁడను వానియుపదేశముచే 'శ్రవణ బెళగోళము' అనుజైన క్షేత్రమున తపం బొనరించి ముక్తుఁ డయ్యె నందురు

1 దక్షిణాత్య ద్విజులు సత్కర్మములందుఁ దాము శ్రీశైలమున కేదిక్కుననుందురో యాదిక్కును జేర్కొందురు గోదావరీమండలవాసులు 'శ్రీశైలస్యైశాన్యదిగ్భాగే' యనియు, మద్రాసీయులు, 'శ్రీశైలస్యాగ్నేయ దిగ్భాగే' యనియు నిట్లే యితరస్థద్విజులును నాయాదిక్కులను జెప్పుదురు.

సంపూర్ణము.